

Aktuální problémy adaptace vietnamského etnika v ČR

První část (kráceno)

Stanislav Brouček

Etnologický ústav AV ČR
Praha 2003

Obsah

Předmluva.....	3
ÚVOD.....	5
Struktura studie.....	7
I. kapitola: Jak přicházeli z Vietnamu do českých zemí	10
1. Co skrývají archivy.....	10
2. Migranti a migrace	13
3. Periodizace příchodů	14
4. Před rokem 1989.....	17
5. Vietnamští starousedlíci a podnikání.....	19
6. Ovlivnění prostředím.....	20
II. kapitola: Adaptace jako tendence k rodině	22
1. Synchronní párová soužití a rodina	22
2. Vietnamci v lokálních komunitách.....	25
A. Hradec Králové.....	27
1. Situace ve městě	27
2. Hradecko v dotazníkovém šetření	30
3. Představení pana T.	42
4. O rodině pana T.	46
5. Děti jako druhý stupeň vlastní existence	49
Sylvie a Michal.....	49
Marek.....	54
6. Česká společnost a imigrace.....	55
B. VELIM.....	63
1. Nevím, kolik je mi let.....	63
2. Rodina pana L. ve Velimi.....	66
3. Přemítání (úvahy) o adaptaci.....	68
4. O podnikání	75
5. Optikou českého pěstounství.....	78
6. O společenské důvěře	79
7. O komunikaci	80
9. Chytrost neznamená inteligenci	85
III. kapitola: Příslušnost ke skupině a adaptace	86
1. Lesnické učiliště v Bechyni a příchod Vietnamců	86
2. Jak to vidí bývalí pedagogové	90
3. Život dřívějších učňů a dnešních podnikatelů v českém lokálním prostředí.....	98
<i>Česká Lípa</i>	98
<i>Nová Paka</i>	103
Literatura (výběr):	117
Přílohy	
Protokol z jednání o odborné přípravě občanů VDR v ČSSR.....	119

Motto:

1. Otázka pro pana T. (Vietnamce žijícího v ČR 30 let), *zda lyžuje*. Odpověď zní (pobaveně), *že nikdy*. 2. Otázka, *zda zná nějakého Vietnamce v ČR, který lyžuje*. Odpověď (hrdě): „*Znám, našeho syna Michala.*“

Předmluva

Pro Vietnamce v České republice není život snadnou záležitostí. Přesto naprostá většina volí tuto zemi proto, že v ní vidí možnost zlepšení své ekonomické situace. Přicházejí a přicházejí sem za vidinou lepšího výdělku, než jaký měli ve Vietnamu. Nemigrují ani ve jménu touhy po změně kulturního prostředí, poznání čehokoli nového. Přicházejí nasadit a často obětovat *přítomnost* svého života celodenní prací za materiální zisk v blízké *budoucnosti*.

Příhodný postřeh o čínské imigraci do USA si lze přečíst u Jana Wericha. Přestože se jedná o čínskou imigraci a nikoli vietnamskou a navíc do jiné země a v jiné době, můžeme nadsázku vytvořenou dvojicí komiků V+W použít i v případě našeho tématu. Oba komiky tehdy napadlo, když si vymýšleli, co se děje s chladnoucím motorem jejich auta značky Lincoln 1933, s nímž objížděli krajany v USA: „*Často jsme pozorně naslouchali, až jsme si utvořili teorii, že v suterénu Lincolnu žije Číňan, že má prádelničku a pracuje neustále bez přestání, až bude mít dost, aby si mohl pořídít rakev. Pak umře a v té rakvi se dá poslat do Číny, ze které se kdysi vystěhoval, aby si mohl vydělat na rakev. Zní to jako cynický vtip, ale je to smutná skutečnost.*“ (Jan Werich: *Úsměv klauna*. Praha 1984, s. 20). Také mnozí z Vietnamců v českých zemích jsou po celou dobu svého pobytu spojeni prostřednictvím veškeré své energie jen a jen s každodenní činností na dosažení výdělku. Stává, že relativně velký výdělek, kterého pracně dosáhnou, *je konec, finále*, protože jeho využití se může stát větší beznadějí než každodenní boj za jeho dosažení.

Do kasina hotelu Javor v Železné Rudě s čínskou obsluhou přijde občas vietnamský podnikatel se svými spolupracovníky. Během večera prohraje sto tisíc korun. Proč? Otázka je na místě, neboť se necítí být gamblerem, nýbrž momentálně ho netrápí, jak velké má konto, a navíc neví, kam peníze „investovat“. Ve Vietnamu na jeho peníze čeká široké příbuzenské okolí. Přestalo mu vyhovovat posílat velké sumy domů, protože se snaží jen *on* a nikoli *oni*, kteří si zvykli na pohodlnější život z jeho zásilek z Čech do Vietnamu. On však v Železné Rudě bydlí v neuvěřitelných podmínkách, na ubytovně v jedné místnosti s rodinou. Mohl by si koupit velký dům, ale neví, jestli obchody půjdou stále tak „relativně špatně“ a tlak úřadů se bude zvětšovat a on bude nucen odejít ze Železné Rudy nebo vůbec z České republiky. Zůstává proto dlouhodobě ve velkém provizóriu, přestože má kapsy plné bankovek.

Další dvě příhody mohou ilustrovat existenci Vietnamců v České republice z jiné stránky. Přestože se jedná skutečně jen a jen o ilustraci, obě příhody naznačují alespoň některé důležité body mezi, v nichž se tato populace v zemi nachází. Jedna příhoda upozorňuje na postoje vietnamského obchodníka vůči normám a pravidlům a druhá na nesnadný kontakt majority s vietnamskou populací.

Jeden bývalý český pedagog se nedávno setkal se svým někdejší vietnamským žákem. Viděli se po mnoha letech, neboť Vietnamec pracoval v Německu. Vrátil se zpět do Čech. Pedagoga zajímal důvod žákova návratu. Vietnamec použil k demonstraci své životní zkušenosti v Německu dvou prstů levé ruky (ukazováku a prostředníku), které vztyčil na desce stolu jakoby dvě rozkročené dolní končetiny. Řekl, že tyto dva prsty, tyto dvě končetiny, symbolizují vše, co německá (nebo středoevropská) civilizace staví do cesty každému podnikateli. Úzká mezera znamená prostor, jímž možno podle předpisů projít. Němci jsou vychováni a vedeni k tomu, aby prostorem mezi prsty (prostorem, který dává každému zákon) procházeli čelem. K onomu čelnímu průchodu použil Vietnamec při demonstraci kovovou minci, kterou se snažil „na plochu“ protáhnout mezi prsty. Mince však tímto způsobem mezi prsty neprošla. Pak minci o devadesát stupňů obrátil a mince svou hranou bezproblémově prošla. Jeho slovní doprovod k prstovému představení byl zjevný již ze samotné demonstrace. Měl za to, že podstata nebo umění podnikání vězí ve schopnostech projít co možná nejsnadněji daným prostorem. A dodal své přesvědčení, že vietnamský obchodník, podnikatel, tyto schopnosti má. Mohlo by se tak zdát, že většina Vietnamců v České republice konzumuje právní a sociální podmínky k životu stejně, jako by to byly povětrnostní a klimatické podmínky, k jejichž zvládnutí je třeba se dobře přistrojít.

Druhá příhoda dokresluje téměř mizivou potřebu příslušníků vietnamské komunity hovořit o „svých“ problémech na české veřejnosti. V září roku 2002 mne požádal Antonín Přidal o pomoc při výběru několika Vietnamců v České republice, kteří by byli ochotni diskutovat v jeho pořadu „Studio Netopýr“, který vysílá Česká televize Brno. Z první dvacítky oslovených zůstali pouze dva, kteří byli ochotni v televizi vystoupit. Když se však následně dozvěděli, že by se jednalo o živou, nepřipravenou debatu, odmítli i oni. Již zadaný termín pořadu musel být nakonec odsunut na neurčito. Když jsem se pídil po důvodech, jeden z oslovených mi je shrnul: 1. Vietnamci (i vysokoškolsky vzdělaní na českých univerzitách) mají stále dojem, že jejich čeština je nedokonalá a vzbuzuje u rodilých Čechů úsměv nebo dokonce posměch; 2. navíc ti, kteří sledují českou televizi, přestože rozumí, nechápou neustálé spory mezi politiky i jinými účastníky besed. Vietnamcům vadí neustálá konfrontace, pře a nadbytečné hádky. Jsou proto raději i z těchto důvodů (ale nejen z nich) v ústraní.

Vietnamci se ale projevují i jinými způsoby. Sdělovací prostředky jen částečně zaznamenaly pomoc vietnamských obchodníků oblastem postiženým srpnovými povodněmi roku 2002 (viz např. článek *Mladé fronty Dnes* z 5. listopadu 2002 s názvem *Vietnamci poskytli povodňový vlastenecký dar*). Několik vietnamských podnikatelů dalo v Prachaticích pět až deset tisíc korun, ve Strážném kolektivně odevzdali padesát tři tisíc atd. Nikdo je k tomu nevyzval. Považují to za svou přirozenou reakci vůči lidem v problémech.

*Obávaná slova pro českou návštěvu
na tržnicích:*

„Nha Bao“ [ňa bao] - novinář
„Bao Chi“ [bao ti] - tiskoviny,
noviny a časopisy
„Cong An“ [kong an] - policie
„Ahn Cong An“ [aň kong an] -
policista (Ahn = pán)

ÚVOD

Kdybych měl odpovědět na otázku, do jaké míry jsou Vietnamci z hlediska současného stavu (současné situace i existence v České republice) připraveni na „občanskou adaptaci v této zemi“, musel bych přiznat na první pohled paradoxní závěr. Tento závěr, vyplývající z více méně intenzivního kontaktu s touto komunitou, je možná ovlivněn stavem (stupněm) mého subjektivního poznání této komunity. To znamená, že přes intenzivní individuální kontakty může se jevit vietnamská komunita uzavřená. Dokonce se dá říci, že čím více se s nimi člověk z české populace stýká, tím více otázek se pro něho odkrývá (samozřejmě to předpokládá pozorovatele, který je chce poznat).

Větší přítomnost záhad a neznámých pak způsobuje onen paradox, spočívající v tom, že ačkoli rozhodující a nejdůležitější část Vietnamců v České republice zde působí víc jak deset let, je celá komunita relativně izolovaná. Naproti tomu lze snést mnoho argumentů pro dobrou úroveň adaptace v blízké budoucnosti. Znamená to, že prozatím odpověď zní: Vietnamci o vědomou adaptaci příliš nestojí. Ta se odehrává kolem účelových obchodních záležitostí.

Obchod je chápán Vietnamci spíše jako „periodická činnost“ skládající se ze dvou činností: nákupu a prodeje. Vietnamec sem *nepřijde* s prvořadým úmyslem založit zde novou existenci. Vietnamské obchodnické gros je zde proto, aby každý jeho příslušník budoval svou obchodnickou firmu postupně ze dne na den, z měsíce na měsíc s vírou v stále se zlepšující činnost, trpělivě a s jasnou vizí, že každý den má šanci posunout svůj zisk dopředu. Přichází sem tedy proto, aby momentální investici, kterou dá do zboží a do jiných záležitostí, které podmiňují prodej, proměnil v momentální zisk. Sehnat, tzn.

nakoupit zboží je jedna investice. Nebývá ale tou první. Musel do ČR nějak přijet a někdy za to musel tvrdě zaplatit.

Možnost proměnit pobyt po přesídlení v realitu obchodnického podnikání nebyla pro něho jednoduchou cestou. Musel obstarat pas nebo si zaplatit víza, letenku, povolení k pobytu, nyní povolení k pobytu nad 90 dní, složit peníze v bance, obstarat řidičský průkaz, živnostenský list, ubytování, místo k prodeji, základní souhrn informací kde, co a jak se má zařizovat atd. Když toto obstará na té základní úrovni, nastane pro něho každodenní úmorná činnost, obsahující nákup a nový prodej zboží. K takovému obstarání samozřejmě vedou různé cesty – legální a ilegální. Základní rytmus jeho každodenních činností soustředěných na nákup a prodej zcela obsadí jeho čas, a to v mnoha případech nepřetržitě každodenně, včetně víkendů. Přesto se však cítí svobodně a deklaruje tento pocit.

První větší skupina Vietnamců, s nimiž mají Češi poměrně dlouhodobé zkušenosti, se objevila v roce 1956. Byly to děti z rodin postižených válkou. Mnohé z nich zůstaly a po studiích se bezproblémově adaptovaly v novém prostředí. Základním rysem jejich chování po přesídlení bylo *spoléhání se na vlastní síly*. Podobné kvality orientované na *soběstačnost* vykazovali příslušníci následných imigračních vln na území dnešní ČR: studenti, učňové, stážisti a tzv. zahraniční pracující, z nichž se podstatná část proměnila na počátku 90. let ve standardní ekonomickou imigraci.

Jejich existence se v posledním desetiletí vyvíjí ve dvou rovinách dvou protichůdných tendencí:

1. jedná se o přetrvávající etnickou a společenskou izolaci vůči většinovému obyvatelstvu,
2. na druhé straně ale působí přirozená nutnost otevřené praktické komunikace v oblasti podnikání s institucemi a jednotlivci majority.

V posledních letech toto schéma dvou protichůdných tendencí přechází do svého vyššího stádia (kvalitativně i kvantitativně):

1. izolace se mění v ghettizaci,
2. nutnost praktické komunikace s majoritou a jejími institucemi se netransformuje v široký rámec integrace (jak by si přál stát), nýbrž se projevuje postupující vnitřní strukturalizací a vnitřní autonomní stratifikací vietnamského etnika v ČR jako celku a především na úrovni jednotlivých lokálních komunit ve výrazných střediscích (Cheb, Aš, Potůčky, Železná Ruda, Praha, Brno aj.) a zvláště tam, kde jsou velkoobchodní tržnice.

Vytváří se vlastní soběstačný servis uvnitř vietnamského společenství, který se specializuje na zprostředkování styku ostatních Vietnamců s majoritou. Součástí tohoto servisu jsou především sbory tlumočnicků vietnamského jazyka (oficiální soudní tlumočníci i samozvaní tlumočníci). Spolupracují buď s orgány ČR, jako je prokuratura nebo policie, zdravotnická zařízení apod. a vykonávají servis např. pro české advokátní kanceláře, a nebo pracují přímo pro Vietnamce, kteří služby vyžadují. Zároveň vzniká služba pro výměnu informací všeho druhu mezi Vietnamci a majoritou, jedná se spíše o jednosměrný tok informací k minoritě (např. agentura IVO, vydávající časopisy).

Důraz na *osobní soběstačnost*, s níž Vietnamci přicházeli na území dnešní ČR, se promítá do komunální úrovně. Projevuje se to také při vypočítávání oblastí, v nichž by chtěli zlepšit

své vztahy s majoritní společností. Své potřeby a tužby totiž v naprosté většině orientují na žádosti o likvidaci byrokratických překážek, které jim zákony ČR staví do cesty v jejich svobodném podnikání (jsou to např. předpisy o režimu cizince, daňový systém apod.). Znamená to, že tyto předpisy a pravidla v jejich výkladu slouží mj. k maření výkonů *osobní soběstačnosti* každého Vietnamce v ČR.

Výraznou složkou každodenního života je pak stav provizoria v oblasti bydlení, volného času atd. Přestože přibývá těch, kteří se rozhodli pro trvalou existenci v ČR, fenomén provizoria výrazně poznamenává jejich chování ve všech oblastech života.

Rozdíly politického, kulturního i ekonomického vývoje v obou zemích jsou pro Vietnamce žijící v ČR argumentem pro přijímání současného každodenního provizoria. Jen malá část si uvědomuje šance postupnou adaptací vystoupit z marginálního prostředí do běžného života majority. Většina „obývá“ buď velkoobchodní tržnice (typu Bokave, Libuš, Dragon), nebo maloobchodní tržnice, kde možnosti integrace jsou minimální. Od této většiny se postupně během posledních let oddělují jednotlivci, rodiny a skupiny.

Struktura studie

První kapitola se věnuje přehledné charakteristice migračních vln z Vietnamu na území dnešní ČR. Počátek migrace je v roce 1956, kdy po mezistátní dohodě přišli spíše jednotlivci a stovka dětí postižených válkou. V roce 1967 doplnilo stávající skupinu učňů, studentů a stážistů dalších 2 100 většinou dělníků. Pak následovala další smlouva z roku 1974, která umožnila příliv především učňů v devíti turnusech. Následovaly další smlouvy v letech 1979 a 1980 s novými učni, stážisty a praktikanty. Jejich počet byl nejvyšší v letech 1980-1983. Jednalo se o komunitu kolem 30 000 osob. Do konce osmdesátých let se tento počet postupně snižoval až o jednu třetinu v době ukončení platnosti mezistátní smlouvy v roce 1990. Kapitola bude tvořit úvodní rámec k následujícím částem studie.

Druhá kapitola se zabývá adaptací vybraných jednotlivců a rodin. Mezi vybranými rodinami jsou: rodina pana L. z Velimi, rodina jeho bratra, bydlící ve stejném místě a rodina pana T. z Hradce Králové a jejich dospělí a dospívající potomci, z nichž někteří zakládají své rodiny. Pan L. získal státní podporu na bydlení jako uprchlík. K podnikatelským záměrům (výrobna tou-fu) přizval z Vietnamu svého bratra, který reprezentuje typ dosud nerozhodnutého migranta, uvažujícího každý rok o návratu do Vietnamu. Pan T. má víc jak třicetileté zkušenosti s pobytem v českých zemích, jeho žena a tři dospělé děti (vysokoškoláci) přišly za ním v roce 1989. Pan T. je ústřední postavou vietnamské komunity v Hradci Králové.

Třetí kapitola sleduje adaptaci pomocí skupinového soužití. Tato kapitola je východiskem pro následný projekt pro rok 2003. Soustředí se na skupinu Vietnamců, která přišla do Bechyně v roce 1982 studovat střední odborné učiliště pro lesníky. Většina zůstala v ČR i po praxi nebo se vrátila zpět do ČR. Výrazná část Vietnamců, kteří zůstali v ČR do dnešních dní, si našla partnerky v české populaci. Jeden se oženil s Kubánkou, která pracovala před rokem 1989 v ČR. Přestože dnes žijí rozptýleni v českých zemích, pravidelně se stýkají a komunikují spolu na přátelské i podnikatelské úrovni. Výzkum se zaměřil na tyto členy skupiny: pan M., soudní tlumočnický v Potůčkách, pan K., podnikatel v České Lípě, pan K., podnikatel a vůdčí osobnost v Nové Pace, pan M., majitel vietnamského obchodního centra ve Frýdlantu, pan Ch., podnikatel v Srbské a Novém

Městě pod Smrkem. Výzkum zahrnul jejich rodinné příslušníky a *analyzoval situaci vietnamských komunit ve jmenovaných lokalitách.*

Problematika jinoetnických skupin a imigrace ve své komplexnosti má několik rovin (částí, úrovní) zvládání. To vše je dobré vědět, avšak stejně nic nepomůže, když vietnamský respondent nechce komunikovat. Když zavře svůj krám, odejde zadním vchodem a zmizí přes dvůr neznámo kam. I s těmito riziky je třeba počítat a o to víc je dobré mít na paměti:

1. Formulaci problému a tezí vedoucích k dosažení cíle práce, což předpokládá teoretická východiska a aktuální znalost situace a prostředí (*expoziční*).
2. Znalost prostředí, která představuje vhodné a dostatečné přístupy do lokálních komunit imigrace. Bez přímého kontaktu je dosažení výsledku nemyslitelné (*rekognoskace*).
3. Časově náročnou a hlavně trpělivou práci v terénu obnášející tři stupně:
 - přímé zjišťování, otázkami v rozhovorech, anketami apod.
 - pozorováním
 - participací na životě komunity(*orientace*: stále se učit, jak nejlépe přečíst, definovat situaci).
4. Přesnost a korektnost zápisu získané faktografie. To je důležité zvláště proto, že mnohé záznamy je možné provádět ex post. Ideální forma magnetofonového záznamu je uskutečnitelná jen za určitých okolností, kdy respondent souhlasí s takovou formou. Velmi často nelze ani provádět písemný záznam synchronně s odpověďmi respondenta, je proto třeba najít způsob neprodleného zápisu ex post (*záznam*).
5. Vyhodnocování souborů materiálů (*interpretace*).
6. Formulaci textu. Problém nevězí jen ve formulaci nejpřesnějšího sdělení poznatků z terénu, do hry vstupuje ohled na „živé“ jednotlivce, o nichž se jedná a kteří velmi citlivě vnímají jakékoli zveřejňování informací o svém osobním životě.

Předkládaná práce se pokouší hledat ve spleti každodenních starostí českých Vietnamců některé jejich adaptační kolize a drobná vítězství na cestě za stále otevřenou integrací. Chce kromě prvoplánového zjišťování specifík tohoto etnika v českém prostředí načrtnout společnou lidskou existenci, vyznačující se v první řadě *relativností*. Všichni, Vietnamci i Češi, se musí o své existenci neustále *každodenně* přesvědčovat, ale také se ubezpečovat, že to vše má nějaký smysl. O smyslu své existence člověk sám sebe přesvědčuje vyprávěním. Vyprávěním čehokoli, ale příběhů lidí zvláště. Vyprávění životního příběhu má tak několik rovin (poloh).

Především jsou to dvě polohy jako dva protilehlé póly. První je *minulost* se základním souborem dat, faktografie, někdy zbytečně chápaná jako zpětná rekonstrukce reality. Druhá je *přítomnost*, to znamená čas, v němž se příběh vypráví, kde se jedná především o relace: k původnímu souboru dat, ale hlavně formulace vztahů mezi lidmi, a to v obecné rovině i v konkrétních příkladech. Lze tak přijmout, že platí teze Roberta Musila: „*Lidé jsou v základním vztahu k sobě vyprávěči*“. (viz R.Musil: *Muž bez vlastností*. Praha 1980, a úvod R. Grebeníčkové ke knize Robert Musil, *Povídky. Pozůstalost ze života*. Praha 1991)

Je-li opravdu *příznakem lidské existence narativnost*, jak bylo mnohokrát konstatováno, pak by nám příběhy českých Vietnamců měly navzdory subjektivnosti poskytnout dostatečnou pramennou základnu k pochopení jejich života v českém prostředí.

Text zpracovává terénní šetření, a pokud to umožnil vsutku velmi krátký čas, analyzuje adaptaci na vzorku vybraných vietnamských rodin ve jmenovaných lokalitách. Základní metodou se staly spontánní a řízené rozhovory. Osou byl rozhovor o životním příběhu, doplněný o další témata (zaměstnání, rodiny, vzdělávání a kontaktu s lokálním prostředím majority aj.), dále se jednalo o návratná pozorování a psychologický inventář k výzkumu formování postojů především v oblasti hlavních dimenzí životní spokojenosti. Součástí této studie jsou též demografické údaje (pohlaví, věk, délka pobytu v ČR, vzdělání, vykonávaná profese a místo původu).

V terénním výzkumu mi pomáhali tlumočníci, rodilí Vietnamci, kterým bych chtěl srdečně poděkovat za jejich pomoc.

I. kapitola: Jak přicházeli z Vietnamu do českých zemí

1 .Co skrývají archivy

Příchody vietnamského etnika na území dnešní České republiky nejsou dosud uspokojivě zpracovány. Našlo by se několik důvodů. Jeden je podstatný. Archivní materiály, které vznikly z činnosti institucí zabývajících se touto migrací, doputovaly částečně tam, kam měly, do Státního ústředního archivu v Praze. O jejich kompletnosti se dozvíme, až budou podle zákona archivářským způsobem zpracovány a badatelské veřejnosti předloženy ve fondech. Vstřícností a dobrou vůlí vedení archivu bylo řešiteli tohoto projektu umožněno studovat některé z těchto archiválií. Za tuto benevolenci bych chtěl pracovníkům SÚA velice poděkovat, především paní dr. Aleně Noskové, dr. Jiřímu Křest'anovi a dr. Jiřímu Jožákov. Důkladná analýza získaných materiálů je sice nad rámec zadání této studie, avšak několik problémů alespoň v základních obrysech je možné zakomponovat i zde.

Ve vývoji migrace vietnamské populace do Československa, a pravděpodobně to bude platit také o vietnamské migraci do ostatních zemí bývalého socialistického tábora, je zásadním mezníkem rok 1973. V kontaktech obou zemí došlo k průlomům v tom smyslu, že *vietnamská strana značně zvýšila svou aktivitu*, aby přiměla československou stranu k přijímání vietnamské pracovní síly v různých oborech na vyučení, zaučení a následnou praxi v ještě větším měřítku, než tomu bylo dosud.

Co se v tomto roce odehrálo? Především vládní delegace Vietnamské demokratické republiky navštívila Československo ve dnech 10. – 12. ledna 1973, aby projednala příchod nových deseti až dvanácti tisíc vietnamských občanů k získání profesních zkušeností. Vládní delegaci vedl ministr práce VDR Nguyen Huu Khieu. Místopředseda vlády ČSSR a vedoucí československé části Československo-vietnamského výboru J. Gregor nejprve projednal s ministrem Khieu některé základní otázky vietnamského požadavku, který domácí stranu *zaskočil* a byl chápán jako *mimořádně veliký*. Československá strana viděla, že takové žádosti nebude moci okamžitě vyhovět. Vietnamská delegace kvůli podobným požadavkům již navštívila Polskou lidovou republiku a z Československa pak odjela do SSSR jednat o stejných tématech.

Po půl roce po oficiální návštěvě vietnamské delegace dosáhla pracovní jednání s vietnamskou stranou konkrétního výsledku. Probíhala na federálním ministerstvu práce a sociálních věcí ve dnech 18. – 26. června 1973 a byla zaměřena na bližší objasnění vietnamských návrhů. Ze zpráv týdenního jednání vyplývá trvající *mimořádný zájem* delegace VDR přesvědčit partnera, že vietnamská vláda pokládá přípravu kvalifikovaných dělníků hlavních profesí za jednu z klíčových otázek obnovy a rozvoje ekonomiky země. Několikrát opakovala, že *nemá za daných podmínek možnost připravit tyto kádry na svém území, obrátila se proto na řadu socialistických zemí. Mnoho si slibují od přípravy v Československu vzhledem k vysoké úrovni ekonomiky a techniky této země i k dobrým výsledkům školení 2,1 tisíc vietnamských praktikantů ve zdejších podnicích od roku 1967.*

Hlavní výsledky jednání a pak usnesení, které vyústilo v mezistátní dohodu o migraci z Vietnamu do Československa, uvádíme v originálním pořadí. Tyto dokumenty vytvářejí

obecný rámec pro konkrétní zjištění v terénu a zaměřená na vietnamské učně v lesnickém učilišti v Bechyni (viz 3. kapitola této práce):

1. Vietnamská strana velmi naléhavě žádá, abychom u nás během několika let vyškolili deset až dvanáct tisíc mladých vietnamských dělníků. Přitom má velký zájem na tom, aby vietnamští občané byli u nás přijati v co největším počtu co nejdříve. Nejprve vietnamská delegace předložila návrh, abychom již v tomto roce přijali 4 000 vietnamských občanů. Když jsme vysvětlili, že to není reálné, navrhla vietnamská delegace, abychom tedy přijali v r. 1973 2 000 Vietnamců, v r. 1974 4 500, v r. 1975 4 500 a v r. 1976 1 000. Uvedli jsme na to ve shodě s jednáním u místopředsedy vlády J. Gregora, že odhadujeme, že do konce roku 1973 bude lze přijmout pouze asi jeden tisíc osob a v dalších letech tři až čtyři tisíce osob ročně. Přestože vietnamská delegace prosila, abychom se snažili přijmout více Vietnamců již v roce 1973, zdá se, že vcelku naše stanovisko považovala za přijatelné.

2. Vietnamská delegace vysvětlila, že k nám zamýšlí vysílat mladé lidi ve věku 17 – 25 let, zpravidla alespoň s ukončeným sedmiletým vzděláním, duševně i fyzicky schopné zvládnout profese, ve kterých mají být školeni. Vyšší věk vysílaných bude pro nás výhodnější z hlediska pracovního výkonu.

3. Vietnamští občané by u nás procházeli nejprve intenzivní jazykovou výukou po šest měsíců, z toho tři měsíce ve společných střediscích a další tři měsíce již v podnicích, kde se budou učit a kde budou zároveň již seznamováni se svým budoucím pracovištěm a prací.

Poté mají procházet odbornou přípravou. Vietnamská delegace kladla důraz na to, že VDR potřebuje připravit u nás vysoce kvalifikované odborné kádry v jednotlivých profesích a že odborná výuka má být uspořádána a její doba stanovena z tohoto hlediska. Naproti tomu vietnamská delegace souhlasila s tím, že je nutno poměr teorie a praktického výcviku upravit odlišně a racionálně podle náročnosti jednotlivých profesí, že v méně náročných profesích, také vzhledem k vyššímu věku některých vietnamských občanů bude mít větší podíl praktický výcvik a že učební plány, které používáme pro naše učně, bude účelné dle těchto hledisek upravit.

Počítáme proto s tím, že u nás používané učební plány budou pro přípravu vietnamských dělníků upraveny. Naše učební plány jsou z velké části tříleté také proto, poněvadž do učení se u nás přijímá mládež již v 15 letech. Tříletou učební dobu bude nutné v přípravě vietnamských dělníků zachovat při více složitých a náročných profesích, zatímco v jiných profesích ji bude možno zkrátit, popřípadě položit větší důraz na praktický výcvik.

4. 60 – 70 % vietnamských občanů má zůstat po vyučení v československých podnicích na výrobní praxi, během které by pracovali za stejných podmínek jako naši dělníci. Praxe by měla trvat kolem tří let tak, aby celková doba pobytu v ČSSR nepřesáhla šest roků. Vietnamská strana určí podle skupin profesí, kteří vietnamští dělníci u nás zůstanou na praxi po vyučení a kteří se budou po vyučení vracet. Má zejména zájem na tom, aby se po vyučení vraceli dělníci stavební výroby, zatímco dělníci strojírenských profesí by převážně dále pracovali u nás.

Výrobní praxe vietnamských dělníků po vyučení může být jistým přínosem také pro naši ekonomiku, zejména v některých strojírenských závodech s nedostatkem pracovních sil.

5. Ze seznamu profesí, který vietnamská strana předložila a který je připojen v příloze IV, vyplývá, že vietnamští občané by se měli školit převážně ve strojírenských profesích nebo v profesích na základní strojírenské profese úzce navazující. Podle odvětví má být vyškolen pro kovoprůmysl 4 600 dělníků, pro stavebnictví 4 600 dělníků (z největších částí jde o řidiče a údržbáře stavebních strojů), pro energetiku 1 400 dělníků, pro chemický průmysl 660 dělníků a pro radiotechniku 450 dělníků.

6. Vietnamská strana vyslovila naléhavou prosbu, aby vzhledem ke klimatu v zimě u nás a na Sibiři, kudy bude skupina vlakem projíždět, mohla první skupina vietnamských občanů k nám přijet nejpozději v říjnu nebo začátkem listopadu t.r. Proto nás požádala o konečné stanovisko, kolik vietnamských občanů a v jakých profesích může v této skupině přijet, nejpozději v srpnu až v září. Pobyt této první skupiny by byl prozatím uspořádán podle našeho ujednání s VDR o školení vietnamských praktikantů z roku 1967.

7. Poněvadž jde o odlišný způsob přípravy vietnamských občanů a půjde zároveň o daleko větší jejich počet a delší dobu pobytu, bude nutné, jestliže vláda ČSSR návrh schválí, uzavřít o podmínkách přípravy vietnamských občanů novou mezivládní dohodu. Vietnamská delegace velmi žádala, aby dohoda byla uzavřena do konce roku 1973.

Příprava tak velkého počtu vietnamských občanů, která měla být zahájena záhy po jednáních, vyžadovala konkrétní opatření. Jejich analýza vznikla na federálním ministerstvu práce a sociálních věcí již v krátké době. Velmi vážný problém nastal se zabezpečením budov (učeben) pro soustředěnou tříměsíční jazykovou výuku vietnamských občanů. Jestliže mělo ještě v roce 1973 přijet 1 000 – 1 200 Vietnamců a v dalších letech každoročně ve třech turnusech 3 – 4 tisíce, bylo by třeba získat objekty s kapacitou asi 1 200 ubytovacích míst a 80 učeben. Z toho by mělo být asi 700 až 800 míst v českých zemích, 300 až 400 míst na Slovensku. Objekty bylo třeba získat během prázdnin.

Je pochopitelné, že hlavní starosti tohoto ministerstva souvisely s materiálním zabezpečením imigrace a personální problémy spojené s výukou češtiny se od něj neočekávaly. Pozdější praxe pak ukázala, že angažování češtinářů, které se nakonec nechalo na starosti jednotlivým resortům, respektive závodům ve spolupráci s KNV, pokud se nejednalo jako v případě bechyňského lesnického učiliště o celoroční regulérní úvazek hodin pro učitele češtiny, působilo nejednu komplikaci. Na výuku češtiny byly najímány učitelky v penzi. Pro mnohé z nich to byl značný až zásadní zásah do jejich dosavadního života. Často to byla změna velmi pozitivní, neboť mezi nimi a vietnamskými uční nebo stážisty vznikala přátelská až příbuzenská pouta (srv. o tom pasáž o vztazích vychovatelek a Vietnamců v bechyňském učilišti, nebo například učitelky v Chomutově nebo ve Strakoncích, které dodnes nahrazují vietnamským rodinám chybějící aktivní příbuzenské vztahy, o něž Vietnamci přesídlením do České republiky přirozeně přišli).

Pro výuku vietnamských praktikantů byla v letech 1967 a 1968 zřízena střediska ve vojenských objektech a kasárnách. Na Moravě Českém Těšíně a pro migraci na Slovensko v Topolčanech. V roce 1970 k nim přibylo třetí středisko, které vzniklo v ubytovnách VŽKG Ostrava. Všechny tyto objekty sloužily již v roce 1973 jiným účelům a nebylo možné je použít.

Za daného stavu nastala předpokládaná varianta. Bylo navrženo, aby se prostřednictvím Krajských národních výborů vyhledaly vhodné objekty. Měly to být například ubytovny, odborná učiliště, podniková rekreační zařízení. Zároveň bylo provedeno šetření

v jednotlivých ústředních orgánech, kolik vietnamských občanů by mohly podniky a učiliště převzít v příštích letech k odborné výuce. Ústřední orgány a podniky oznámily vcelku, že mohou v příštích letech vyškolit pouze 5 800 – 6 000 vietnamských občanů, z toho federální ministerstvo hutnictví a strojírenství 2 000 osob, ministerstva ČSR 1 800 – 1 900 osob a ministerstva SSR 1 000 – 1 100 osob. Představovalo to přibližně polovinu počtů, které si představovala vietnamská strana.

K tomu se počala vynořovat celá řada problémů a s tím spojených otázek. Například jaké budou podmínky odborné přípravy (pro obě zúčastněné strany), jakým způsobem umísťovat vietnamské dělníky po vyučení ve výrobní praxi. Nikdo netušil, jaké jsou kapacity a možnosti jednotlivých resortů. Ve vstupních úvahách se v podtextu spoléhalo na to, že některé podniky najdou východisko (ubytovací prostory apod.) za pomoci národních výborů a *pomocí mimořádných opatření*. Závěry jednání mezi vietnamskou a československou stranou o příchodu nových učňů a stážistů se staly východiskem pro mezistátní smlouvu (viz příloha této práce *Protokol z jednání o odborné přípravě občanů Vietnamské demokratické republiky v Československé socialistické republice*).

2. Migranti a migrace

Migrace je možné zkoumat minimálně ve třech rovinách:

1. První rovinu vytváří sociálně politická situace v daném regionu, případně vliv významných politických událostí (např. válka, politický převrat apod.) na pohyb obyvatelstva.
2. Druhou rovinou je zvládání migračních procesů státem a jeho většinovou společností, počínaje postoji státního aparátu a konče řešením konkrétních konfliktních situací.
3. V neposlední řadě se jedná o rozbor vlastních migračních procesů, migračních skupin, až po reflexe jednotlivců-migrantů. Přestože je prožitek jednotlivce-migranta důležitým pramenem k poznání migračního procesu, nemáme k dispozici dostatečné soubory vypovědí, které by odhalovaly mnohvrstevnatou strukturu prožívání tohoto fenoménu.

Připomenutí významu subjektivního hlediska v migračním procesu se mi zdá být vhodné také proto, že nepochybně patří k základním hodnotám lidské existence svobodná vůle člověka zvolit si svůj domov, své místo pobytu. Na druhé straně veškeré zkušenosti přesvědčují, že migrace může být zdárným procesem, když jednatel je schopen (samozřejmě za jistých daných příznivých okolností) vzít si svůj osud do vlastních rukou.

Znamená to, že ve všech fázích migračního procesu jde o to, aby aktivita jednotlivce byla rozhodujícím impulsem přesídlování. K základní výbavě migranta tak patří:

1. na jedné straně svobodné rozhodnutí odejít z původního prostředí a přizpůsobit se jinému,
2. na druhé straně vědomí nutného podílu vlastní odpovědnosti s odhodláním vyřešit zvýšenou zátěž na vlastní existenci po přesídlení zvýšenou vlastní iniciativou. Migrace patří ke standardu svobodných společností, ale jsou úspěšně realizovatelné především jedinci. Nikoli všichni jsou disponováni nebo ochotni výlučnost přesídlení zvládnout.

Migrační proces lze různě rozebírat a fázovat. Pro emigraci i imigraci ve vztahu k českému prostředí je možné aplikovat čtyři hlavní fáze migrace:

1. Počáteční fázi charakterizuje soubor objektivních příčin, které vypuzují potenciálního migranta ze země dosavadního pobytu, a příčiny, které jej přitahují do prostoru a prostředí druhé země. Zároveň těmito objektivními příčinami je uváděno do pohybu migrantovo subjektivní zdůvodňování odchodu. Subjektivní konstrukce *vhodnosti*, po případě *nutnosti* migrovat může vykazovat velkou škálu argumentace od překrývání důvodů s příčinami až po diametrálně rozdílné argumentace či pouhou potřebu člověka změnit místo pobytu.
2. Následuje transfer, přemístění, jehož průběh může velmi podstatně ovlivnit fázi adaptace migranta v cizím, většinou jinoetnickém prostředí.
3. Proces adaptace probíhá obvykle v několika fázích (legalizace pobytu, zajištění existenčních podmínek: bydlení, zaměstnání aj., jazykové, kulturní, společenské přizpůsobení). Mezi důležité faktory adaptace patří vědomí možnosti či naopak nemožnosti návratu, dále představy přesídlence o adaptaci, bude-li probíhat "izolovaně" bez vztahů s ostatními obyvateli českého původu, nebo naopak v jejich blízkosti a s jejich podporou.
4. Závěrečná fáze mívá dvě varianty: jedna vede k asimilaci, druhá k dalšímu pohybu, často zpět k reemigraci.

Připomínám jednotlivé fáze migrace proto, že většinou máme tendenci vnímat a hodnotit imigranty přicházející do českého prostředí až od okamžiku jejich příchodu a bez dostatečného akceptování příčin a důvodů jejich migrace.

3. Periodizace příchodů

Periodizace příchodů vietnamského etnika na území dnešní České republiky vykazuje poměrně členitou strukturu. Na úvod vyjdeme ze tří období, která s malou literární nadsázkou nazvěme věkem:

- 1) věk bilaterálních smluv,
- 2) věk volnosti,
- 3) věk cizineckého zákona.

Každé období má svá specifika a také paradoxy. V prvním věku bilaterálních smluv se jednalo o deklarovanou pomoc československé strany Vietnamu, avšak Vietnamci v Československu se stali postupem doby nezbytnými gastarbeitery. Ve věku volnosti, tzn. devadesátá léta, většina Vietnamců měla šanci svobodně podnikat. Využila toho, pod tlakem peněz se však hodnoty, s kterými sem Vietnamci přišli, rozložily.

Věk zákona – základním paradoxem je, že považují nový cizinecký zákon za krutý postih, avšak tento zákon znamená nový stupeň uvědomění si existence v Čechách a nutnost budování rozumné organizace uvnitř vietnamské komunity.

Imigrace z Vietnamu na území dnešní ČR přicházela v několika vlnách od roku 1956, kdy po mezistátní dohodě přišli spíše jednotlivci a sto dětí postižených válkou. Česká strana umístila děti v Chrastavě, kde zůstaly pohromadě. Jejich adaptace na české prostředí se částečně zpomalovala jednak tím, že děti žily ve svém vietnamském kolektivu (na rozdíl od adaptace současných vietnamských dětí, které se jako jinoetničtí jednotlivci ve třídách dětí české majority rychleji vyrovnávají s okolím svého dětského kolektivu). Dalším zpomalením při výuce češtiny byla také přítomnost trojice vietnamských učitelů.

Mnozí z mladých Vietnamců však zůstali v tehdejší Československu na další studia. Někteří pak zvolili tuto zemi za svůj nový domov a založili rodiny. V roce 1967 doplnilo stávající skupinu učňů, studentů a stážistů dalších 2 100 většinou dělníků. Pak následovala další smlouva z roku 1974, která umožnila příliv především učňů v devíti turnusech. Další smlouvy v letech 1979 a 1980 počítaly s novými uční, stážisty a praktikanty v různých oborech ve strojírenství, metalurgii a spotřebním průmyslu.

Pobyt byl sjednán učňům na sedm let a stážistům na čtyři roky s možností prodloužení. Jejich počet byl nejvyšší v letech 1980-1983, přibližně 30 000 osob. Pak došlo po mezivládní dohodě k postupnému snižování tohoto čísla. V roce 1985 to bylo už 19 350 osob, z toho byla naprostá většina mužů (14 973). Vietnamci byli umístěni po celém území České republiky, nejvíce v Praze (kolem 4 000 osob). Do konce osmdesátých let se tento počet postupně snižoval až o jednu třetinu v době ukončení platnosti mezistátní smlouvy v roce 1990.

Sledujeme-li příchody vietnamského etnika na území Československa v časové posloupnosti, zjišťujeme vedle podstatných proměn souvisejících s politických a ekonomickým vývojem obou zemí i vývojem celosvětovým také řadu detailů. Imigrace pak tvoří bohatě strukturovaný celek, v němž lze rozeznávat následující fáze.

Hlavní dělení poskytuje rok 1989. Je to mezník, který vietnamskou imigraci dělí do dvou základních období. V prvním můžeme najít ústřední motiv, jímž byla československá pomoc vietnamské společnosti postižené válečnými událostmi. Do jaké míry tato *pomoc* zůstala u vstupních deklarací (což tehdy znamenalo umožnit vzdělání, pracovní školení a praxi Vietnamcům v různých oborech) a do jaké míry se deklarovaná pomoc proměňovala v ekonomické výhody přijímací země (Československa) v tom smyslu, že Vietnamci v bývalém Československu byli poměrně lacinou a později pro některé obory i nezbytnou pracovní silou, ponecháme zatím stranou.

Ve druhém období od počátku 90. let na pobyt dosavadní vietnamské imigrace v České republice navazují příchody dalších Vietnamců, příbuzných a známých těch, kteří měli již zkušenosti se životem v ČSSR. Dochází tak k proměně ve standardní ekonomickou imigraci.

Při podrobnější periodizaci lze rozeznávat tyto fáze:

- 1) počáteční fáze pomoci: vietnamští sirotci v Chrastavě od roku 1956. Pak následují malé skupinky studentů. Objevují se mezi nimi méně „praktické“ obory jako jsou loutkoherci apod.,

- 2) do 1975 zcela převažuje migrace ze Severního Vietnamu,
- 3) po r.1975 dochází k novým mezivládním dohodám se sjednocenou Vietnamskou demokratickou republikou:
 - a) 1975-1980 je patrná živelnost ve výběru kandidátů do učení i studia, někteří účastníci této migrace označují dané období jako chaos v organizaci,
 - b) v první polovině 80. let je migrace považována za relativně s nejlepší organizací. Dochází ke snaze vybírat učně a stážisty podle potřeby provincií a jednotlivých resortů a jejich podniků. Také jazyková příprava migrantů již ve Vietnamu a pak v ČSSR je relativně nejkvalitnější za celé sledované období,
 - c) ve druhé polovině 80. let dochází z obou zúčastněných stran (vietnamské a československé) k vlastnímu jednostrannému využívání situace. Československo stále více využívá Vietnamce v neatraktivních oborech, na pásové výrobě ve fabrikách, při pomocných pracích a při „záchraně“ plnění plánu. Na vietnamské straně se objevuje možnost migrace za úplatu. Vietnamci využívají výdělků k posílání zboží do Vietnamu,
- 4) období mezihry v letech 1990-1991. Mezi Vietnamci, kteří se podíleli na organizaci vietnamské migrace v bývalé ČSSR, se traduje, že tehdejší vláda uvolnila 14 milionů dolarů na výplatu odstupného. Tyto peníze byly určeny pro Vietnamce, kteří měli kontrakty na pracovní pobyty v zemi a kterým závody z důvodů rušení či jiných důvodů ekonomické transformace nemohly dále poskytnout zaměstnání. Tlak na návrat do Vietnamu byl ale podle samotných migrantů nedůsledný. Dřívější pobyt v ČSSR tak umožňoval zůstat zde nebo jinde v Evropě.

Nabízelo se několik variant, jak se pokusit o řešení situace:

- a) jednak to byla sekundární emigrace do sousedních zemí, zvláště do Německa a následně do dalších zemí, například do Holandska nebo Rakouska,
 - b) kromě sekundární migrace se objevila i šance zůstat v českých zemích. Tou šancí bylo zakládání s.r.o. společně s Čechy, respektive s občany České (Československé) republiky. Následně pak účastí na s.r.o. byla možnost získat živnostenské oprávnění a dlouhodobý pobyt a později trvalý pobyt v České republice,
- 5) období 1992 až po současnost lze charakterizovat jako vytváření a doplňování prvních lokálních komunit. Na demografickém vzniku a doplňování stávajících vietnamských komunit se kromě „starousedlické“ populace Vietnamců, kteří znali prostor z dřívějších dob, podílely tyto následné imigrační proudy Vietnamců směrem do České republiky:
- a) z Vietnamu na základě možnosti scelování rodin,
 - b) příchodem z Německa, což většinou znamenalo po r. 1993, kdy Německo ukončilo s Vietnamci, kteří měli pracovní smlouvy z doby NDR, pracovní pobyty a nutilo je po finančním vyrovnání k reemigraci,
 - c) příchodem Vietnamců z dalších zemí: především ze Slovenska, dále z Polska a Maďarska,
 - d) z Vietnamu nelegálně migrace putovala přes Rusko, kde jednotlivci a malé skupiny pobývali v Moskvě až tři měsíce při čekání na další cestu do Maďarska a pak přes Maďarsko (někdy tato migrace samotnými Vietnamci bývá nazývána *air plan people* nebo *truck people*, podle způsobu dopravy a podle vzoru známých „úprků“ lidí na lodích, jimž se říká *boat people*). Po příchodu do Budapešti následoval většinou

několikatýdenní pobyt jako příprava na překonání hranic slovensko-maďarských a česko-slovenských prostřednictvím kamionů (odtud truck people).

Postavení a ekonomický význam vietnamského etnika na území České republiky před rokem 1989 má důležité místo v pochopení současné existence Vietnamců v českých zemích. Přestože příčinou jejich značných počtů (ve srovnání s ostatními střeoevropskými zeměmi) jsou především československé a posléze české předpisy (imigrační, konzulární, podnikatelské aj.), jsou na druhé straně jejich relativně dobré zkušenosti s životem v této zemi a hlavně znalost reálií této země před rokem 1989 považovány jimi samými za výhodu při současné adaptaci jednotlivých komunit v českém lokálním prostředí.

Naprostá většina současných vůdčích osobností vietnamských komunit má zkušenosti se životem v ČR před rokem 1989. Kolem těchto osob se zkušenostmi s českou realitou delší než deset let "se točí" chod lokálních komunit. Záleží na osobnostní výbavě každého z nich, jak s těmito "výhodami" dokáže naložit. Je to škála aktivit od organizování různých výroben přes podnikání v souvislosti s dovozem a prodejem asijského zboží (to především) až po jakési nadstavbové podnikání, kam patří i bezpracné vymáhání procent z podnikání jiných osob, spekulace s pozemky, organizace podloudné imigrace a podobně.

Jako příklad výroby zboží typického vietnamského sortimentu je výroba tou-fu. Existují výroby sádrového zboží (jedná se o napodobeniny antických vzorů), vietnamských suvenýrů, ale také různých napodobenin typicky českého zboží. V ústním podání vietnamské komunity koloval příběh o „utajovaném“ místě, kde Vietnamci vyráběli karlovarské lázeňské oplatky. Řada z nich se živí jako tlumočníci na tržištích, u soudu apod.

4. Před rokem 1989

Z mezistátních smluv VSR a ČSSR v sedmdesátých a osmdesátých letech vyplývaly nároky pro každého vietnamského imigranta. Vietnamský občan po příjezdu do Československa dostal zimní oblečení v hodnotě 2.400 Kčs a zálohu na mzdu 900 Kčs splatnou do jednoho roku. Dělníci odjeli z pražského letiště přímo do ubytoven závodů, učňové do jednoho ze dvou středisek jazykové přípravy. Dělník absolvoval lekce češtiny po dobu tří měsíců. Docházel na lékařské prohlídky, školení a postupně se seznamoval s pracovním prostředím.

Okamžikem nástupu do zaměstnání přebíral jeho zaměstnavatel na sebe další závazky. Továrny poskytovaly ubytování za finanční náhradu, maximálně však 50 Kčs za měsíc, dále celotýdenní stravování včetně víkendů. Podle předpisu každá ubytovna musela být vybavena zároveň kuchyňkou pro případ špatné adaptace Vietnamců na české závodní stravování.

Mzda dělníka se řídila podle dohod a činila v prvních třech měsících minimálně 1.000 Kčs se zvýhodněným zdaněním, které předpokládalo, že každý Vietnamec vyživuje dvě osoby. Nárok na dovolenou byl proti vietnamským pravidlům zjednodušen. To představovalo drobné výhody.

Dovolená se každému vietnamskému dělníkovi vypočítávala tak, jako kdyby pracoval od osmnácti let (i když většinou v tomto věku vstupovali v Československu teprve do učení). Chtěl-li ji prožít ve Vietnamu, bylo to možné až po dvouleté práci v Československu a možnost platila pouze pro ženaté. V tom případě československá strana hradila zpáteční cestu z Hanoje. Československý závod k tomu poskytoval dva měsíce neplaceného volna.

Po ukončení čtyřletého pobytu si každý Vietnamec mohl bezcelně dovést do své země zboží v hodnotě 50 % svého celkového čistého výdělku. Zasláné zboží nepodléhalo clu. Navíc podnik byl povinen obstarat bednu, do níž si Vietnamec vložil zboží s vynalézavou úsporností pro místo. Podnik také kryl náklady na převoz do Vietnamu. Právě reakcí na šikovnost některých Vietnamců bylo vydání přísnějších předpisů celní správou. Omezení platila na počty jízdních kol, mopedů, motocyklů a šicích strojů.

U studentů se uplatňovala zásada garantovaná vietnamskou ambasádou. Podle ní student, který absolvoval v Československu vysokou školu s červeným diplomem, mohl zde pobývat ještě minimálně šest měsíců po promoci. Ambasáda mu pomohla k pracovnímu pobytu. Ten se často týkal působení u učňů a stážistů.

Absolventi vysokých škol začali pracovat jako tlumočníci pro novou imigraci v Československu nebo jako vedoucí skupin apod. Pravidlo o možnosti zůstat po studiu v Československu bylo pro studenty obrovskou motivací ke studijním výkonům. Vidina výdělku peněz a možnost letecké zásilky se zbožím (moped, kolo, šicí stroj apod.) je „hnala“ do studia. Nepochybně na studijní výsledky nejen vysokoškoláků, ale i učňů působila druhá zásada daná vietnamskou ambasádou. Student nebo učeň bez dobrých výsledků ve studiu byl pod stálou hrozbou odchodu zpět do Vietnamu.

Byl to vlastně systém zákazů, které ambasáda uplatňovala přes vedoucí skupin. Prvním zákazem bylo, že se Vietnamec nesměl stýkat s Vietnamkou. Například došlo-li na koleji nebo na ubytovně učňů k návštěvě opačného pohlaví, musely být otevřené dveře, nebo se vyžadovala přítomnost třetí osoby. Po roce 1982 zákaz obsahoval zmírnění v tom smyslu, že Vietnamka mohla chodit s Vietnamcem, ale nesměla otěhotnět. Otěhotnění znamenalo okamžitý návrat do Vietnamu. Vietnamští studenti – muži nesměli nosit dlouhé vlasy, texasky, džínové košile nebo jiné západní oblečení. Na konci každého školního roku probíhalo soustředění jeden týden. Jeho součástí bylo politické školení, dále výklad způsobu chování Vietnamců v Československu. Každý musel umět tyto zákazy.

V terénu byla zaznamenána vzpomínka na případ vietnamského studenta z Ostravy, který v roce 1972 ležel v nemocnici, kde se zamiloval do zdravotní sestry. Ambasáda se prý dozvěděla o jeho vztahu s českou dívkou. Následovalo vyrozumění, že jeho studium v Československu bude ukončeno. Za několik dní na to vietnamský student spáchal sebevraždu, když vyskočil z okna kolejí. Důvody mohly být prý různé, ale svou roli sehrála

jistě obava z toho, že by se na něho velice špatně dívalo jeho okolí po návratu do Vietnamu za to, že byl poslán zpět domů. Předčasný návrat domů se vnímal jako obrovská hanba.

Dalším příkazem ambasády bylo, že Vietnamci nesměli chodit sami ven. Zásada platila do roku 1980. Vietnamci se mohli pohybovat nejméně v trojicích (podle bývalých vietnamských studentů měli severokorejští studenti povinnost chodit na veřejnost v desetičlenném kolektivu).

Když se suma vynaložená československou stranou na pracovní pobyt jednoho Vietnamce násobila jejich počty, byly to na první pohled velké částky. V osmdesátých letech se o těchto částkách mluvilo ve veřejnosti. Diskuse o výhodách a ztrátách pro Československo tehdy musely a musí i dnes dojít k hlavnímu bodu závěrů o vietnamské imigraci před rokem 1989. Podstatou tohoto závěru je věta o tom, že *mnohé československé závody plnily výrobní plány za vydatné pomoci vietnamských dělníků a některé by se dokonce bez Vietnamců ani neobešly.*

Vědomí o jistém zneužívání Vietnamců prostřednictvím internacionální pomoci Československa Vietnamu u některých Vietnamců přetrvává. Jeden z mladých vietnamských ekonomů, který vystudoval v Bratislavě a od roku 1989 působí v Čechách (nejprve v Ústí nad Labem a nyní v České Lípě), má v úmyslu sepsat své zkušenosti o využívání vietnamské imigrace (mj. imigrace prezentované jako internacionální pomoc ČSSR Vietnamu) k vyplňování mezer pracovních sil v různých neatraktivních odvětvích českého průmyslu.

Mohlo by se zdát, že tato skutečnost nemá podstatný vliv na současnou adaptaci Vietnamců v ČR. Avšak téma *postavení tzv. vietnamských pracujících v bývalé ČSSR* je součástí kontinuálního vědomí této imigrační skupiny. Ačkoli jsou Vietnamci v mnoha ohledech vybaveni odlišnými reakcemi na cizí prostředí (než středoevropská etnika), platí pro ně, stejně jako pro jiná společenství, že pro vědomí o své skupinové existenci hledá delší historický prostor a v něm argumentaci pro svůj současný význam a společenskou váhu (pouze snad některé intelektuálské individuality z řad české emigrace po roce 1968 se naprosto separovaly a nezajímaly se o svou etnickou skupinu v emigraci).

5. Vietnamští starousedlíci a podnikání

Tím se dostáváme k dalšímu uzlovému momentu či charakteru současné vietnamské existence v České republice. Jak již bylo řečeno, významné postavení v osobnostních žebříčcích mají lidé, kteří do ČR přišli před rokem 1989. Zároveň to jsou lidé v naprosté většině s vietnamským středoškolským vzděláním (po případě vysokoškolským vzděláním z ČSSR). To znamená jsou to lidé s určitou inteligencí, politickým a kulturním rozhledem a zároveň s potřebami skupinové identifikace. Kromě například příbuzenské skupiny (čtyř, deseti i více lidí) jsou to přátelské skupiny nebo zájmové a sportovní.

Formování lokální komunity je pak spíše volný shluk jednotlivců a těchto menších skupin. Údajně v posledních dvou až třech letech několika inteligentnějším vadí, že neexistuje

organizace a reprezentace komunit. Podle jejich názoru úrovni vietnamské organizace chybí především *vědět, jak na to*.

Tradované případy o vietnamské pomoci českému hospodářství jsou signálem o možném budoucím ztotožnění se s "křivdami", které dopadly na vietnamské etnikum v českém prostředí v minulosti a které je provázejí v současnosti v souvislosti se zákonnými úpravami o integraci cizinců, které vnímají jako omezování původní svobody. K takovému ztotožnění dochází v krizových situacích mezi imigrací a majoritou takřka ve všech společenských systémech a historických dobách. Bylo by pouhou spekulací modelovat takovou situaci pro česko-vietnamský kontakt, přestože není obtížné si ji představit. Pro objasnění poslouží historická paralela. Když silná imigrace (včetně z ČSR) ve Francii v době hospodářské krize ztrácela možnosti zaměstnání a narůstal všeobecný tlak francouzské společnosti (včetně politické) proti imigraci, objevovaly se na pořadu dne argumenty imigrace o jejich zásluhách při obnově národního hospodářství zničeného první světovou válkou a o záchraně některých odvětvích francouzského průmyslu před úplným zánikem.

6. Ovlivnění prostředím

Imigranti pocházejí především z venkova a větších měst bývalého severního Vietnamu, nejvíce z chudších provincií Nghe An a Ha Tinh, dále Hung Yen, Hai Duong a pak delty Rudé řeky.

Jihovietnamců je pouze několik procent. Do České republiky odešli a odcházejí především Vietové (Kinh). Ve Vietnamu žije na šedesát etnik (podle některých zdrojů jen padesát čtyři) (*Viz např. práci Le Van Hao, Ethnological Studies and Researches in North Viet Nam. In: Vietnamese Studies, 8th yer, No 32. Hanoj 1972, s. 5 ad.*). V současné době má Vietnam okolo 76 milionů obyvatel. Vietové (Kinh) tvoří téměř 84% většinu. Z dalších národností to jsou Tai (Tay) asi 1,19 milionů, Tháí (1,09 mil.), Muong (914 000), Číňané (900 000) atd.

Smysl svých ekonomických aktivit formulují Vietnamci žijící v ČR do tří zásad: *užít* na dobré úrovni rodinu, *finančně zabezpečit* děti a *postarat se* o rodiče, kteří jsou ve Vietnamu.

O děti předškolního věku pečují české ženy (průměrně za 5.000 Kč měsíčně, v poslední době se objevují nabídky s podstatně vyššími částkami, až 10.000 Kč bez stravy pro dítě), mnozí nechávají své děti u českých opatrovníků i přes víkend. Veškerý čas Vietnamci věnují svým podnikatelským aktivitám. Nechodí z důvodů jazykových do divadel nebo kin. Mladší navštěvují herny. Volný čas, kterého je velmi málo, věnují tradičním zvykům a každodenním modlitbách za předky, rodiče a úspěchy v podnikání. Vedle běžných oslav (narozeniny, svatby) je nejvíce slaven nový lunární rok (*Tet Nguyen Dan*), hlavní kalendářní obřad vítající jaro.

Doba příchodu Vietnamců do ČR. V zásadě se jedná o tři velké vlny. První do roku 1985, kdy byl důslednější výběr kvalitnější populace, která přišla s úmyslem naučit se něco, pod stálým tlakem a kontrolou jednak ambasády a jednak vlastní snahy něco dosáhnout, něčemu se naučit. Tento tlak způsobil, že v nové existenci postupovali v drobných krůčcích (přivydělat si na moped, na šicí stroj) a nepodnikali s vidinou velkého kšeftu jako mnozí dnes. V té době se uplatňovali svou přirozenou aktivitou v činnostech právě nad rámec vymezené pracovní doby.

Další etapa probíhala do roku 1991. Byla to populace, která již nebyla na podmínky imigrace v ČR připravována, hlavně to byl nekvalitní výběr. Dostali se sem i kriminální živly, lidé z prostředí, kde byly normální úplatky, děti funkcionářů atd. Snaha naučit se řemeslu či zdokonalit se v pracovní činnosti ustupuje vidině rychlejšího a snadnějšího výdělků.

Třetí etapa nastala po roce 1991. Přicházejí sem Vietnamci pouze s podnikatelským zájmem. Lze je rozdělit do několika skupin:

- 1) s kapitálem (např. podnikatelka paní L. v Aši),
- 2) po příbuzenské nebo těsně přátelské linii (např. přátelé z jedné továrny, kteří původně pracovali v Hai-Phongu v továrně na kuchyňské nádobí se ocitli na zaučení v Českých Budějovicích a pak zde zůstali a podnikali v obchodnických povoláních, nebo řada příkladů lidí z jedné vesnice),
- 3) bez přímého kontaktu příbuzenského nebo přátelských vazeb v ČR, tj. podloudná migrace.

Vietnamci se dokáží vyrovnat s nesmírně obtížnými životními podmínkami. Umějí snášet provizorium značného stupně. Na druhé straně jsou plni naděje, že bude jednou lépe. Pokusíme se v následujícím výkladu říci, kde ona naděje leží, jak si tuto naději sami zpřítomňují. Na úvod naznačme, že Vietnamci přijímají ve dvou úrovních. Na jedné straně jsou oni sami, individuálně oddělení, na druhé straně fungují podmínky, v nichž žijí. Mají většinou v sobě vypěstován takový stupeň sebedůvěry, že jsou připraveni podstoupit boj s jakýmkoli podmínkami a při jakýchkoli výkonech, aby obstáli. Soubor objektivních podmínek k obchodování obsahuje:

- a) získání zboží,
- b) prodej, tj. místo a způsob prodeje,
- c) legislativní podmínky,
- d) podmínky v českém lokálním prostředí.

II. kapitola: Adaptace jako tendence k rodině

1. Synchronní párové soužití a rodina

Institut rodiny v reálném životě prochází transformací, přesto však má stále své těžko zastupitelné funkce a dá se konstatovat, že je stále prvotním stabilizátorem vietnamských komunit i v této dosud nejasněné situaci po přesídlení z Vietnamu do českých zemí. Dokonce lze vyřknout kontradiktorní tezi o tom, že rodina založená manželstvím zůstává základním článkem *ve vědomí* Vietnamců v lokálních komunitách v českých regionů, a to navzdory faktu, kterým je výskyt (nikoli ojedinělý) nepřímé formy „bigamie“ nebo možná lépe vyjádřeno „synchronního párové soužití“. Neboť poměrně velké procento (je obtížné stanovit jeho velikost) imigrantů ženatých a vdaných ve Vietnamu zakládá „nové“ partnerské vztahy relativně v krátké době po přesídlení na území České republiky.

Jedná se tak o řetězec rozporů, které začínají faktem přesídlení a pokračují první akomodací na zcela odlišné klimatické nebo kulturní poměry. Příchod do vzdáleného, etnicky a tím i společenskými závazky jinak formovaného prostředí je nepochybně registrován Vietnamci v různé škále individuálních prožitků. Mezi obecně sdílené zkušenosti a prožitky (nejen vzhledem k vietnamské imigraci, lze to vztáhnout obecně na člověka po přesídlení) patří to, že je příchod do cizího prostředí často imigranty chápán jako jakýsi *start k nové etapě života* nebo alespoň něco jako přestávka v režimu původní, v tomto případě tradiční vietnamské existence, která je právě silně spojena s funkcemi rodiny, a to nejen v reálně prožívaném čase, ale také s ohledem na *závazky k předkům* a k povinností zabezpečit *potomstvo*.

Zajímavým poznatkem v této souvislosti je (pravděpodobně nikoli ojedinělý) výskyt změny jména v případech získání nelegální osobní dokumentace usnadňující vstup na území České republiky. Zdá se, že takovýto akt není samotnými Vietnamci chápán jako potřeba změny identity, nýbrž jako okolnostmi vynucený manévr k získání cíle, jež byl akterem předsevzat. Tím cílem je možnost života v lepších ekonomických podmínkách. Vůbec přesah z legálních projevů do ilegálních v každodenních situacích je velice často vyhodnocován samotnými Vietnamci stroze *realisticky*. To znamená, že sice chápou skutečnost v souladu s tím, jak jsou v takových situacích viděni majoritním pohledem. Uvědomují si, že se takové věci nemají dělat, a souhlasí, že to je problém *jejich* vlastní reakce na vnější podmínky, avšak právě záležitost vnějších podmínek se chápe jako *systém bariér*, které člověk může překonat pouze zárokem, jdoucím mimo daná pravidla hry. Bariéry, které jim do cesty staví nový a často pro ně neznámý hodnotový systém, jsou reprezentovány především předpisy regulující imigraci. Rozlišit, kdy je třeba v rámci úsilí o zachování vlastní existence učinit aktivitou a vynalézavostí vše potřebné k dosažení cíle, a kdy je třeba ustoupit a podřídit se pravidlům, je obecný problém, který lidstvo řeší odnepaměti. Vietnamci v České republice pravděpodobně hledají k obecným pravidlům svou vlastní cestu, která může být poměrně zdlouhavá, vzhledem k jejich relativní izolaci od civilizačního statusu majority.

Přestože se jim nový hodnotový systém jeví jako záležitost ležící mimo jejich zájem, jsou si i tak vědomi problematičnosti svého postojů. Vědí, že na jedné straně je nutné přijmout *jiná* pravidla v důsledku života v *jiné* zemi, avšak *individualizace jejich existenciálních prožitků* je nutí k hledání přiměřších cest, než umožňují legální formy. Do jaké míry podléhají stereotypu, který klade důraz právě na nelegální formy ve víře, že se jedná o přiměřší a tudíž rychlejší cestu za cílem, je sice důležitým faktorem při jejich adaptaci, avšak více souvisí se vzájemnou komunikací mezi institucemi majoritní společnosti a imigranty. Jednalo by se tak o komunikaci dvou proti sobě stojících stanovisek.

Naproti tomu nelegální nebo částečně nelegální formy rodinných vztahů jsou tak spíše projevem izolace v jejich adaptačním procesu a výsledkem tlaku postupující gheťtizace těchto imigračních skupin, než snad v jejich „přirozených“ snahách po ilegálních cestách.

Lze to pozorovat v plné šíři ve smyslu předešlého konstatování právě v tom, že *partnerské vztahy uzavírané po přesídlení na území České republiky volně a plynule přecházejí ve spontánní zakládání rodin*. Formálně vzhledem k zákonným normám ve Vietnamu i v České republice je vypuštěn úřední akt uzavření manželství. Melanž kategorií *dočasnost a provizorium* umožňují první kroky k chování, které se vymyká standardu chování v tradiční komunitě ve Vietnamu. Nesezdání partneři spolu začínají žít se všemi znaky rodinného života, včetně početí a narození nového potomstva.

V některých případech, je-li ekonomická nebo životní výhoda natolik lákavá, dochází i k tomuto formálnímu stvrzení nového manželství, dokonce aniž by byl původní svazek ve Vietnamu zrušen. Takový postup Vietnamci v České republice volí nejčastěji v případech sňatku s cizincem nebo cizinkou, to znamená s občanem České republiky. Soužití s vietnamským partnerem s potvrzením nového manželského svazku by mělo význam jen tehdy, kdyby vedlo k získání statusu trvalého pobytu. Bývalo to využíváno do roku 1999, kdy platil starý režim pro cizince na území České republiky a kdy jeden z partnerů měl v této zemi právo na trvalý pobyt. Trvalý pobyt jednoho manželského partnera pak zaručoval snadnou cestu k získání legálního pobytu pro druhého partnera.

V současném nazírání na instituty manželství a rodiny nalezneme na každém kroku denní reality poměrně značnou škálu postojů. Manželství a rodina podobně jako jiné společenské fenomény procházejí proměnami, jejichž specifika se dají vysledovat v souvislostech historického vývoje jednotlivých kultur a civilizací. Zatímco v evropských kulturách, jako kupříkladu české, dnes nacházíme negativní projevy od náznaků zpochybnění funkce rodiny až po veřejná konstatování „populárních“ lidí, že *manželství je dneska nesmysl*, Vietnamci v České republice deklarují, že respektují rodinu, a tím i institut manželství. Dávají stále najevo, že smysl jejich ekonomických aktivit se dělí do tří úrovní, jimiž zabezpečují svou rodinu.

Mají tím na mysli trojgenerační rodinu, jejíž nejstarší a někdy i nejmladší generace dosud žije ve Vietnamu. Říkají, že se rozhodli o setrvání mimo Vietnam proto, aby jednak zabezpečili (nasytili) své individuální potřeby, v nichž se ostatně dokáží na druhou stranu mimořádně uskrovnit, dále aby připravili ekonomické podmínky pro své děti buď přímo v České republice, nebo ve Vietnamu, a za třetí, aby se postarali o své staré rodiče, žijící ve Vietnamu většinou bez důchodového zabezpečení.

Smysl této ekonomické imigrace lze definovat jako jednoznačnou snahu po lepších hmotných podmínkách pro vlastní rodinu. Poměrně četná vyjádření Vietnamců ze

zjišťovaných vzorků klasifikují výchozí situaci ve svých rodinách před přesídlením do České republiky, respektive do bývalého Československa (tj. období především druhé poloviny 80. let) jako *kritickou* při zabezpečování základních životních potřeb. Přesídlení proto bývá označováno jako východisko z tíživé situace nebo dokonce i *východisko z nouze*.

Modelově můžeme základní situaci načrtnout pro imigraci, která do českých zemí přišla před rokem 1989 na pracovní stáž do nějakého státního podniku. Mnozí příslušníci této imigrace pak našli možnost svůj pobyt v cizině si prodloužit a získat povolení k soukromému podnikání už za éry společného státu, Československa, a pak po roce 1993 pokračovat ve svém pobytu v České republice. Zvolme si příklad, v němž jeden z manželské dvojice odešel za prací do ciziny. Muž odcestoval a manželka zůstala doma s potomky. Po několikaleté odluce muž navázal nový intimní vztah s vietnamskou imigrantkou v České republice, která byla ve stejné situaci jako on, to znamená, že byla po několik let odloučena od své rodiny. Noví partneri začali žít ve společné domácnosti a přitom plnili závazky k oběma jmenovaným generacím, dětem i k rodičům, jak zněl nepsaný závazek před migrací. Někdy se stalo, že také partner, který zůstal ve Vietnamu, si nahradil svého chybějícího manžela jinou osobou.

Při posuzování těchto případů je nezbytné podtrhnout důležitou skutečnost. Podíváme-li se totiž na imigranty jiných národů a národností minimálně od 19. století po současnost, setkáváme se s podobným jevem, jakým je nový synchronní párový život u Vietnamců po jejich přesídlení do českých zemí. Mohli bychom proto konstatovat, že se nejedná o nic ojedinělého. Přesto serióznější pozorování odhalí jistá specifika, která mají svou stránku kvantitativní i kvalitativní povahy. V obou mírách zjišťování je náš výzkum spíše v počátcích, neboť byl odkázan na možnosti pouze sondážního výzkumu vzhledem k faktu, že tento jev je třeba pozorovat v delším časovém úseku, než byl ten, který jsme měli v našem výzkumu k dispozici. Problémem je také citlivost tématu pro respondenty. Nebylo totiž možné v každém případě, v každé takové rodině, používat přímých otázek, takže například z dotazníkového zjišťování po poradě se soudními tlumočníky vietnamského jazyka dotazy na nové rodinné uspořádání imigrantů v českých zemích nakonec zcela vypadly.

Z dosavadního šetření by se zdálo, že Vietnamci nový (nebo náhradní) partnerský život po přesídlení, přerůstající posléze v chování jako ve standardní rodině, považují za *přiměřenou reakci na situaci*, do níž se dostali nejen kvůli svému vlastnímu prospěchu, nýbrž také kvůli těm, kteří by mohli jejich novými mimorodinnými svazky trpět. To znamená členové jejich rodin ve Vietnamu. Avšak právě často deklarované vědomí, že jejich imigrace do českých zemí není aktem individualismu, tzn. upřednostnění vlastních zájmů jednotlivého imigranta, ale naopak jisté zodpovědnosti za kolektiv rodiny, je důležitou součástí k odůvodňování takovýchto postojů vlastními aktéry i jejich vietnamskými pozorovateli. Vietnamci tak naznačují, že jejich *migrace* za lepšími existenčními podmínkami je vlastně *novou realitou* včetně *nově se tvořících norem rodinného uspořádání*, do něhož vstupují v některých případech složitější vztahy mezi rodiči a osvojovanými dětmi.

Vietnamci se v některých výjimečných případech sice dopouštějí trestně právních prohřešků proti zákonným normám uzavírání manželství platným ve Vietnamu i v České republice, když uzavřou nový sňatek bez rozvodu původního manželství. Avšak i v těchto

extrémních případech význam rodiny a manželství nezpochybňují. Naopak deklarují v převažující míře respekt k rodině, na němž se podílí několik faktorů.

První z nich lze charakterizovat jako tvrdou tradici právních norem vycházejících z *konfuciánství*, druhým faktorem s těmito normami souvisejícím je *kult předků*, který je sám o sobě výsledkem několika náboženských, filozofických a politických představ o existenci člověka. Zároveň vedle respektu k rodině, vynuceného tradicí a dřívějšími právními normami, vstupuje do partnerského života v podmínkách České republiky záležitost, kterou můžeme označit jako *soubor praktických výhod partnerského života* v pravé rodině (uzavřené zákonným aktem) i nepravé rodině. Denní chod rodiny vietnamských imigrantů tak rozvíjí původní podstatu základní společenské organizace, rodiny, která je zaměřena v širším slova smyslu na složky *přežití*.

Vietnamská kultura pod vlivem konfucianismu se stala především východiskem etického a politického učení, jež mělo obrovský vliv na kulturu veškerých asijských států. Za skoro tisíciletí čínské nadvlády se konfucianismus vryl hluboko do všech oblastí vietnamské kultury. Vznikla tak konfuciánská tradice. Problém uzavření manželství a rodinných vztahů nepochybně podléhal v dlouhodobém vývoji tomuto vlivu. Alfou a omegou působení konfucianismu ve Vietnamu stejně jako v ostatních asijských státech byl právě fakt, že *společenské vztahy se pokládaly za paralelu rodinných vztahů*.

To, že byla rodina ve vietnamské kultuře považována za základ a dokonce funkční předobraz vlastně veškerého sociálního uspořádání, platí do jisté míry i pro současnost. Zákonné normy týkající se rodiny takové postoje jasně deklarují. Avšak i ve Vietnamu tato instituce, všeobecně považovaná za nejstabilnější součást lidských společenství, během druhé poloviny 20. století zaznamenala podstatnou proměnu. Jak se dotkla tato proměna vietnamské rodiny v podmínkách přesídlení do České republiky, je otázkou, na níž budou hledat odpovědi teprve následné terénní výzkumy.

Ponecháme-li stranou komplex zdrojů a motivací souvisejících s globálními problémy současného světa, které mají s vývojem rodiny úzkou souvislost, můžeme shrnout do následujícího konstatování. Na jedné straně se soudržnost rodiny v tradičním smyslu právě onou synchronní párovou existencí u vietnamských imigrantů do České republiky rozkládá, na straně druhé ale přetrvávají částečně tradiční impulsy působící prostřednictvím sociálních vztahů rodiny. Projevuje se to především ve stále intenzivní snaze o zabezpečení potomstva a také rodičů a prarodičů, včetně v žádné rodině neopominutelného kultu předků. V základních rysech párového života po přesídlení lze proto pozorovat některé obecné rysy, a zároveň odlišnosti od vývoje rodinných vztahů u majoritního obyvatelstva.

2. Vietnamci v lokálních komunitách

Sami Vietnamci, kteří utvářejí nové lokální komunity v České republice, naznačují ve svých výpovědích, že mají odlišné sociální vazby proti okolní majoritě. Vedle specifického důrazu na rodinný život nebo život v páru je to několik dalších odlišností sociálního chování. Přestože se jejich komunity formují po víc než jedno desetiletí v českých

lokality, lze se o nich vyjadřovat jen s krajní opatrností a formulovat soudy, které se podobají spíše hypotézám.

První takovou pravděpodobností, kterou sami naznačují, je to, že vietnamské sociální zkušenosti chybí těsnější vazba individua a společnosti. Z jejich výpovědí i pozorování lze učinit závěr, že chovají značné pochybnosti o smyslu institucí celospolečenského rozsahu. Naopak existuje dost silné zažití lokálních vazeb, člověk a jeho vztah k místní komunitě v obci, v sousedském okolí, ve městě. Dále existuje volnější vazba k širšímu prostoru, tj. k provincii, k většímu geografickému či správnímu celku, jako je sever, jih, střed Vietnamu.

Komentář tlumočnicka z Hradce Králové pana T. k tomuto tématu byl následující: *Průměrný venkovan nic neplánuje a spontánně reaguje na situaci. Zkrátka čeká, až sama situace jej donutí k tomu nějak jednat. Jinak řečeno, hledá svoji novou šanci v nové situaci, přitom nepředpokládá, že by se mohly řešit jeho problémy prostřednictvím členství v nějaké skupině. Spoléhá se sám na sebe.*

Avšak závislost na zkušenostech z vietnamské sociální reality nemůže být jediným kritériem pro existenci v českých podmínkách. Současná adaptace Vietnamců probíhá pod těmito vlivy:

- a) jsou to zkušenosti z Vietnamu, tzn. jejich „vietnamskost“,
- b) dále zkušenosti z nucené „nonadaptace“ v 60. a 80. letech, kterou organizovala ambasáda a oni byli nuceni se jí přizpůsobit,
- c) po roce 1990 přistupují další podmínky, které je spíše vedou k izolaci než k integraci do společnosti.

Vietnamské lokální komunity se formovaly během devadesátých let ze tří migračních skupin:

A = Vietnamci, kteří byli v místě již před rokem 1989 a pak ve stejném městě pokračovali v obchodních aktivitách.

B = Vietnamci, kteří se do konkrétního místa sestěhovali z různých míst ČR nebo Slovenska.

C = Vietnamci, kteří přišli po roce 1990 přímo z Vietnamu (po případě z jiných evropských zemí).

V procentním vyjádření lze jejich poměry odhadnout následovně:

A = 5 až 10 %

B = 20 až 30 %

C = 75 %

Zkušenosti s možnostmi komunikovat s těmito skupinami ukazují, že (nejen k síle jazykové bariéry) je vstřícnost a ochota poskytovat rozhovory nejsilnější u skupiny A, přičemž se skupinou C je kontakt velmi omezený a při četných pokusech se ukázal jako téměř nemožný. Od roku 2000 se zhoršuje možnost kontaktu (nového), ale také již otevřený kontakt je velmi těžké udržovat. Důvody:

- a) zhoršování obchodních úspěchů Vietnamců při podnikání,
- b) větší tlak kontroly především na kvalitu zboží.

Skupinu C charakterizují tyto okolnosti, které jsou též variantami posledních vln migrace do ČR:

- a) v závislosti na skupině A nebo po případě B, závislost je vyjádřena oficiálním pozváním do ČR,
- b) ilegálně nebo legálně či pololegálně,
- c) s úmyslem žít se obchodem nebo nelegální činností,
- d) s vlastním kapitálem – viz např. podnikatelka paní L. v Aši.

A. Hradec Králové

1. Situace ve městě

Od počátku devadesátých let fungovaly v Hradci Králové čtyři vietnamské tržnice. Do jejich existence se promítá několik důležitých zájmů této lokální společnosti. V případech vývoje tržnic s asijským zbožím jsou také patrné aktivity politických stran, které jsou někdy vydávány za nezbytné zájmy města (občanů Hradce Králové), dále jsou v kauzách kolem tržnic přítomny podnikatelské záměry soukromých osob. Nejnovějším objektem pro podnikání stánkového prodeje se stala „Kasárna“, která zařídila jako tržnici městská správa. Další dvě tržnice v současné době již neexistují: byla to tržnice u Priorsu (Tesca), která byla k 15. 1. 2001 zrušena, a podobný osud potkal tržnici Sřelnice, která byla zrušena v dubnu 1999. Čtvrtou (v současné době druhou fungující) je tržnice u hotelu Černigov.

Tržnice má výhodnou polohu pro blízkost vlakového a autobusového nádraží. Provozovatelkou je Vietnamka, která si pronajala uzavřený pozemek od jednoho českého soukromníka, který tento prostor vlastnil jako soukromá osoba. Tím se stala tržnice pro městské orgány „obtížněji likvidovatelnou“, než tomu bylo v případech dvou předchozích tržnic.

Za poslední období existence vietnamské komunity v Hradci Králové, od zákazu prodeje na tržnici Sřelnice, odešla z Hradce Králové jedna třetina Vietnamců. Znamená to, že před třemi lety bylo v Hradci Králové asi 300 Vietnamců. Padesát Vietnamců odešlo hledat nové možnosti k podnikání do Prahy, do Jihlavy, na jih k rakouským hranicím a sedmnáct lidí se vrátilo zpět do Vietnamu. Dalších padesát Vietnamců z oněch tří set Vietnamců má dokumenty vedeny zde, tzn. trvalý pobyt a podnikání, ale de facto trvale jsou v Polsku, Německu a Rakousku a posílají peníze na daně do České republiky. V Hradci Králové je v současné době fyzicky asi 200 Vietnamců. (Zajímavost: při vypočítávání Vietnamců, kteří odešli z Hradce Králové, si vietnamští respondenti více pamatovali na ty, kteří odešli natrvalo do Vietnamu, než na ty, již přesídlili někam jinam v Čechách.).

Na konci devadesátých let se vedení města Hradce Králové rozhodlo omezit stánkový prodej na veřejných prostranstvích. Interpretovat skutečné důvody k tomuto rozhodnutí není snadné. Všechna uváděná hlediska (estetické, hygienické, kvalitativní) jsou

nepochybně na místě a uznávají je nakonec i ti, jichž se to týká nejvíce, vietnamští trhovci. Podstatné pro postoje Vietnamců v adaptaci je však míra jejich znalosti tzv. skutečných důvodů k likvidaci stánkového prodeji. Autor této studie sledoval názorový vývoj na tuto problematiku během několika měsíců. Zatímco z prostředí městského zastupitelstva bylo možno slyšet výše uvedené obecné důvody, Vietnamci registrovali v zákazu také politický boj o moc ve městě.

Verifikace následně uváděné faktografie kolem zákazu jedné z hradeckých tržnic není tím hlavním požadavkem pro rozbor výpovědí Vietnamců. Jedná se nám spíše o reflexi vietnamské pozice v dané kauze. Jednak je významné, že Vietnamci mají relativně blízko k informacím o politickém zápasu ODS a sociální demokracie a uvnitř sociální demokracie, a jednak prostřednictvím poznatků o politické situaci ve městě dokáží pro sebe vyvodit závěry pro vlastní postoje v lokální adaptaci.

Na Střelnici dostali Vietnamci 27. 4. 1999 výpověď. Každý Vietnamec, který měl smlouvu, dostal výpověď zvlášť. Dostal ji od firmy Střelnice, podepsán byl jistý M. Ž., příslušník hradecké ČSSD, který organizoval stánkový prodej Vietnamců v tomto prostoru. Střelnice (Střelák) je sociálně demokratický podnik, jsou zde kanceláře této organizace, kino, taneční sál. Podle jednoho z předních Vietnamců ve městě sice běžný trhovce nerozumí příliš místnímu politickému boji, ale jemu osobně a několika jeho přátelům se zdá, že radnice a další politické síly se snažily podnikatele Ž. likvidovat pro jeho politické postavení prostřednictvím Vietnamců.

Pro Vietnamce v té době byly významné dvě vyhlášky města. První vyhláška (č. 2/95) povolovala organizovat tržnici na soukromém pozemku, druhá (č.2/99) pak takové podnikání zakazovala, respektive zákaz umožňovala. Vietnamci z těchto vyhlášek byli upřímně zděšeni, těžko chápali, že jedna vyhláška může něco povolit, a podobný kus papíru to naopak zakázat. Při porovnávání postojů majitelů nebo správců obou již zrušených tržnic v Hradci Králové vůči Vietnamcům dopadl majitel bývalé tržnice u Tesca K. lépe než majitel Ž. Při rozhovorech vietnamští respondenti oceňovali starost majitele K. (majitel bývalé tržnice u Tesca) o osudy Vietnamců, z jejichž činnosti měl nemalý prospěch. Majitel K. například jednomu z respondentů obstaral bydlení pro rodinu ve vilce u soukromníka v části zvané Biřička. Naopak bývalý majitel Ž. se prý zajímal pouze o sociálně demokratickou politiku a o své osobní a politické výhody.

Závěr Vietnamců při srovnání obou českých majitelů vyzníval v zásadu, kterou lze reprodukovat následovně: majitel nebo zástupce firmy, která pronajímá Vietnamcům pozemky pro obchodní účely, by se měl o Vietnamce starat, pomáhat jim. Tím by se jeho firma zároveň rozvíjela. Ústředním pojmem při diskusi o „správných“ vztazích mezi českým majitelem a vietnamskými trhovci se stalo sloveso *starat se*. Což z počátku naznačovalo, že se u Vietnamců jedná o paternalistický požadavek sociálního partnerství mezi majitelem (zaměstnavatelem) a zaměstnanci. Avšak v následných rozhovorech se ukázala podstata jejich požadavku v jiném světle.

Vše se objasnilo při jejich specifikaci spolupráce s českými majiteli tržnic, kdy zdůrazňovali sumy, které měsíčně majitel od Vietnamců dostával. Přestože dokázali vnímat platbu za místo ke stánkovému prodeji jako obchod, přece jen suma, o kterou šlo, byla Vietnamci vnímána jako podstatně vyšší, než by byla v případě majoritního obyvatelstva. Vynaložené peníze přesahující běžnou úroveň nájmu pro české stánkaře, tak pokládají za „výhodu“ (nebo spíše prémii), kterou dávají víceméně dobrovolně, a částečně

mají pocit, že majitele tržnice *obdarovávají*. Za takový dar přirozeně (či spíše podvědomě) očekávali minimálně přátelštější postoj, než majitel Ž. v případě krize jejich vztahu vykázal.

Komentář Vietnamců k finančním příspěvkům podnikateli Ž. na provoz komplexu Střelnice se dotýkal jednak počtu zaměstnanců (45 českých zaměstnanců), kteří mohli profitovat z vietnamského obchodu. Firma dostávala přibližně 200 000 Kč měsíčně za asi 30 stánků (měsíční taxa za pronájem jednoho stánku činila cca 6 000 Kč). Vietnamci rozbírali politickou situaci ve městě a konstatovali, že v době likvidace tržnice existovaly v sociální demokracii dvě skupiny: noví sociální demokraté bez komunistické minulosti a druhá tvořená členy s komunistickou minulostí. Druhá skupina neměla podíl na podnikání kolem Střelnice. To bylo podle vietnamské interpretace důvodem k tomu, aby skupina s komunistickou minulostí souhlasila s názory ODS a s dalšími členy zastupitelstva města při hlasování o vyhlášce č. 2/99, která hovoří o právu vedení města vymezovat, kde a v jakém rozsahu může být tržnice včetně pozemků soukromých.

Údiv Vietnamců směřoval k tomu, že vyhláškou si město nijak finančně nepomohlo. Nezískalo žádné peníze a navíc komplex Střelnice začal upadat. Byl to proto podle nich jen prostý zákrok proti skupině kolem majitele Ž., přičemž nejvíce to odnesli Vietnamci, kteří ale vynalézavě začali přecházet do stánků nalepených na Střelnici, někteří okamžitě hledali možnosti v jiných místech (prvních pět rodin hledalo příležitost v Jihlavě), další to zkoušeli v městské tržnici Kasárna, kde se však jednalo o novou tržnici s podstatně menší frekvencí zákaznického zájmu, než poskytoval prostor sousedících tržnic (Tesco, Střelnice a Černigov, to znamená poblíž obou nádraží a supermarketů).

Během roku 2001 město usilovalo o likvidaci tržnice u Černigova. Mezi důvody k likvidaci se uvádělo, že se jedná o stavební parcelu, která má sloužit k jiným účelům, než je stánkový prodej. Soukromý majitel prodal pozemek firmě TEMA, která uzavřela řádnou smlouvu s vietnamskou provozovatelkou. Vietnamci se v případě tržnice u Černigova hájili proti vyhlášce č. 2/99 tím, že text dokumentu hovoří o *tržnicích*, kdežto prodejní prostor u Černigova nemůže být chápán jako tržnice, neboť je uzavřen a má pouze jeden vchod a určenou pracovní dobu, což podle výkladu vietnamských provozovatelů odpovídá termínu *tržiště*. Městská vyhláška se o tržištích vůbec nezmiňuje. To byl zřejmě důvod, proč Vietnamci na bránu svého prodejního prostoru u Černigova napsali „tržiště“ v domnění, že odsouvají nebezpečí zákazu jejich prodeje v Hradci Králové. V současné době město respektuje tento fakt, že vyhláška hovoří jen o tržnicích.

Zainteresovaní Vietnamci situaci komentovali: *My v Hradci Králové nemáme dost peněz, abychom je na místě podplatili, jako to dělají Vietnamci v západních Čechách. My jsme nuceni jít legální cestou, cestou zákona.*

V Hradci Králové vznikla místní pobočka nové organizace Svazu Vietnamců v ČR, ale z tržnice (tržiště) u Černigova do ní nikdo nevstoupil. Členy jsou pouze Vietnamci z oficiální městské tržnice. Vietnamci v Hradci Králové bydlí kromě jedné výjimky v podnájmech rodinných domků na okraji města a v přilehlých obcích (Opatovice, Stěžery aj.). To, že pouze jedna rodina žije v panelovém domě na sídlišti, vyplývá z charakteru vietnamské migrace do tohoto prostoru. Vzhledem k omezeným možnostem odbytu většinou textilního zboží, které je jejich hlavním sortimentem, byli a jsou nuceni (po celá devadesátá léta) zdejší vietnamští obchodníci stále *hledat* nový odbyt pro své zboží.

Tato okolnost je donutila, aby podmínkou jejich existence bylo auto (v mnohých případech velmi problematické technické úrovni) a především přívěs, který je zároveň rozkládacím stánkem a skladištěm zboží. Auto a přívěs naplněný zbožím bylo třeba garážovat přes noc na bezpečném místě, které začali poskytovat Vietnamcům majitelé domů se zahradou. Nejtýpější kombinace soužití vietnamských trhovců s českými vlastníky domů s uzavřeným prostorem (zahrada, dvůr) jsou čeští majitelé na penzi. Přízemí poskytují Vietnamcům a případně si „přivydělávají“ hlídáním vietnamských dětí.

2. Hradecko v dotazníkovém šetření

Dotazníkové šetření, které bylo zaměřeno na vybrané lokální komunity vietnamských imigrantů v Čechách a na Moravě, probíhalo v letech 2000 až 2001. Část jeho výsledků byla využita v textu autora této studie (S. Brouček, *Vietnamské etnikum v lokálním prostředí české majority*. Studie pro Vědeckou radu MZV, č. RB 1/1/01, Praha 2002, 84 str.). Předložené výsledky se týkaly situace vietnamských komunit v Chomutově, Ústí nad Labem a Hradci Králové. Celé dotazníkové šetření zahrnovalo další komunity: Aš, Brno, Cheb, Liberec, Teplice, Železná Ruda a soubor komunit (Česká Lípa, Český Krumlov, Hrádek nad Nisou, Litvínov, Most, Nový Bydžov, Praha, Strážný a Železný Brod), kde nebylo možné vyhodnocovat jednotlivé složky vzhledem k velikosti souborů v šetření samostatně (nejvíce bylo získáno vyplněných dotazníků ve Strážném od 27 respondentů, v Praze od 13 a v ostatních jednotlivých případech to bylo pod 10 respondentů).

Dotazníkové šetření bylo připraveno jako sběr základní faktografie k výzkumu, který se zaměřoval na utváření postojů především v oblasti hlavních dimenzí životní spokojenosti. Důležitá data bylo, je a bude však třeba získat ze spontánních a řízených rozhovorů a systematického pozorování při návratných výzkumech. Významnou součástí sběru dat je proto navázání nových kontaktů s vietnamskými lokálními komunitami, překonání počátečních obav a nedůvěry vůči sběru informací a vysvětlení cílů šetření. Při realizaci těchto důležitých východisek projektu, jakož i při vlastním sběru dat bylo velmi efektivně využito spolupráce s tlumočníky a představiteli vietnamských komunit ve vybraných lokalitách. Bez těchto osobností by se přístup do jednotlivých rodin velmi ztížil, dokonce se dá říci, že by byl v mnohých případech dokonce zcela nemožný.

Dotazník obsahoval 27 položek a vznikl cestou postupných úprav, doplňků a korekcí na základě realizace pilotního šetření na vzorku 20 Vietnamců žijících v Praze, Hradci Králové, Lomnici nad Popelkou a Ústí nad Labem (konečná podoba dotazníku ve vietnamštině je součástí textové přílohy výše uvedené studie autora pro MZV). Většina takto zkusmo dotazovaných respondentů se přimlouvala pro větší jednoduchost otázek. Zároveň sestavovatelé dotazníku na základě zkušenosti této sondy uvažovali o tématu na relace Vietnamců a majoritního obyvatelstva. Nakonec se ukázalo, že rozdělení této problematiky do tří úrovní, tzn. zkušenosti s majoritní populací v úrovni sousedských a kamarádských vztahů, zkušenosti s byrokracií (včetně problémů s policií a přijímání kulturních zvyklostí majority), by zatížilo dotazník nadměrným počtem otázek, které by komplikovaly realizaci šetření.

Administraci dotazníku ve vietnamštině vždy předcházely důkladný záznam respondentů včetně zodpovězení případných dotazů. Při vyplňování dotazníků ve skupinkách (2-4 osoby ochotné k následným rozhovorům) docházelo ke *spontánním debatám* Vietnamců o tématech, která se jim v daný okamžik zdála být důležitá; v diskusi kladli často otázky, které směřovaly k řešení jejich aktuálního problému. Značná část takových debat se týkala novely cizineckého zákona.

Do první fáze vyhodnocení výsledků šetření (viz výše uvedená studie) byly zahrnuty tři následující regionální vietnamské komunity:

komunita v Ústí nad Labem (celkem 85 Vietnamců, 45 mužů a 40 žen, průměrný věk mužů 37,51 roku, standardní odchylka 5,67 roku; průměrný věk žen 31,89 roku, standardní odchylka 8,05 roku),

komunita v Hradci Králové (33 Vietnamců, 15 mužů a 18 žen, průměrný věk mužů 37,23, standardní odchylka 9,85; průměrný věk žen 32,83, standardní odchylka 8,67),

komunita v Chomutově (48 Vietnamců, 30 mužů a 18 žen, a dalších respondentů, kteří neudali pohlaví, průměrný věk mužů 39,86, standardní odchylka 7,66; průměrný věk žen 31,72, standardní odchylka 10,00).

Celkově se jedná o vzorek 171 Vietnamců žijících v ČR.

Mezi průměrnými hodnotami věku mužů z těchto tří komunit byl zjištěn statisticky významný rozdíl:

Muži z Chomutova jsou statisticky významně starší (průměrný věk 39,86 roku), než muži z obou dalších komunit. V průměrném věku žen nebyl zjištěn statisticky významný rozdíl mezi komunitami.

Zajímavé rozdíly lze konstatovat v rámci posuzovaného souboru z hlediska **vzdělání**.

Tyto rozdíly jsou vysoce statisticky významné (hodnota $p=0,00001600$). Nejvíce Vietnamců se základním vzděláním je v komunitě v Chomutově (16), nejvíce se středním vzděláním bez maturity v komunitě v Ústí nad Labem (48), nejvíce Vietnamců s úplným středním vzděláním s maturitou je rovněž z Ústí nad Labem (17) a nejvíce vysokoškolsky vzdělaných je z komunity žijící v Chomutově (12). Nejméně vysokoškoláků je naopak v Ústí nad Labem (6).

Výsledky šetření se liší také z hlediska **profese**:

Podle očekávání uvedlo nejvíce Vietnamců (136) z celého souboru jako zaměstnání „podnikatel“. Nejvíce respondentů zvolilo tuto možnost v komunitě žijící v Ústí nad Labem (71), nejméně v Hradci Králové (26). V pořadí druhá z hlediska frekvence zastoupení byla možnost „student“, kterou označilo celkem 11 respondentů, z nichž nejvíce je z Hradce Králové a Chomutova (po 5), nejméně z Ústí nad Labem (1). Shodně jsou z hlediska frekvence zastoupeny možnosti „zaměstnanec“ a „v domácnosti“: zaměstnanců je celkem 10, z nich nejvíce jich žije v Ústí (5) a nejméně v Hradci Králové (1), respondentů „v domácnosti“ je také 10, z nich rovněž nejvíce žije v Ústí nad Labem (7) a nejméně v Hradci Králové (1). Poslední možnosti označení profese „jiná, uveďte jaká“ využili pouze 3 respondenti z Chomutova bez upřesnění druhu profese.

V počtu **osob žijících ve společné domácnosti** nebyly mezi sledovanými komunitami zjištěny významné rozdíly: jednalo se v průměru o 3,3 osoby.

Statisticky významný rozdíl nebyl zjištěn ani v udávaném **počtu výdělečně činných osob** v jednotlivých komunitách, přestože menší rozdíly v průměrech počtů těchto osob zjištěny byly: v Ústí nad Labem byl průměr 1,951 osoby, v Hradci Králové 2,129 a v Chomutově 1,894 osoby.

Jako statisticky významné však je třeba hodnotit rozdíly, vztahující se k **původu** respondentů. Celkově lze konstatovat:

- 111 Vietnamců z celého souboru sledovaných osob (64,9 %) pochází z oblasti severního Vietnamu,
- 49 Vietnamců (28,7 %) z oblasti středního Vietnamu,
- pouze 11 Vietnamců (6,4 %) z oblasti jižního Vietnamu.

Z pohledu jednotlivých sledovaných komunit se jedná o následující rozdíly: v komunitě Ústí nad Labem:

- udalo 55 Vietnamců (64,7 % ze vzorku této komunity) původ ze severní části,
- 27 Vietnamců (31,8 % ze vzorku této komunity) původ ze střední části,
- 3 Vietnamci (3,5 % ze vzorku této komunity) z jižní části Vietnamu. V komunitě žijící v Hradci Králové:

- udalo 16 Vietnamců (48,5 % ze vzorku této komunity) jako oblast původu sever,
- 14 Vietnamců (42,4 % ze vzorku této komunity) střed,
- 3 Vietnamci (9,1 % ze vzorku této komunity) jih Vietnamu.

V komunitě žijící v Chomutově:

- uvedlo celkem 40 respondentů (75,5 % ze vzorku této komunity) jako oblast původu sever,
- 8 respondentů (15,1 % ze vzorku této komunity) střed,
- 5 respondentů (9,4 % ze vzorku této komunity) jih Vietnamu.

Za statisticky nevýznamné je naproti tomu třeba považovat zjištěné rozdíly ve **velikosti místa původu**:

- 68 Vietnamců (40 %) z celkového souboru pochází z vesnice,
- 40 Vietnamců (23,5 %) z malého města,
- 62 Vietnamců (36,5 %) z velkoměsta.

Z hlediska rozdílů mezi komunitami se jedná o následující hodnoty:

v komunitě Ústí nad Labem pochází:

- z vesnice 42 (50,0 %) respondentů,
- z malého města 18 (21,4 %) respondentů,
- z velkoměsta 24 (28,6 %) respondentů,

v komunitě Hradec Králové pochází:

- z vesnice 12 (36,4 %) respondentů,
- z malého města 10 (30,3 %) respondentů,
- z velkoměsta 11 (33,3 %) respondentů,

v komunitě Chomutov pochází:

- 14 (26,4 %) respondentů z vesnice,
- 12 (22,6 %) respondentů z malého města,
- 27 (50,9 %) respondentů z velkoměsta.

Hranici statistické významnosti nepřekročily ani výsledky, týkající se rozdílů mezi respondenty z jednotlivých sledovaných komunit v **době příjezdu** do ČR.

Celkově však lze konstatovat, že pouze 19 respondentů (11,3 %) z celého souboru do ČR přijelo do roku 1985, 46 respondentů (27,4 %) z celého souboru přijelo do ČR v letech 1985 – 1991 a nejvíce, 103 respondentů (61,3 %) z celého souboru, přijelo po roce 1991.

Jinými slovy, na úrovni celého souboru se projevují markantní rozdíly v době příjezdu, jež se kumulují jednoznačně do doby po roce 1991, avšak z hlediska rozdílů mezi respondenty z jednotlivých komunit jde o rozdíly, jež odpovídají tomuto celkovému trendu a navzájem se statisticky významně neliší. Jedná se o následující hodnoty:

- ze vzorku respondentů komunity v Ústí nad Labem přijelo do ČR do roku 1985 13 respondentů (15,5 %), v letech 1985 – 1991 26 respondentů (31,0 %) a po roce 1991 45 (53,6 %) respondentů,

- ze vzorku respondentů komunity v Hradci Králové přijeli pouze 2 (6,3 %) respondenti do ČR do roku 1985, 7 z nich (21,9 %) v letech 1985 – 1991 a 23 (71,9 %) po roce 1991,

- ze vzorků respondentů komunity v Chomutově přijeli celkem 4 Vietnamci (7,7 %) do ČR před rokem 1985, 13 z nich (25,0 %) v letech 1985 – 1991 a 35 z nich (67,3 %) po roce 1991.

V položce, vztahující se ke **způsobu bydlení v ČR**, se statisticky významné rozdíly mezi jednotlivými komunitami projevily.

Na úrovni celého souboru jednoznačně převažuje bydlení v podnájmu v nájemním bytě (100 respondentů, tj. 59,9 % celého souboru), následuje však již poměrně vysoký počet respondentů bydlících ve vlastním bytě (46, tj. 27,5 % všech respondentů). Nejméně respondentů se přihlásilo k možnosti bydlení ve vlastním rodinném domku (celkem 3, tj. 1,8 %).

Rozdíly mezi komunitami jsou v tomto ohledu následující:

- ze vzorku respondentů komunity v Ústí nad Labem udává celkem 51 respondentů (60,7 %) bydlení v podnájmu v nájemním bytě, 5 respondentů (6,0 %) bydlení v podnájmu v rodinném domku, 26 respondentů (31 %) bydlení ve vlastním bytě, 1 respondent (1,2 %) bydlení ve vlastním rodinném domku a 1 respondent (1,2 %) jiný způsob bydlení,

- v rámci komunity žijící v Hradci Králové uvedlo 18 respondentů (56,3 %) bydlení v podnájmu v nájemním bytě, 4 respondenti (12,5 %) bydlení v podnájmu v rodinném domku, 5 respondentů (15,6 %) bydlení ve vlastním bytě, žádný z respondentů bydlení ve vlastním rodinném domku a 5 respondentů (15,6 %) jiný způsob bydlení,

- v komunitě Chomutov uvedlo bydlení v podnájmu v nájemním bytě 31 respondentů (60,8 %), 1 respondent (2,0 %) bydlení v podnájmu v rodinném domku, 15 respondentů (29,4 %) bydlení ve vlastním bytě, 2 respondenti (3,9 %) bydlení ve vlastním rodinném domku a další 2 respondenti (3,9 %) jiný způsob bydlení.

Zřejmé jsou zvláště rozdíly mezi komunitami v kategorii bydlení ve vlastním bytě.

Statisticky významné rozdíly mezi komunitami nebyly zjištěny z hlediska udávaných rozdílů v **průměrném měsíčním čistém příjmu** respondentů.

V rámci celého souboru je nejpočetněji zastoupena kategorie do 10 000 Kč, do které se zařadilo celkem 90 respondentů (55,76 %). Následující nejbližší frekvencí je druhá kategorie, tj. do 15 000 Kč, kam se zařadilo celkem 56 respondentů (34,6 % z celého

souboru). Nejméně respondentů, po dvou, tj. 1,2 % z celého souboru, uvedlo poslední dvě kategorie, tj. do 30 000 a nad 30 000 Kč.

Z hlediska rozdílů mezi komunitami jde o následující údaje:

- v komunitě Ústí nad Labem uvedlo 51 respondentů (63,0 %) příjem v první kategorii (do 10 000), 22 respondentů (27,2 %) příjem ve druhé kategorii (do 15 000), 5 respondentů (6,2 %) příjem ve třetí kategorii (do 20 000), 1 respondent (1,2 %) příjem ve čtvrté kategorii (do 25 000), a rovněž po jednom respondentu (1,2 %) uvedlo příjem v páté kategorii (do 30 000) a šesté kategorii (nad 30 000),
- v komunitě Hradec Králové uvedlo 16 respondentů (53,8 %) příjem v první kategorii, 13 respondentů (43,3 %) příjem ve druhé kategorii, 1 respondent (3,3 %) příjem ve třetí kategorii, a žádný respondent se nezařadil do čtvrté až šesté příjmové kategorie,
- v komunitě Chomutov uvedlo 23 respondentů (45,1 %) příjem v první kategorii, 21 respondentů (41,2 %) příjem ve druhé kategorii, 3 respondenti (5,9 %) příjem ve třetí kategorii, 2 respondenti (3,9 %) příjem ve čtvrté kategorii a po jednom respondentu (2,0 %) uvedlo příjem v páté a šesté příjmové kategorii.

Zjevně zde působily zábrany a obavy Vietnamců uvádět vyšší částky (efekt sociální desirability).

Statisticky významný rozdíl mezi jednotlivými komunitami je patrný u otázky, **kolik z tohoto příjmu dokáží respondenti měsíčně ušetřit.**

Nejvyšší průměr uváděných měsíčních úspor vykazují respondenti z komunity v Chomutově (4 774 Kč), dále respondenti z komunity v Ústí nad Labem (4 215 Kč) a nejnižší průměrnou hodnotu vykazovali respondenti tvořící součást komunity v Hradci Králové (3 103 Kč).

Na hranici statistické významnosti jsou rozdíly, které byly zjištěny mezi jednotlivými komunitami z hlediska **zamýšlené délky pobytu**, a to ještě před příchodem do ČR.

Z hlediska celého souboru uvedlo nejvíce respondentů, že původně zamýšlená délka pobytu v ČR byla více než tři roky (102 respondentů, tj. 61,1 %),

- druhou nejfrekventovanější kategorií byla poslední možnost, tj. natrvalo (32 respondentů, tj. 19,2 %),
- nejméně respondentů vybralo druhou možnost, tj. do dvou let pobytu (3 respondenti, tj. 1,8 %).

Z hlediska rozdílů mezi jednotlivými komunitami jde o následující hodnoty:

- v rámci komunity Ústí nad Labem vybrali dva respondenti (2,4 % v rámci této komunity) první možnost (nejdéle jeden rok), tři respondenti (3,5 % v rámci této komunity) druhou možnost (do dvou let), 5 respondentů (5,9 % v rámci této komunity) třetí možnost (do tří let), 58 respondentů (68,2 % v rámci této komunity) čtvrtou možnost (více než tři roky) a 17 respondentů (20,0 % v rámci této komunity) poslední, pátou možnost (natrvalo),

- v rámci komunity Hradec Králové zvolili 2 respondenti (6,3 %) první možnost (viz výše), žádný respondent (!) druhou možnost, 9 respondentů (28,1 %) třetí možnost, 16 respondentů (50 %) čtvrtou možnost a 5 respondentů (15,6 %) pátou možnost,

- v rámci komunity Chomutov vybrali 3 respondenti (6,0 %) první možnost, žádný respondent (!) druhou možnost, 9 respondentů (18,0 %) třetí možnost, 28

respondentů (56,0 %) čtvrtou možnost a 10 respondentů (20,0 %) pátou možnost. Z tohoto přehledu výsledků je zřejmé, že nejvíce odpovědí se soustředilo ve čtvrté možnosti (tj. „více než tři roky“) odpovědí v komunitě Ústí nad Labem.

V odpovědích na otázku, **zda za svůj domov považují respondenti spíše současné místo pobytu v ČR, nebo místo pobytu v zemi původu** nebyly zjištěny významnější rozdíly.

Pouze 29 respondentů (19,6 %) z celkového souboru považuje za svůj domov místo pobytu v ČR, zatímco 119 respondentů (80,4 %) z celkového souboru za domov považuje původní místo pobytu ve Vietnamu. V jednotlivých komunitách je situace následující:

- v komunitě v Ústí nad Labem jsou tyto hodnoty: 16 respondentů (20,3 %) pro ČR, 63 respondentů (79,7 %) pro Vietnam,
- v komunitě Hradec Králové je to 8 respondentů (29,6 %) pro ČR a 19 respondentů (70,4 %) pro Vietnam,
- v komunitě Chomutov 5 respondentů (19,6 %) pro ČR, zatímco 37 respondentů (88,1 %) pro Vietnam.

Nejvyšší procento respondentů považujících za domov již ČR pochází z komunity v Hradci Králové.

Pokud jde o **spokojenost Vietnamců s pobytem v ČR**, nacházíme zde některé rozdíly, nepřekračují však hranici statistické významnosti.

V rámci celého souboru se nejvíce respondentů přiklonilo k možnosti č. 4 („spíše spokojen“) – zvolilo ji celkem 58 respondentů (34,3 % z celkového souboru). Nejméně jsou z hlediska odpovědí zastoupeny vyšší kategorie, vyjadřující různý stupeň nespokojenosti: v poslední kategorii („zcela nespokojen“) se neobjevila žádná odpověď a jedna odpověď byla zaznamenána v předposlední kategorii („téměř úplně nespokojen“) v komunitě Chomutov.

Nejvíce zcela spokojených respondentů je v komunitě Hradec Králové (13, tj. 39,4 % ze sledované komunity).

Nejméně zcela spokojených je v komunitě Chomutov (6 respondentů, tj. 11,8 %). V rámci celého souboru se k této možnosti přiklonilo celkem 30 respondentů (17,8 %).

Téměř úplně spokojených respondentů je nejvíce v komunitě Ústí nad Labem (16, tj. 18,8 % v rámci této sledované komunity), nejméně v komunitě Hradec Králové (4, tj. 12,1 %). V rámci celého souboru tuto možnost zvolilo 27 respondentů (16,0 %).

Třetí možnost („převážně spokojen“) zvolilo celkem 40 respondentů, tj. 23,7 %; nejvíce respondentů zastávajících tento názor bylo v komunitě Ústí nad Labem (22 respondentů, tj. 25,9 %), nejméně v komunitě Hradec Králové (7, tj. 21,2 %).

Nejvíce spíše nespokojených respondentů je v komunitě Chomutov (3, tj. 5,9 %), nejméně v komunitě Hradec Králové (nikdo); celkově se jedná o 5 respondentů (3,0 % z celkového souboru).

Za převážně nespokojené se považuje celkem 8 respondentů (4,7 % z celkového souboru), z toho nejvíce odpovědí se sešlo v komunitě Chomutov (4, tj. 7,8 %), nejméně v komunitě Hradec Králové (1, tj. 3,0 %).

Rovněž **obecnou životní spokojenost** (kterou zjišťovala následující otázka) vyjadřuje:

- nejvyšší procento příslušníků komunity v Hradci Králové (13 respondentů, tj. 48,1 % ze všech odpovědí této první kategorie),
- nejméně zcela spokojených respondentů je opět v komunitě Chomutov (4, tj. 14,8 % ze všech odpovědí této kategorie).

V rámci celého sledovaného souboru je zcela spokojeno se životem 27 respondentů (16,0 %).

Nejvyšší frekvence odpovědí se i zde soustředila do čtvrté kategorie („spíše spokojen“): takto odpovědělo celkem 63 respondentů (37,3 % z celého souboru). Podle jednotlivých komunit:

- nejvíce respondentů v této kategorii pochází z komunity v Chomutově (22, tj. 42,3%),
- nejméně z komunity v Hradci Králové (9, tj. 14,3 %).

Za „téměř úplně spokojené“ se považuje celkem 28 respondentů (16,6 % z celého souboru). Podle jednotlivých komunit:

- nejvíce z nich v komunitě Ústí nad Labem (13, tj. 46,4 %),
- nejméně v komunitě Hradec Králové (5, tj. 17,9 %).

Za „převážně spokojené“ se považuje celkem 38 respondentů (22,5 % z celého souboru).

Podle jednotlivých komunit:

- nejvíce z nich bylo z komunity Ústí nad Labem (26, tj. 68,4 % této kategorie),
- nejméně z komunity Hradec Králové (4, tj. 10,5 %).

V páté kategorii („spíše nespokojen“) se objevily celkem 4 odpovědi, po dvou z Chomutova a Ústí nad Labem.

V šesté kategorii („převážně nespokojen“) jsme zjistili celkem 7 odpovědí (4,1 % z celého souboru). Podle jednotlivých komunit:

- nejvíce z komunity Chomutov (6, tj. 85,7 %),
- nejméně v komunitě Ústí nad Labem (žádná).

Po jedné odpovědi se objevilo v posledních dvou kategoriích:

- za „téměř úplně nespokojeného“ se považuje 1 respondent (0,6 % z celého souboru) z komunity v Ústí nad Labem,
- za „zcela nespokojeného“ se považuje rovněž 1 respondent (0,6 % z celého souboru) z komunity Hradec Králové.

Rozdíly v položce zjišťující **obecnou životní spokojenost** jsou statisticky významné.

V položce č. 17, týkající se **výskytu zdravotních obtíží**, statisticky významné rozdíly zjištěny nebyly, přestože rozdíly mezi komunitami jsou poměrně značné.

Celkem 147 respondentů (88 %) z celkového souboru neuvedlo žádné zdravotní obtíže, 20 respondentů (12 %) z celkového souboru odpovědělo kladně.

Nejvíce záporných odpovědí je z komunity Ústí nad Labem (73, tj. 49,7 % v rámci této kategorie), nejméně záporných odpovědí je z komunity Hradec Králové (31, tj. 21,1 %). Nejvíce kladných odpovědí (po devíti) pochází z komunit Ústí nad Labem a Chomutov (v obou 45 % v rámci této kategorie odpovědí).

Pokud jde o posuzovanou **kvalitu zdravotní péče** v ČR (položka č. 18), převažují zde výrazně kladné zkušenosti:

- v první kategorii možných odpovědí („spokojen“) se objevilo celkem 109 odpovědí, tj. 66,1 % respondentů v rámci celého souboru,
- ve druhé kategorii („spokojen s výhradami“) 47 respondentů, tj. 28,5 % respondentů,
- ve třetí kategorii („nespokojen“) 9 respondentů (5,5 % respondentů v rámci celého souboru).

Podle jednotlivých komunit:

- nejvíce spokojených respondentů se objevuje v komunitě Ústí nad Labem (51, tj. 46,8 % všech spokojených),
- nejméně v komunitě Hradec Králové (27, tj. 24,8 % všech spokojených).

Ve druhé kategorii:

- je rovněž nejvíce zastoupena komunita Ústí nad Labem (28 respondentů, tj. 59,6% všech odpovědí této kategorie),
- nejméně komunita v Hradci Králové (4 respondenti, tj. 8,9,5 % všech odpovědí této kategorie).

Ve třetí kategorii, tj. kategorii nespokojených:

- se objevuje nejvíce odpovědí z komunit Ústí nad Labem a Chomutov (po 4, tj. 44,4% všech odpovědí této kategorie). Rozdíly nejsou statisticky významné.

V udávaných **důvodech případné nespokojenosti** (položka č. 19) převažují první dvě kategorie - tj. první kategorie (dlouhá čekací doba) a druhá kategorie (finanční náročnost) - uvedlo je shodně 33 respondentů, tj. 43,4 % všech respondentů, kteří v položce č. 18 vyjádřili nějakou míru nespokojenosti.

V první kategorii (dlouhá čekací doba) pochází:

- nejvíce odpovědí z komunity Chomutov (18, tj. 54,5 %),
- nejméně z komunity Hradec Králové (5, tj. 15,2 %).

Ve druhé kategorii pochází:

- více odpovědí z komunity Hradec Králové (13, tj. 39,4 %),
- ostatní komunity uvádějí po 10 odpovědích (30,3 %).

Ve třetí kategorii (špatný vztah zdravotníků k pacientům) se objevují jen 3 odpovědi (3,9%, 1 z Chomutova a 2 z Ústí nad Labem). V poslední možnosti (jiné důvody) je celkem 7 odpovědí (9,2 %). Z nich je:

- nejvíce z komunity v Ústí nad Labem (5, tj. 71,4 %).

Rozdíly v těchto kategoriích jsou statisticky významné.

Ve dvacáté položce odpovědělo celkem 95 respondentů (59 %), že chodí na **pravidelné preventivní prohlídky**, 66 respondentů (41 %) odpovědělo záporně. Údaje v této položce je třeba brát s rezervou, neboť by předstihovaly srovnatelné údaje o české populaci.

Můžeme se pouze dohadovat, co všechno pravděpodobně ovlivnilo respondenty sáhnout ke kladným odpovědím v takové míře. Jednou z možných spekulací, která se nabízí, je, že někteří z nich mohli kladným postojem „zastírat“ opačnou skutečnost. Z mnoha případů je totiž známo, že právě Vietnamci měli v minulosti různé problémy se zdravotním pojištěním. Projevilo se to při ošetření akutních případů v nemocnicích. Dokonce v některých komunitách se objevilo diskutované téma vyšetřování falešných průkazek VZP.

Nejvíce kladných odpovědí je z komunity v Ústí nad Labem (42, tj. 44,2%), nejméně z komunity v Hradci Králové (22, tj. 23,2 %).

Nejvíce záporných odpovědí je rovněž z komunity v Ústí nad Labem (37, tj. 56,1 % této kategorie odpovědí), nejméně z komunity v Hradci Králové (11, tj. 16,7 % této kategorie odpovědí).

Pokud jde o **využívání zdravotní péče v ČR** (položka č. 21), převažovaly kladné odpovědi:

- 91 respondentů (55,5 %) této péče v případě potřeby využívá, z nich pak lékaře využívají:

- nejvíce zástupci komunity v Chomutově (37 respondentů, tj. 40,7 % těchto odpovědí),
- nejméně zástupci komunity v Hradci Králové (20 respondentů, tj. 22 % těchto odpovědí).

V rámci celého souboru této péče nevyužívá 73 respondentů (44,5 %), z nich pak je:

- nejvíce zástupců komunity v Ústí nad Labem (46, tj. 63 % této kategorie odpovědí),
- nejméně zástupců komunity v Hradci Králové (12, tj. 16,4 %). Tyto rozdíly jsou statisticky vysoce významné.

Ve využívání zdravotní péče v ČR pro děti (položka č. 22) jsou sice základní rozdíly (tj. rozdíly mezi kladným a záporným stanoviskem) výrazné, ale rozdíly mezi komunitami nejsou statisticky významné. Celkem 130 respondentů (85,5 %) odpovědělo, že této péče pro děti využívá, z nich:

- nejvíce zástupci komunity v Ústí nad Labem (61, tj. 46,9 % této kategorie odpovědí),
- nejméně zástupci komunity v Hradci Králové (26, tj. 20 %).
- 22 respondentů pak v Chomutově (14,5 %).

V rámci celého souboru této péče pro děti nevyužívají:

- nejvíce opět zástupci komunity v Ústí nad Labem (10, tj. 45,5 %),
- nejméně zástupci komunity v Hradci Králové a Chomutově (po 6, tj. 27,3 %).

Srovnání posuzované životní úrovně obyvatel ČR a Vietnamu (položka č. 23) dopadlo tak, že ve prospěch životní úrovně v ČR hovoří následující pořadí:

- 88 respondentů (52,1 %) ji hodnotí jako výrazně lepší,
- 47 (27,8 %) jako spíše lepší,
- 20 (11,8 %) jako přibližně stejnou,
- 13 (7,7 %) jako spíše horší,
- 1 respondent (0,6 %) jako výrazně horší ve srovnání s úrovní obyvatel Vietnamu.

Podle komunit je pozoruhodné z postojů, že:

- v první kategorii „výrazně lepší úroveň v ČR než ve Vietnamu“ (50 respondentů, tj. 56,8 %)
- a v poslední kategorii odpovědí (1, tj. 100 %) dominují zástupci komunity Ústí nad Labem, a dále ve druhé kategorii odpovědí („spíše lepší v ČR“) rovněž převažují zástupci komunity Ústí nad Labem (24, tj. 51,1 %).

Ve třetí kategorii („přibližně stejná úroveň v ČR a ve Vietnamu“) převažují výrazně zástupci komunity Chomutov (16, tj. 80 %).

Ve čtvrté kategorii („spíše horší v ČR“) dominují stejnou měrou zástupci komunit v Ústí nad Labem a Chomutově (po 6, tj. 46,2 %), zatímco komunita Hradec Králové je zastoupena jen symbolicky (pouze 1 respondent, tj. 7,7 %). Tyto rozdíly jsou statisticky vysoce významné.

Srovnání životní úrovně Vietnamců žijících v ČR s úrovní Vietnamců žijících na Slovensku a v Polsku (položka č. 24) dopadlo vyrovnaněji: většina respondentů (66, tj. 40,2 %) uvedla, že je přibližně stejná.

Podle jednotlivých komunit je:

- nejvíce zástupců komunity v Ústí nad Labem (34, tj. 51,5 %),
- nejméně zástupců komunity v Hradci Králové (4, tj. 6,1 %).

Druhou nejfrekventovanější odpovědí byla druhá možnost, tzn. že tito respondenti považovali životní úroveň v České republice za spíše lepší než ve jmenovaných sousedních zemích. Takto odpovědělo celkem 47 respondentů, tj. 28,7%. Z nich bylo:

- nejvíce zástupců komunity v Ústí nad Labem (27, tj. 57,4 %),
- nejméně zástupců komunit v Hradci Králové a Chomutově (po 10, tj. 21,3 %).

Celkem 31 respondentů (18,9 % z celého souboru) považuje situaci Vietnamců v ČR za výrazně lepší. Z nich:

- nejvíce pochází z komunity v Hradci Králové (16, tj. 51,6 % těchto odpovědí),
- nejméně z komunity v Chomutově (6, tj. 19,4 %).

Celkem 18 respondentů (11% z celého souboru) zvolilo čtvrtou možnost (je spíše horší). Z nich bylo:

- nejvíce respondentů z komunity Ústí nad Labem (9, tj. 50 %),
- nejméně z komunity Hradec Králové (2, tj. 11,1 %).

Pouze dva respondenti (1,2 %) považují životní úroveň Vietnamců v ČR za výrazně horší než v Polsku a na Slovensku:

- jeden z nich je z komunity Ústí nad Labem,

- druhý z komunity Chomutov. Tyto rozdíly jsou statisticky vysoce významné.

Ve výběru okolností, jež by v blízké budoucnosti nejvíce ovlivnily život Vietnamců v ČR k horšímu (položka č. 25), bylo nutno posuzovat pouze celý soubor, neboť v jednotlivých komunitách se nepodařilo shromáždit dostatek odpovědí.

Během šetření se ukázalo, že se jednalo o otázku velmi citlivou pro velkou část vietnamských respondentů. Zároveň se můžeme domnívat, že pro jejich způsob chápání šlo zřejmě o zbytečně komplikovanou představu řešení budoucnosti nebo příliš teoreticky a nikoli prakticky uchopenou realitu. Mohlo také jít o signál toho, že uvažovat o blízké budoucnosti s rozvahou o možných variantách vývoje a nutnosti připravit se na tyto možnosti je pro řadu Vietnamců příliš předčasné, pokud takové možnosti aktuálně již nenastaly. Podle jejich výpovědí na podobná témata o budoucnosti bylo velmi zjevné, že podstatným momentem pro rozhodování je právě přímá bezprostřední reakce na danou (konkrétní) situaci. Zdá se, že je pro Vietnamce s krátkodobým pobytem v ČR obtížné (a někdy možná zbytečné) předem uvažovat o okolnostech, které *by mohly* nastat. Ty mohou podle jejich životních zkušeností teoreticky nastat vždycky. Na druhé straně je člověk (podle jejich přesvědčení) vybaven vůlí tyto okolnosti překonat. Buď má momentální sílu a schopnosti danou překážku zdat, nebo v opačném případě neuspěje.

Modelově lze představit vietnamské rozpaky nad otázkami této položky situací, která nastala při vyplňování dotazníků v Opatovicích, kde ze čtveřice respondentů dva položku nevyplnili. Na žádost autora této studie, aby zahrli možnost, které se nejvíce obávají, odevzdali dotazník opět bez vyžádaného zakroužkování jedné z možností. Poznamenali ale dosti důrazně, že se oba shodují v tom, že si nedovedou představit například větší obavy z vyššího nájemného než třeba ze zdravotních problémů svých nebo blízkých příbuzných. Znova a znova opakovali, že je docela možné, že jedna nebo všechny okolnosti nastanou a mohou jim ztížit život v ČR. Uzavřeli svůj postoj zobecněním, který lze parafrázovat: život klade člověku překážky a ten je musí překonávat, to je jeho poslání. Když se mu to podaří, život se pro něho zlepší, když ne, zhorší se. Přestože si zase naopak jiní respondenti poradili s dotazníkem v této položce bezproblémově, podobné diskuse jako v Opatovicích upozornily na to, že u Vietnamců dominuje mimořádná míra *odhodlání* vypořádávat se s životními situacemi a lze v tomto odhodlání také spatřovat i silný důraz na optimismus nebo víru ve vlastní schopnosti.

Na úrovni celého souboru byla reakce respondentů na tuto položku následující: buď nezahrli žádnou z možností, nebo zahrli jednu variantu a částečně se uchýlili k volbě dvou až tří možností, které považovali za stejně důležité. Po pokusech o opravy a doplnění a s vědomím, že se způsob vyhodnocení bude odlišovat od původního zadání, se ukázalo, že právě prezentovaná reakce Vietnamců na téma položky je velice významná.

Posloupnost zvolených možností:

- nejvíce byla zastoupena první možnost, tj. výrazně vyšší ceny bydlení (95 % všech odpovědí),
- následovaly nižší příjem a zdravotní obtíže (po 2,5 % odpovědí),
- další možnost byla kombinace první možnosti (vyšší ceny v bydlení) s druhou (daňová povinnost) a třetí (nižší příjem),
- dále kombinace první možnosti (nižší příjem) a čtvrté možnosti (zdravotní obtíže),
- následovala kombinace první, druhé a páté možnosti (zhoršení vztahů české populace k Vietnamcům),

- na posledním místě skončila uváděná kombinace první a šesté možnosti (nižší příjem + zhoršení vztahu české populace k Vietnamcům).

Vzhledem k tomu, že další možnosti (např. dominující důsledná daňová povinnost či zhoršené legislativní předpisy a podmínky) se v jejich odpovědích vůbec neobjevily, je třeba přijmout výsledky této položky s velkou opatrností. Právě nepříznivá legislativa a daňový systém jsou témata, která ve volných rozhovorech byla důvodem ke stížnostem Vietnamců na život v České republice.

Podobné problémy nastaly i v posledních dvou položkách.

Rovněž ve **výčtu podmínek pro práci Vietnamců v ČR** (položka č. 26) se promítají obranné postoje respondentů – i tyto odpovědi bylo nutno hodnotit pouze za celý soubor dohromady vzhledem k nedostatku údajů. Přestože instrukce zněly jasně, tj. aby respondenti doplnili před šestici možností pořadové číslo od 1 do 6, a vyjádřili tak pořadí důležitostí jednotlivých možností, častokrát volili analogicky z předcházející položky způsob odpovědi tak, že vybrané možnosti pouze zakroužkovali.

Vznikly tak dva typy odpovědí. V prvním typu správně vepsali pořadí důležitosti, ve druhém zatrhli jednu nebo více možností bez udání pořadí. Podle četnosti volby jednotlivých možností je jejich frekvence následující:

- na prvním místě volili možnost místa prováděné práce, jako nejvíce významný prvek pro jejich existenci v ČR (1. možnost, 71,2 % odpovědí),
- dále rozhodli pro výši nájemného provozovny (2. možnost, 16,8 % odpovědí),
- výše nájemného bytu (3. možnost, 6,4 % odpovědí),
- legislativa ovlivňující podnikání (4. možnost, 4,8 % odpovědí),
- problémy s dopravou zboží, (5. možnost, 0,8 % odpovědí),
- jiné podmínky (6. možnost, žádná odpověď).

V kombinaci více možností byla četnost následující:

- legislativa ovlivňující podnikání (40,6 %),
- výše nájemného bytu (21,9 %),
- vhodnost místa prováděné práce (19,8 %),
- problémy s dopravou zboží (9,4 %)
- výše nájemného provozovny (8,3 %).

Stejná situace nastala i v poslední položce týkající se výčtu **okolností, jež mohou zlepšit situaci Vietnamců v ČR**. Nepřesnost v odpovědích je sice možné přičítat opatrnosti Vietnamců při hodnocení úřadů a humanitárních organizací veřejně, když jsou většinou přesvědčeni, že tyto instituce a úřady spíše vytvářejí systém překážek pro jejich život v ČR, avšak fakt, že naprostá většina respondentů (celkem 137 respondentů opět v rámci celého souboru, tj. 87,8 % všech získaných odpovědí) považuje za hlavní faktor činnost každého Vietnamce v místě jeho působení, zcela jednoznačně potvrzuje obrovský důraz Vietnamců na vlastní *soběstačnost*.

Další nabízené možnosti jsou vykázaný v méně významných hodnotách:

- druhou nabízenou možnost představovala činnost vietnamských dobrovolných organizací a jejich důležitost respektovalo pouze 7 respondentů (4,5 % všech získaných odpovědí),

- částečný význam třetí možnosti, tzn. činnosti českých místních úřadů v místě pobytu Vietnamců, uznalo 11 respondentů (7,1 %),
- smysl činnosti českých nebo mezinárodních humanitárních organizací pro Vietnamce v ČR propadl zcela, o těchto organizacích uvažoval pouze 1 respondent (0,6 %).

3. Představení pana T.

Smysl života pana T. představí jeho lakonická odpověď na moji otázku, aby co nejstručněji vyjádřil svůj životní příběh. Pan T. uvedl: *Minulost to jsou moji předkové ve Vietnamu, kteří už zemřeli. Přítomnost to je moje práce v Československu a teď v České republice. Budoucnost to jsou moje vysokoškolsky vzdělané děti.*

Pan T. se narodil 300 km od Hanoje směrem na jih. Rodná vesnice se jmenuje Hung Tang v provincii Nghe An. (An znamená spokojenost, klid). Narodil se v roce 1948 a ve Vietnamu žil nepřetržitě do roku 1968. Dokončil desetiletou školní docházku, připravoval se na vysokou školu. Ve dvaceti letech se dostal souhrou náhod do Čech. Údajně každá škola hodnotila své žáky podle vysvědčení za tři roky a dělala žákovská pořadí podle prospěchu. Jednotlivé provincie byly rozděleny na menší části, každá část dostala určité kvóty pro studenty do Československa, Sovětského svazu, a podle jeho mínění i do Albánie, na Kubu a Mongolska i jiných zemí. To, že ho vyslali do Čech, tehdy neuměl ocenit. Písemné oznámení obdržel poštou. Stálo v něm, že se má dostavit 15. července 1968 do „přípravky“ budoucích vysokoškolských studentů v zahraničí.

Asi 50 km od Hanoje bylo umístěno středisko, kde se studenti shromažďovali. Jeho cesta za novou šancí v cizině začala z dnešního pohledu poněkud romanticky. Z rodné vesnice se nedal použít žádný dopravní prostředek, musel proto urazit dlouhých 60 km pěšky do západní části provincie, odtud pak odjel autobusem do Hanoje. Zde měli dva týdny školení. Do vlaku směr Čína nasedl 31. července 1968. Týden zůstali poblíž Hongkongu, pak jeli přes Čínu a Rusko.

Dne 15. srpna 1968 dorazil do Košic a o jménu své cílové stanice se měl dozvědět až na samotném místě. V Ostravě se ubytoval 21. srpna 1968. Jeho první dojmy jsou proto lehce odvoditelné: vzpomíná si na ruské tanky v ulicích Ostravy a poměrně dlouho si neuměl dostatečně uvědomit, co to znamená.

Vlakem přes Čínu, Rusko až do Čech s ním jelo asi 200 studentů. Ze dvou třetin to byli kluci. Když vyjžděli z Vietnamu, nikdo z nich nevěděl, co budou studovat a dokonce ani nevěděli, kam přesně jedou. On sám měl štěstí.

Asi po týdnu cesty vlakem se náhodou dozvěděl od jednoho ze „svazáckých“ funkcionářů, kteří je doprovázeli, že má značku G, nebo C (příklání se k pravděpodobnosti C), kterou mu svazácký zdroj vyluštil jako Československo. Během cesty se ale ostatní osazenstvo nemělo dozvědět, kam vlastně jedou. Zda se to někdo dozvěděl od stejného nebo podobného zdroje neví přesně, neboť si vzpomíná na závazek mlčení před ostatními. Dnes by předpokládal, že se to tajilo spíše oficiálně, ale šuškanou se pak ledaskdo dozvěděl, kam vlastně jede. Kdo měl z tehdejších studentů příbuzné či rodiče funkcionáře v

komunistické straně, šel do Ruska, nebo do NDR. Nižší sorta bez větších známostí nebo zcela bez nich obdržela umístěnky do Československa.

Jeho otec byl zemědělec, neměl tedy šanci se dostat do Ruska. Brzo poznal, že mu to vůbec není líto. Nyní je rád, že se dostal sem. Dokonce tvrdí, že je na to hrdý. Přímo řekl: *Díky Bohu, že jsem se nedostal do Ruska. Ted' to vidím.*

Po příjezdu následovala zdravotní prohlídka. V Zahrádkách u České Lípy ho učil češtinu učitel Konečný, kterého vnímá jako prvního „svého“ živého Čecha a jedno z celoživotních přemostění do češství. Učil ho na tamějším zámku do konce června 1969, to znamená, že jazyková příprava pro vysokoškolská studia trvala jeden rok. Po pobytu v Zahrádkách odešel na vysokou školu (VŠB – Vysoká škola báňská, fakulta strojní ?) do Ostravy, kterou absolvoval roku 1975. Hned po promoci se vrátil do Vietnamu, kde pracoval jako inženýr technolog na zemědělské stroje na předměstí Hanoje (zde se znova setkal s učitelem Konečným). Na základě nové smlouvy mezi oběma vládami, československou a vietnamskou, se dostal zpět 1981 do Čech. Byl jako vedoucí skupiny. Mohl být tím vedoucím skupiny proto, že byl „vystudovaný na českých školách“. Podle něho to byla nejdůležitější kvalifikace na místo vedoucího skupiny buď učňů nebo pracujících. Další podmínkou bylo členství ve straně.

On nebyl v komunistické straně, ale měl dobré předpoklady vzhledem ke svému zaměstnání (oboru, metalurgii) a ke studijním výsledkům. V podniku, kde pracoval, splňoval tyto dvě podmínky pouze jeden člověk, vedoucí výroby; když závod uvažoval koho vyslat, vyslal pan T. Vedoucího výroby potřeboval doma a nechtěl jej pustit. Celá záležitost byla ještě projednávána na ministerstvu strojírenství Vietnamu v Hanoji.

Pan T. měl po návratu do Čech na starosti 341 Vietnamců, v Blatné, Protivíně, Vysokém Mýtě a ve Strakonících. Do roku 1985 pracoval v Čechách, pak se vrátil do Vietnamu, kde pobyl jen dva roky. Pracoval v Ústavu metalurgické technologie v Hanoji jako technolog. Ředitelem ústavu tam byl zeť šéfa Komunistické strany Vietnamu.

Pan T. přijel do Čech potřetí 9. května 1987. Důležitá fakta ze svého života si pamatuje bez zaváhání na den a snad i hodiny přesně. Pracoval pak jako vedoucí skupin vietnamských pracujících v letech 1987 až 1991. V té době dalo 80 % podniků výpověď Vietnamcům a Kubáncům. Část Vietnamců podle jeho zkušeností odešla do Vietnamu, část nelegálně do Německa a část se snažila uplatnit v místě svého působení a brala jakoukoli možnost zůstat v Čechách. V roce 1991 se dostal do laboratoře Metazu v Hradci Králové jako samostatný technolog ve slévárně, která vyráběla písty pro kompresory na automobily Tatra a jiné vozy. Měl na starosti kontrolu chemického složení slitiny. V roce 1995 se začal angažovat jako tlumočnick.

Oceňoval, že byl v českých zemích za svou práci vždy dobře placen. V letech 1981 a 1982 měl jako vedoucí skupiny 2.700 + osobní ohodnocení, dohromady s příplatky pobíral průměrně 5.000 Kčs měsíčně. Velmi šetřil, aby mohl vypomáhat rodině ve Vietnamu. Od roku 1975 byl ženatý.

Jeho manželka se také narodila na vesnici. Poznal ji na prázdninách v roce 1971 jako začínající učitelku na vesnické škole, kde byl ředitelem jeho švagr. Pak s ní začal korespondovat, ale až od roku 1973. V roce 1977 se jim narodila dcera, 1979 první a 1981

druhý syn. Děti mají oficiálně vietnamská jména, ale ve škole i doma jsou osloveni českými jmény, které jim dali rodiče.

Zajímavá jsou jména synů ve vietnamském originále: jeden se jmenuje v českém překladu Čech (Tiep) a druhý Vietnavec (Viet). Jako by rodiče volbou jmen chtěli přivolat přesídlení do českých zemí. Dcera vystudovala vysokou školu ekonomickou, jeden rok byla na stáži ve Spojených státech. Rodiče ji v USA navštívili. Oba synové nyní studují Právnickou fakultu UK v Praze. Dcera se orientuje na zahraniční obchod, vdala se za Čecha a pracuje nyní (od roku 2000) v podniku zahraničního obchodu.

Pan T. získal od předsedy krajského soudu v Hradci Králové dekret na tlumočení, je v oficiálním seznamu česko-vietnamských tlumočnicků. Manželka má prodejnu u tržnice. Dříve provozovali obchod na předměstí Hradce Králové v Kuklenách, v místech svého prvního působiště po přesídlení do českých zemí. Jednalo se o obchod se zbožím všeho druhu. Nalézal se v bloku domů, kde vznikly tři obchody, jejichž provozovatelé byli původním povoláním inženýři. V rozhovorech to bývalo pro pana T. argumentem při výkladu, že nejen vietnamská inteligence po sametové revoluci musela volit obchodnické povolání ke své obživě.

V současné době se cítí jako Čech. Používá pro to následující argumentaci. Domnívá se, že třicet let, které strávil v Čechách (s malými přestávkami ve Vietnamu), je dostatečná doba, aby se spíše cítil víc Čechem než Vietnamcem.

Avšak když hodnotí ekonomickou, politickou a společenskou situaci v Čechách, tvrdí, že na ni nahlíží *nikoliv jako Vietnavec, nebo Čech, ale jako Evropan*. Dodává, že nedovede vysvětlit proč. Domnívá se, že myslí jinak než Vietnamci, je to prý četbou, čte pravidelně knihy, noviny. Uváděl, že ráno nemusí snídat, ale musí si koupit noviny. Preferuje Mladou frontu Dnes. Při jednom z prvních rozhovorů na téma ve prospěch svého češství se mě zeptal: „*Tak co myslíte, jsem teda Čech?*“

Z politiků se mu nejdříve líbil Waltr Komárek. K Václavu Klausovi nenašel nikdy kladný vztah. Jeho osobní důvody korespondují se známými mediálními výtkami vůči tomuto politikovi: nelíbí se mu, že Klaus neumí přiznat chybu, že neumí rozdělovat mezi špinavými a čistými penězi. Ovšem to, co zaujme z jeho pohledu, z jeho vietnamské zkušenosti, je hierarchie klasových nedostatků. Na prvním místě mu vytyká vlastnost, že kdykoliv má Klaus možnost polemizovat – postavit se proti názoru toho druhého – tak to udělá. Nehledat *shodu* s diskutujícím se panu T. jeví jako nepřijatelný nedostatek pro člověka působícího na veřejnosti. Naopak se mu vždy líbil Jan Ruml. Podle jeho mínění je Ruml přímý člověk a má čisté svědomí. Hodnotí ho podle jeho působení ve vládě. A navíc prý Jan Ruml žije jako normální člověk.

Takové hodnocení politika, který již odešel z vrcholných státnických funkcí, přiláká samozřejmě tazatelovu pozornost. Ze souboru zjištěných důvodů zaujme zvláště příhoda, která vlastně jednak osvětluje celou faktografii zájmu pana T. o osobu Jana Rumla, jednak zároveň upozorňuje na podmínky, za nichž je český politik pro pana T. přijatelný. Samozřejmě se vši opatrností můžeme v příhodě také hledat obecnější platnost, přesahující rámec osobnosti pana T. a snad charakterizující pohled na chování veřejného činitele z hlediska vietnamských pravidel o slušném chování. Příběh, který pan T. vyprávěl, je následující: Jeden český kamarád ho pozval na chalupu do místa, kde má chalupu Jan Ruml, někde v jižních Čechách. O víkendu v sobotu večer seděl pan T. se svým českým

přítelem v hospodě, kde bylo plno. Ten večer vstoupil i Jan Ruml, objednal si u výčepu pivo, a když viděl, že si nemůže nikam přisednout, stál poblíž dveří v rohu u pultu a tvářil se zcela normálně, podle pana T. velmi skromně. Tato příhoda s českým politikem, který nevyžaduje vůči své osobě z důvodu vysoké funkce zvláštní výhody na veřejnosti, pana T. velmi poznamenala. Jan Ruml se pro něho stal vzorem správného českého politika. Od této doby ve „své Mladé frontě“ zvláště četl o Rumlových krocích napříč českou politikou. V další diskusi se ukázalo, že je to jediný český politik, kterého pan T. zná jinak než z obrazovky, tedy z přímého setkání. Tento „osobní“ kontakt rozhodl vše.

Z četby, která ho nejvíc zajímá, uvádí, že čte knihy typu Kdo je kdo?, Zaujal ho Život Diany, Poslední dny Hitlera, Maršál Žukov, Jak žil Josif Bros Tito, Proces japonského generála velitele v Číně, autora válečné teorie.

Zajímají ho především moderní dějiny. Četl knihy o Mnichovské dohodě, o Chartě 77, ale také o Bílé hoře, válce u Hradce Králové, dějiny Rakouska-Uherska. Knížky mu především kupovaly jeho děti (které ovšem přiznávají, že samy nečtou, neboť se věnují studiu, viz o tom v následující části této práce), neboť prý vědí, že otec má takové zájmy. Z klasické hudby má rád především Mozarta, pouští si rád Karla Gotta. Na otázku, zda chodí do divadla, nejdříve odpověděl že ano, ale pak se ukázalo, že tam byl jednou. Při jaké příležitosti? Odpověděl: *Manželka chtěla vidět divadlo, tak jsme šli*. Nevzpomínal si, co to bylo za hru. V kině byl naposledy na Zkáze Titanicu. Líbí se mu české filmy. Nejvíc se mu líbil seriál Major Zeman. Dívá se na politické pořady, má doma tři televizory. Prý je mívají večer puštěné najednou, protože každý má jiné potřeby. On upřednostňuje publicistické relace, manželka vietnamské vysílání přes satelit a nejmladší syn hudební pořady.

O české občanství žádal v letech 1997 a 1998. Vietnamská strana musela s touto žádostí souhlasit, žádal proto na vietnamském velvyslanectví. Ti mu na jeho žádosti vůbec neodpovídali. Od Ministerstva vnitra ČR měl příslib, že dostane občanství, jakmile vietnamská strana dá souhlas. Vydal se na ambasádu, kde se dozvěděl, že nezbývá nic jiného, než čekat, čekat a čekat.

V zásadě neviděl pro sebe žádné výhody mezi trvalým pobytem a občanstvím. Ale vzhledem k tomu, že se po víc jak třicetiletém pobytu v Čechách cítí jako Čech, který se orientuje v současné politice, rozhodl se nadále o občanství usilovat. Nyní je občanem České republiky. Na otázku, jestli by pro něho právo volit mělo nějakou hodnotu, o kterou je třeba usilovat a hájit si ji, odpověděl jednoznačně záporně. Volební právo sice pro sebe vítá, přesto si však myslí, že mu žádnou hodnotu tato možnost nepřinese. Odpověděl na to zcela jednoznačně a s ráznou gestikulací. Volební právo je pro něho jakási formální „rituální“ záležitost. Nepovažuje je pro svoji osobu za nic praktického. Hlas jednotlivce se utopí v moři ostatních. To, co dělá, musí mít konkrétní a viditelný výsledek. Abstraktní podoba takového výsledku, o němž se dozví ze zprostředkovaného sdělení, je pro něj něčím nadbytečným, nevyužitelným, zcela nepraktickým.

K osobnímu životu a ke každodennímu rytmu uvádí, že se denně ráno v 5,45 hod. probouzí. Ve vlastním srovnání s ostatními Vietnamci tvrdí, že nezná žádného Vietnamce, který by pravidelně ráno měl potřebu číst český tisk. Všiml si, že budí velkou pozornost, když jde od stánku domů a po cestě čte noviny. Cítí v pohledech hradeckých spoluobčanů: „*Vietnamec, a čte české noviny, k čemu to potřebuje?*“. Matematická orientace a vztah k technickým disciplínám prý u něho vypěstovaly globální čtení, velmi rychle vstřebává

různé informace z novin. Naznačuje určitou míru vlastní závislosti na každodenním příjmu informací určitého druhu prostřednictvím novin.

Pan T. tvrdí, že Vietnamci vyrostli v bídě a bída je naučila šetrnosti. Na otázku, jak tu šetrnost v domácím rozpočtu praktikují, odpověděl, že rozhodně nemají obálky nebo rozpisy na jednotlivé položky (potvrdilo se to i v našem dotazníkovém šetření, že nelze hledat ve „fiskální politice vietnamských rodin“ hledat přílišnou rozvahu), ale že spontánně každý šetří každou korunu.

4. O rodině pana T.

O manželce. Po otázce, jak se s ní seznámil, nastalo dlouhé vyprávění, počínající od vzdálených souvislostí. Touto expozicí chtěl dokázat, že existují přirozené sympatie manželky k jeho „klanu Nguyen.“ Ona je z „klanu Hoa“, který je podle něho dost „vzácný“. Ze vztahu manželky k tomuto klanu a z útržků informací, které má od rodičů a příbuzných, si myslí, že tyto klany byly nebo jsou příbuzné. Na jeho explikaci je zajímavé a snad i typické, že se vyhýbá odpovědi na jednoduchou otázku (nebo na ni nedokáže odpovědět), kdy a za jakých okolností se seznámili. Místo toho vykládá dlouhé víceméně domněnky o genealogických blízkostech těchto dvou konkrétních jedinců.

Bylo třeba se několikrát vrátit a základní otázku zopakovat, aby popsal situaci, za níž se s manželkou seznámil. Začal vždy zeširoka. Neřekl: „Potkali jsme se po prvé tam a tam.“ Použil opět širokou expozici. Manželka studovala střední školu, pak učitelský ústav ve stejné provincii, z níž pochází i on. Stále jako by hledal obecnější nebo zákonitější momenty kauzality jejich pozdějšího spojení. Až pak řekl, co se ze zkušenosti Evropana zdá být důležité a věcné: „Můj švagr (manžel mé sestry) byl ředitelem na jedné venkovské škole, kde ona učila.“

Podobně pak (až na opakovanou otázku) odpověděl, že to byl právě švagr, který je seznámil. Bylo to v době, kdy byl pan T. na prázdninách ve Vietnamu v roce 1971. Jemu bylo 22 a budoucí manželce 19 let. Z několika vyprávění lze vybrat základní faktografii o vzájemné přitažlivosti: ona velmi pohledná žena, on student v cizině s lepší budoucností, ve Vietnamu je válka, v zemi, kde studoval, byl mír, relativní prosperita, už tehdy začal uvažovat o možnosti žít co nejdéle v Československu. Navíc vzorec manželství, kdy zpravidla muž vydělává v cizině a ve Vietnamu má manželku s dětmi, začal působit jako norma k překonání existenčních problémů rodiny. Na jeho rodině se to potvrdilo: on všemožně za souhlasu manželky a její podpory usiloval o co nejdéle setrvání v Československu a ona vychovávala děti. On posílal standardní věci na přilepšenou rodině, na příklad tehdy typickou věc: mopeda Babetu.

Pan T. hodnotí podnikavost své ženy. Několikrát tvrdil a dokazoval, že jeho žena je podnikavější a má větší obchodnický rozhled než on. Doslova se vyjádřil (jakoby kopíroval známý dialog J. Wericha a M. Horníčka, kdy Werich ve stejném duchu hodnotí úlohu své manželky a svoji): „*Já se starám o strategii rodiny, žena to dokáže realizovat, má na to buňky, trpělivost a vytrvalost.*“

Příklady manželčina obchodnického ducha:

- a) Babetu, kterou z Československa do Vietnamu manželce poslal, využívala jednak k tomu, že na ní vozila děti do školy (nakonec prý všechny tři, namaloval obrázek

usazení „celé“ rodiny na Babetě). Dále Babeta sloužila k obchodování. Manželka nakoupila v Hanoji látky na šaty a košile a pak je každodenně vozila několik desítek kilometrů za Hanoj, kde je s malým ziskem prodala. (Viz vyprávění dětí o tom, že si ve Vietnamu žili trochu lépe než jejich okolí. Jako důvod uvádějí: maminka jako učitelka měla lepší postavení a otec občas něco poslal z Československa).

- b) Manželka je podle něho skutečnou podnikatelkou. Peníze umí vydělat, ale také utratit. Ona říká: „Ten, kdo utrácí, musí peníze vydělat. Čím více utrácí, tím víc musí vydělávat.“ Na dovolené byla v Řecku a on na Mallorce. Ona podle jeho sdělení utratila pětkrát více než on. On je šetrný, proto neumí vydělávat peníze. Kombinace výrazné šetrnosti a skromnosti se projevuje ve vedení vlastní restaurace. V restauraci se pan T. jako majitel nestavuje. Vezme si z domu studený oběd. Většinou je to namazaný chleba. Tento oběd si rozbálí ve svém výčepu a chleba přikusuje, zatímco točí pivo nebo u pokladny vybírá peníze (část hostů se obsluhuje samoobslužně, jak bývá zvykem v asijských stravovnách, které jsou kombinací restaurace a bistra). Přesto jeho počínání může být zároveň příkladem k následování pro jeho česko-vietnamský personál, resp. výzvou, aby se stravovali stejným způsobem jako on a nikoli na účet restaurace.
- c) Jeho manželka vlastní kamenný obchod s oblečením a obuví vedle tržnice proti hotelu Černigov v zóně po obchodní stránce mimořádně exponované. Dále je provozovatelkou tržnice. Krám má asi 200 metrů čtverečních, je dvoupodlažní, suterén a přízemí. Za nájem platí 35.000 Kč měsíčně. Nejdříve měli dva obchody: jeden v Kuklenách a druhý u Černigova. Vybudovat obchody, tržnici a restauraci, to byly nápady pana T., ale každodenní provozuschopnost (kromě restaurace) zajišťuje manželka. Tržnici vlastní od roku 1995. Při zakládání hospody oznámil, že vedení podniku se děje dohromady s dalším Vietnamcem. Později se ukázalo, že Vietnamec je zde jen najat jako kuchař.
- d) Manželka má špatné zkušenosti s českou klientelou. Česká zákaznice reklamovala závadu na obuvi. Manželka pana T. dala boty opravit. Po opravě přišel muž zákaznice a vyžadoval navrácení peněz. Manželka odmítla peníze vrátit. Další den přišli dva muži a jeden předložil průkaz policisty. Manželka přivolala na pomoc pana T. Došlo k prudké výměně názorů, načež policista v civilu vyzval pana T., aby s ním šel ven. Pan T. se zeptal, zda si půjdou sednout do kavárny hotelu Černigov, zda je tímto způsobem pozván na kafe. Pak ho napadlo dodat: „*Bud' jste tady jako policisté, nebo zákazníci. Když jste tady jako zákazníci, něco si kupte nebo se podívejte na zboží a pak jděte. Pokud jste tady jako policisté, přineste mi předvolání. Jinak budu vaši přítomnost považovat za vydírání.*“ To je prý zaskočilo a odešli. Jiná žena si původně koupila boty, pak je reklamovala a po opravě, kterou zařídila manželka pana T., opravené boty nějaký čas nosila a pak žádala jejich výměnu za nové. Manželka boty vyměnila. Uváděl to jako příklad značné vstřícnosti své ženy.
- Jako další příklad toho, jak se učí zvládat situaci při jednání s policií, uvedl: „*Nedávno v listopadu byla velká kontrola na tržnici. Policie přišla se psy, vše uzavřela. Oznámili, že hledají padělky značkového zboží a ilegální přistěhovalce. V této souvislosti chtěli udělat i kontrolu mé hospody, zda někde v prostorách za výčepem nebo v suterénu není takové zboží a ilegálně zde žijící Vietnamci. Odpověděl jsem, že musí mít povolení od majitele těchto prostor, protože jsem zde v pronájmu.*“ Nakonec jim to ukázal s tím, že se ohradil: „*Víme obě strany, že na to nemáte právo, protože potřebujete souhlas majitele nemovitosti. Ale já vám to ukážu.*“ Nic nenašli a on měl prý pocit, že se hned nezalekl. ČOI podle jeho

zkušeností chodí v poslední době velmi často. On nestojí o to, získávat nadstandardní informace, kdy přijde. Nikdy ho prý nenapadlo takové informace shánět.

- e) Zákaznice přišla za jeho manželkou v poslední den záruky reklamovat halenku a žádala navrácení peněz. Když neuspěla, postavila se ke vchodu do obchodu a oznámila každému novému zákazníkovi, aby šel nakupovat jinde, že se zde prodává nekvalitní zboží a pak nechtějí vrátit peníze. Když jí to omrzelo, odešla, ale pak se několikrát vrátila a zkoušela znovu dostat peníze zpět.
- f) Zákazníci tržnice se chovají podle pana T. ještě hůř. Rozdělil je do těchto kategorií:
 - důchodci, pro něž je nákup u Vietnamců nutností,
 - ti, kteří si myslí, že usmlouvají ceny,
 - ti, kteří potřebují narychlo koupit něco levného,
 - ti, kteří přicházejí ze zvědavosti (buď jen okukují, nebo si říkají, co kdyby snad tam bylo něco zajímavého).
- g) Manželka se prý mýlila, když si původně myslela, proč Češi chodí do jejich obchodů. Domnívala se totiž, že to je:
 - kvůli přijatelným cenám,
 - kvůli sortimentu zboží,
 - kvůli dobrému vztahu k Vietnamcům.

Spory se zákaznicemi ji z toho vyvedly. Doma mívá prý zkaženou náladu z toho, když například zákaznice přijde reklamovat boty. Manželka ji oznámí, aby přišla za týden, že boty budou opraveny. A zákaznice na ni vykřikne: „To mám ten týden chodit bosa?!“ To jí připadá jako ohavnost. Pan T. to klasifikuje jako urážku své ženy. „Taková žena by si to nedovolila třeba v Prioru“.

Uvedené příklady svědčí o rozporu. Na otázku, jak se mu v České republice žije a jaký k němu mají Češi vztah, vyjadřuje velkou spokojenost. Svou novou existenci mimo Vietnam považuje za velké vítězství (viz jeho vyprávění o změně identity a pocitech svobody). Avšak při spontánním vyprávění, kdy vlastně není tázán a vypráví, co mu jde hlavou, a nahlas si třídí myšlenky a zkušenosti, vychází najevo zhoršující se vztah k Čechům jako k zákazníkům. Ten je *velmi špatný*. Ale vztah k Čechům jako k národu, zemi a společnosti, o které si myslí, že mu dala hodnotit jeho život v takové míře, které by ve Vietnamu nikdy nedosáhl, je velice pozitivní.

- h) K manželce přišla reklamovat ulomený podpatek sekretářka právničky, která poskytuje své služby panu T. Sekretářka se prý chovala *typicky českým způsobem*. Navíc jeho manželku urazilo, že reklamované boty byly značně špinavé. Zavolala proto manžela, aby jí pomohl řešit tento případ. Pan T. řekl sekretářce: „Když k vám přijdu do kanceláře, tak mám taky čisté boty.“ Tím prý reklamační procedura skončila. Sekretářka boty druhý den přinesla čisté a dostala peníze zpět. Komentář pana T: „Já její šéfové, právničky JUDr. F. dávám za služby každoročně utřít 25.000 Kč, a ona pak udělá tohle. Proto jsem řekl manželce, aby sekretářce vrátila peníze a požádala ji, aby k nim do obchodu už nechodila.“ Jeho děti mají podobné zážitky a sdílejí stejné postoje jako rodiče (viz rozhovor s Michalem a Sylvii).
- i) Manželka se prý zmínila jedné české rodině, že všechny tři děti studují vysokou školu v Praze. Když se to dozvěděl nejmladší syn, žádal ji, aby to před Čechy neříkala. A odůvodnil to matce tím, že Češi o Vietnamcích takové informace neradi slyší, takže je zbytečné jim něco takového povídat.

5. Děti jako druhý stupeň vlastní existence

Ptáme-li se po základních faktorech určujících chod vietnamské rodiny a ovlivňujících příbuzenské vztahy, vždy narazíme na konfrontaci ekonomického zabezpečení jednotlivých členů rodiny a příbuzenského okolí na jedné straně, a tradice na straně druhé. Tradice ve stručnosti a schematicnosti říká následující. Představme si postavení, že vztah závazků přítomné hlavy rodiny, otce, se dělí v určité symetrii mezi předky a potomky. Tento vzorec vztahů nám může symbolizovat písmeno „X“. Přítomná hlava rodiny, otec, má své místo vprostřed písmene x, kde se protínají obě čáry. Vzniklý trojúhelník ve spodní části naznačuje předcházející generace, předky, prapředky atd. Trojúhelník v horní části písmene x představuje potomky, děti, vnuky a další i nenarozené generace. Přítomná rodina vyjadřuje úctu ke svým předkům prostřednictvím domácího oltáře, který nechybí v žádné vietnamské domácnosti ani po přesídlení do České republiky. Otec se svou rodinou má vykazovat úctu a závazky ke svým předkům nejen přes oltář.

Pan T. konstatoval: Když spolu sourozenci vyrůstají v rodině, vše je v naprostém pořádku. Když se ale v dospělosti jeden z nich stane slavným nebo bohatým, vzbudí v rodině velkou závist a v rodině nastanou jiné vztahy. Na veřejnosti se sourozenci chlubí bohatým bratrem, ale zároveň chtějí, aby jim dával peníze. Poznal, že na to čekaly a snad i stále čekají jeho sestry ve Vietnamu. V určitou chvíli před léty přestal posílat peníze sourozencům do Vietnamu. Jeho žena stále posílala, ale pravděpodobně i ona letos skončí. Prý už na to také přišla, že to je chyba, že totiž jediné, co pro vzájemné vztahy tito sourozenci dělají, že čekají na peníze. Ve Vietnamu a podobných zemích je daleko větší tendence očekávat od bohatého sourozence stálou finanční pomoc.

Když takový sourozenec není, musí si každý poradit sám. Dal příklad z jiného prostředí. Dočetl se, že Albrightová se prý pokoušela pohnout české krajany v USA, aby přispěli výrazně na povodně, prý to krachlo. Dokonce četl v novinách snad 18. srpna 2002, že tato žena prohlásila, že by bylo nejlepší, aby si Češi pomohli sami a nečekali na pomoc zvenčí. Podle pana T. ze stejných důvodů, jako on přestává vydržovat své sourozence. Očekávanou pomoc považuje za vydírání. Každý se musí snažit sám. Jeho dcera se prý o tom přesvědčila na studiích v Americe.

Sylvie a Michal

Příklad vztahu české dívky Sylvie a vietnamského mladíka Michala, syna pana T. (viz část Přílohy), naznačuje hlavní problémové okruhy, s nimiž se mladé česko-vietnamské páry setkávají. Ze všech jejich projevů (nejen jejich, je to s největší pravděpodobností silně pozitivním znakem mladé generace) vyplývá potřeba „vyrušit“, popřípadě i provokativně odsoudit všechny xenofobní předsudky, které sami vnímají u starších generací a některých skupin generačních druhů (skinhedů a příležitostných part mladíků posilněných alkoholem k rasistickým projevům). Toto obecné schéma, v němž je patrná převládající tolerance a snášenlivost kultur a ras u středoškolské a vysokoškolské mládeže, vykazuje v případě Sylvie a Michala zvláštnosti.

Sylvie:

má potřebu obhájit nebo prezentovat svůj vztah k Michalovi jako:

- a) svou vlastní soukromou záležitost, na niž má právo,
- b) Michalova etnická a kulturní jinakost má pro ni relativní význam. Aktivní složkou je to, že svým postojem k Michalovi dává okolí (částečně právě přes tento vztah) najevo, že o záležitostech svého citového života rozhodne zcela podle svého uvážení. Znamená to, že východiskem k uspořádání možná pozdějších vztahů s vietnamskou rodinou Michala, o nichž vlastně ani přirozeně nechce moc uvažovat dopředu, bude její postoj, v němž nechce připustit nějaké xenofobní rysy, protože má za to, že s nimi skoncovala tím, že se od nich distancovala ve své české rodině.

Naopak postoje rodičů Michala k synově vztahu s Češkou si vysvětluje jako jejich logickou úvahu o tom, že žijí-li v cizině, je normální, že děti si najdou partnery mimo jejich původní etnicitu.

Případ Sylvie a jejího vztahu k vietnamskému chlapci má dvě součásti, které se prostupují nebo doplňují. Jedná se o vztah dospívajícího člověka k matce (k rodičům) a zároveň o vlastní milenecký vztah. Matka je dcerou vtažena do diskuse o záležitostech, v nichž obě strany mají „jasno“ a jsou ve výrazné kontrapozici. Matka se snažila použít své mateřské autority, aby dceři rozmluvila vztah s Vietnamcem, který byl z jejich společenských souvislostí jednoznačně pro dceru nevhodným partnerem (matka je vysokoškolsky vzdělaná, lékárnice). Naopak pro Sylvii je uhájení vztahu k Michalovi prestižní záležitostí na cestě za vlastní autonomií. „Kategorie Vietnamec“ je matkou přijímána automaticky jako život na okraji společnosti. Vietnamství má spojeno s prodejními aktivitami na tržnicích.

Dokonce ve svých obavách dceři předkládala její styky s Vietnamcem jako „prohřešek“, za který bude v budoucnu muset platit. Sylvie to komentovala: *„Ona dá hodně na to, co si myslí lidi. Jak na mne budou lidi koukat, jak budou koukat na nás. Ona už automaticky počítala s tím, že se rozejdeme(s Michalem) a že pak už se mnou nikdo chodit nebude“*. Naopak argumentace dcery a popis jisté beznaděje při „objasňování“ vlastních postojů vůči okolí se zdají být plné odhodlání.

Dcera byla rozhodnuta prosadit si svůj nárok na svobodnou vůli při výběru vlastního partnera, ale snažila se pochopit také druhou konfliktní polohu, to znamená reálný vztah Michala a své matky: *„Je to nepříjemný, když víte, že rodiče toho druhého si o vás myslí něco špatného. I když za to nemůžete. Nemůžete na tom nic změnit a nemůžete to nijak ani vyvrátit. Jednak kvůli tomu, že se s nima nebavíte, a jednak proto, že to je fakt. Že prostě nějak vypadáte nebo odněkud jste, a oni to automaticky považují za negativní věc. S tím prostě nic dělat nemůžete. Nemůžete přijít a říct a vysvětlovat, že to tak není. Já jsem vůbec ze začátku nijak moc neříkala, to už to bylo docela jasné, když přišel k nám domů, že už to určitě na něm bylo i poznat, tak jsem mu to tak jako říkala. Seděl doma a já potom, když jsem byla na tom hodně špatně, že mně to potom ublížilo, že už jsem ho třeba měla ráda, a když jsem slyšela, co o něm říkají doma, tak mě to potom třeba někdy vzalo. Tak jsem mu to říkala. A tím pádem on si vytvořil takovou tu – ne nenávisť, ale takovej ten odstup.“*

Vztahy matky a dcery se upravily, když matka zjistila, že Michal studuje v Praze právnickou fakultu, a že jeho další sourozenci jsou také vysokoškoláci.

Z nejbližšího studentského okolí na gymnáziu vyplývá ze Sylviiny relace jistá opatrnost. Je v ní obsažen respekt k tomu, pro co se Sylvie rozhodla, avšak její rozhodnutí, její vztah s Michalem, považují za záležitost, která by se jim nestala. Její kamarádké prostředí jí naznačilo: „*Dělej si, co chceš, my tě kritizovat nebudeme, ale já bych tohle neudělala.*“ Tak prezentuje tento postoj spolužaček sama Sylvie.

Na příkladu reakcí učitelů na cizince v české společnosti Sylvie naznačila možnost své mimořádné všímavosti, kterou si vysvětluje právě tím, že její kontakt s cizincem přesáhl běžnou normu (zkušenost) ostatní populace: „...*já si nejsem jistá, jestli nejsem na to trochu citlivější, že jo. Třeba jestli si toho nevšímám víc. Je možný, že si toho jiný lidi ani nevšimli a já to (rasismus) v tom taky můžu někdy hledat. Uznávám, že někdy trošku reaguju... trošku víc. Že už na to dávám pozor.*“

Potřeba poznat odlišnou vietnamskou kulturu se u Sylvie objevovala až pozdější době jejich vztahu. Jisté zpoždění otázek po rozdílech obou kultur si vysvětluje jednak tím, že Michala chápala jako partnera, který u ní vzbuzoval sympatie, a pak až později vnímala, že pochází z jiného kulturního prostředí. Michalovu kulturu považuje za jeho soukromou věc. Zároveň připouští, že jí nedal šanci blíže poznat něco typického z vietnamských zvyků a způsobu života. Doslova uvedla: „*On mě tam moc vlastně nepustil (do vietnamství).*“

V podstatě Michalovu skoupost při odhalování jeho rodinného pozadí, minulosti a vietnamského způsobu života tolerovala. Dovedla si jeho pocity převést na pocity svoje a svých českých vrstevníků, u nichž stejně jako u sebe předpokládala odmítavou reakci, kdyby se někdo snažil v podobné situaci jako je Michal, dotazovat se na podobné osobní a rodinné detaily. Otázky na záležitosti, které jej odlišují od ostatních vrstevníků (jako například kdy přijel s rodiči z Vietnamu apod.) chápe Sylvie jako vyčleňování Michala z prostředí, do něhož oba stejnou měrou jako ostatní patří, a sama řekla, že v takové situaci by jí Michal připadal jako „*exemplář na pozorování*“. Rozhodla se proto vyčkat, až on sám začne o svém vietnamství vyprávět, neboť se nechtěla *dobývat* do jeho soukromí. Navíc jí připadalo, že Michal ničím nevybočuje z jejího kamarádkého a školního prostředí: „*Mně prostě připadalo, že on na vnějšek je jako hodně přizpůsobenej tady tomu životu. A je to pak těžký za tím hledat nějakou jejich kulturu. Vypadá hrozně asimilovaně, že jsem ani nepředpokládala, že by tam toho ještě tolik bylo, třeba nějaký jejich tradice.*“

Získávat informace o Vietnamu, zemi a lidech, prostřednictvím četby jí taktéž připadalo jako nevhodné. Vůbec dotazy i na zcela běžné záležitosti jí vůči Michalovi v počátcích jejich vztahu připadaly nevhodné, protože má za to, že by se dotazovaný mohl cítit „*vyobcován ze společnosti*“. Nechtěla, aby měl dojem, že si o něm něco zjišťuje.

Přesto poznamenala, že se jí zdálo trošku divné, když měla po určitém společně stráveném čase potřebu si s ním vyměňovat vlastní zážitky z dětství, že v těchto tématech byl dosti skoupý na slovo. Trvalo delší dobu, než se o těchto záležitostech rozhovořil.

Sylviin poznatek, který by na první pohled mohl být spíše zanedbatelným detailem, má však spojitost s některými specifiky fungování vietnamské rodiny. Především je to z mnoha dalších skutečností zjištěný poznatek, že vědomým důrazem a *přítomné* činnosti ve prospěch blízké *budoucnosti* je rytmizován každodenní život vietnamské rodiny v poněkud odlišných rovinách než v případě českých rodin. Tím, že je tento každodenní život ve vietnamské rodině poměrně značně individualizován a je kladen větší důraz na

soběstačnost každého člena, není potřeba zdůrazňovat tolik a v takové míře společně prožitou *minulost* všech členů rodiny.

To je také jeden z důvodů, proč třeba generace dnešních čtyřicátníků, kteří třeba přišli do českých zemí ještě před rokem 1989, nevykládá o svém dětství prožitém ve Vietnamu svým dorůstajícím dětem. Stalo se mi mnohokrát, že při vyprávění životního příběhu těchto vietnamských imigrantů se jejich děti poprvé dozvídaly o různých detailech dětství svých rodičů a dokonce vyjadřovaly značné podivení nad rozdílem životních standardů dítěte v současnosti České republiky a dítěte v minulosti Vietnamu, kdy jejich rodiče byli tak staří jako oni. Stejně tak v rozhovoru se Sylvii a Michalem byl Michal velmi stručný v odpovědích na svou minulost.

Michal přišel do ČSSR v létě 1989, kdy mu bylo osm let. Tuto dobu, příchod do jiné země, považuje za přelom ve vývoji jejich rodiny. Zajímavé a snad i typické pro vyprávění Vietnamců v České republice je, že se spíše pokoušejí o zobecnění nebo hovoří v reprezentativních příkladech, a svou autentickou zkušenost většinou upozadují. Například když Michal hovoří o příchodu do českých zemí jako o přelomu, dalo by se očekávat, že myslí přelom v osobním životě svém nebo své rodiny. On však zmínku o přelomu vztáhne k obecnější záležitosti týkající se celé komunity Vietnamců v Hradci Králové: „*No a já si myslím, že ten přelom nastal až tehdy, když jsme sem přijeli. Jinak, když jsme byli, já to nechci říct tuctová, ale asi to řeknu, že jsme byli tuctová rodina jako každá. Tady ten přelom, když jsme sem přijeli. Říkám přelom z toho důvodu, že v té době bylo hrozně málo vietnamských dětí v Čechách. Třeba teďka už je jich víc. To je takové nepopulární. Ale to je spíš z praktického důvodu. Jsou lepší podmínky, tak sem jezdí víc rodin. Ale v té době, co jsme sem přijeli my, tak my jsme v tom celým Hradci byli jako samy děti.*“ A dál pak hledá další obecné charakteristiky, které souvisejí s jeho výkladem o „přelomu“.

Zatímco před rokem 1989 bydlela celá komunita Vietnamců na jednom nebo dvou místech na ubytovnách a pracovala na různých závodech, teď je vlastně situace obrácená, pracují jednotně všichni v obchodní činnosti (podstatná část, kterou zná, je z tržnice u Černigova, kterou spravuje jeho matka) a bydlí rozptýleně na různých místech v Hradci Králové a okolí. Domnívá se také, že v době před rokem 1989 místní obyvatelstvo přijímalo vietnamskou přítomnost ve městě lépe. Pravděpodobně má toto srovnání zprostředkováno od svých rodičů. Mluví-li o Vietnamcích ve městě, téměř vždy se vyjadřuje v první osobě plurálu.

Michal ze své občasné zkušenosti v matčině obchodě nebo v otcově restauraci dělá naprosto stejné závěry o postojích českých zákazníků vůči vietnamským prodejcům (především při reklamacích vadného nebo údajně vadného zboží) jako jeho rodiče. Michalova zkušenost právě z této problematiky jej přivádí ke ztotožnění se s postoji vietnamské komunity proti českému zákaznictvu a posiluje jeho vědomí jisté česko-vietnamské rivality. Vidí pak stejně jako jeho rodiče a jiní Vietnamci jednoznačnou chybu na straně nevhodně se chovajících českých zákazníků. Je přesvědčen o tom, že český zákazník vychází z neznalosti sociální a profesní situace vietnamských obchodníků. Neví, že mnozí z vietnamských prodavačů jsou vysokoškolsky vzdělaní lidé, kteří mají ve Vietnamu své rodiny a jsou nuceni zde vydělávat na jejich obživu. Český zákazník podle Michala využívá faktu, že Vietnamci neovládají jazyk a bojí se úřadů a kontrol, a proto jim při reklamacích vyhrožují policií.

Debatou s Michalem prochází téma jeho dvojí identity. Je-li v prostředí vysokoškolských studentů v Praze, je automaticky jedním z nich. Patří k nim podle společného systému zájmů spojených se školou a životem studenta. Etnický rozdíl zde (pokud vůbec nějaký vnímá) cítí minimálně. Druhou identitu, která jej ztotožňuje s vietnamskou komunitou v Hradci Králové, respektive v České republice prožívá podstatně aktivněji, přece jen více v potřebě obrany menšiny před většinou. Přitom nezdůrazňuje výrazně kulturní přednosti vietnamské komunity, spíše se s menšinou identifikuje tím, že s ní sdílí tlak a nezasloužené kritiky ze strany většinové společnosti. Připouští, že oběma prostředím (českému a vietnamskému), do nichž přirozeně patří, se musí přizpůsobovat. Uvědomuje si, že každé z nich na něho vytváří jiný tlak, a očekává od něho jiné postoje. Nejsou to sice vyloženě konfliktní protilehlé postoje, přesto považuje za normální vystupovat na straně vietnamské menšiny. Porovnáním svých zkušeností z obou prostředí souhlasil s názorem o větším důrazu na vlastní individuální aktivitu u Vietnamců než u Čechů. To potvrdilo také srovnání funkcí jednotlivých členů rodiny Michala a Sylvie. Michal to vyjádřil: „*Já myslím, že je rozděleno, třeba od mala je rozděleno, že ten malej člověk nebo to dítě by mělo odnýt třeba odpadky. Pak když je starší, tak by mělo třeba ještě umýt podlahu. A když je ještě starší, tak by měl vyluxovat. To jsou jeho povinnosti. A zbytek nic. Ale u Vietnamců je spíš vedený tak, že když je malej, že by měl vědět, kdy je ten koš plnej a odnýt ho. A ne, že by ho měl odnýt z toho důvodu, že je to povinnost. Ale že by to mělo být tak, že to cejtí v sobě. Takže ty malý děti až vyrostou, že poznají, co by měly udělat a že by to měly udělat... A měly to udělat kvůli sobě, a ne kvůli tomu, že je to jejich povinnost. Že to dělají prakticky pro sebe. Ať studujou školu, tak to dělají stejně pro sebe. Nebo ať ukliděj doma, tak jednou budou uklízet pro sebe. Ne, že to dělají z nějaký povinnosti. To je, myslím, rozdíl, a z toho vyplývá možná i to, že ti Vietnamci jsou pak soběstačnější.*“

A Sylvie to doplnila: „*Ale určitě něco na tom je, když to Michal říká. Tak mám pocit, že to sedí. Třeba na naši a jejich rodinu. Ale nevím, jestli je to celkový. Nevím, jak je to u ostatních vietnamských rodin. Ani si nejsem jistá, jak je to u ostatních českých rodin. Ale takhle to zatím docela sedí na naše dvě rodiny. Třeba tam, i když mi rodiče řeknou, že to dělám pro sebe, tak stejně to nakonec, když něco dělám, vyplývá, že to dělám jako pro ně. Že se neučím dělat něco pro sebe, jako abych mohla bejt samostatná, ale že to prostě zapadá do toho rámce tý rodiny. Třeba, jak Michal mluvil o tom, jak je ten rozpis, kdo co udělá, tak to máme u nás doma. Protože my jsme se vždycky strašně hádali, kdo co bude dělat. Takže, aby to nějak fungovalo, je rozpis. A u nich jsem si všimla, že se spolu doma tak moc nebavěj. Třeba, když jsme byli na tý Moravě spolu o prázdninách, tak jeho rodiče prostě ani nevěděli, kde je. To je u nich normální, že jim prostě vůbec neřek, kam jedem. To zas u nás byl asi tejdenní vejslech, kam jedeme a prostě co. A kdyby se jednomu třeba něco stalo, tak se mi zdá, že prostě spolu možná držejí víc pohromadě. Že my sice jako navenek jsme možná jako pospolitější, že všichni o sobě všechno věděj, ale nejsem si jistá, že je to vnitřní. Třeba konkrétně u nich, nevím, jak je to u těch ostatních, takový zkušenosti nemám. Oni se spolu moc nebavěj do nějakých detailů, ale mám z toho takovej pocit intuitivní, že kdyby tam byl nějaký problém, že by spolu drželi hodně pevně pohromadě. Na rozdíl třeba od nás. To prostě cejtím. Ale beru to opravdu na naše dvě rodiny. Ale když to srovnám, tak z toho mám takový pocit.*“

Nejlepší kamarádké prostředí (hovoří o pěti dobrých a spolehlivých kamarádů) má mezi bývalými spolužáky z hradeckého gymnázia. Blízké kamarády mezi vietnamskými vrstevníky nemá a vnímá to jako danost vzniklou jednak tím, že v době jeho příchodu do Čech neexistovaly dětské vietnamské kolektivy, jako tomu je ve větších městech nyní, a jednak tím, že v tom nepocituje nějaký význam vybírat si kamarády podle jejich etnicity.

Politická situace ho zajímá jen zběžně z čtenářského obzoru, který získává přes Mladou frontu Dnes, deník, který preferuje jeho otec. Sám nemá české občanství (jeho otec ano), proto se přirozeně nezajímá o lokální politiku.

Sylvii neoficiální česká jména u Vietnamců nevadí. Dokonce si shodně s Michalem myslí, že by to bylo obtížnější vystupovat ve škole pod skutečným vietnamským jménem. Případá jí, že mu to ve škole usnadnilo život a ona sama by si nyní nezvykla říkat mu jeho vietnamským jménem, přestože to podle ní neznamená ignorování jeho vietnamského původu.

Marek

Z Markova (starší syn pana T.) hodnocení rodinné situace nelze činit dalekosáhlé závěry. V intencích typické výbavy vietnamských respondentů je i Marek skoupý na detaily vzdálenější rodinné historie a zvláště pak té, která se týká reality přímo ve Vietnamu. Přesto i z vnímání dítěte dělá závěry v tom smyslu, že na matce byla veškerá tíha každodenního chodu rodiny a otcova role spočívala v občasném hmotném přilepšení: *„Život tam (ve Vietnamu) myslím nebyl těžký, ale já si to nijak zvlášť neuvědomoval. Spíš mamka, ta měla dost problémy, aby celkově slušně vyžila. I když jsme byli trošku ve výhodě, protože jsme měli tátu, který nám taky občas tam něco poslal domů. Takže jsme na tom byli přece jenom o něco lépe než ostatní. Bydleli jsme v takovém malém domě celá rodina.“*

Z vyprávění o školách je zjevné, že rodiče hledali pro děti nejvhodnější školu (taktéž z vyprávění rodičů je patrné, že úroveň školy je vždycky zajímala a vždycky si ji ověřovali). Marek studoval Americké gymnázium v Praze. Otcova tlumočnická zkušenost (tlumočil u soudu s Vietnamci) rozhodla, že syn by měl studovat práva. Rok po maturitě čekal, učil se němčinu, bydlel v Praze, otec mu vše platil, aby se mohl připravit na pohovory na vysokou školu. Syn nikde nepracoval.

Byl si vědom určité provázanosti středního a vysokého školství v České republice a v západoevropském a americkém zahraničí. Uvědomoval si, že poměrně drahé anglické gymnázium bylo pro jeho potřeby (chtěl-li studovat na české vysoké škole) určitou nevýhodou, poněvadž byl připraven na jiný typ vysoké školy, než byla pražská právnická fakulta: *„Tam na anglickém gymnáziu to šlo podle učebního plánu, co je normálně v Anglii. To byla tak trochu mezinárodní úroveň. Co se týče učení nazpaměť, tak to bylo tak, že na českých školách se toho musí naučit víc nazpaměť. Tam zase spíše, že jsme toho nemuseli tolik nazpaměť a trochu přemýšleli. To se týkalo třeba i historie. My jsme nějaká ta fakta se museli taky naučit, ale potom třeba psát esej. Problémy pak byly, když člověk potom chtěl studovat tady v českých vysokých školách, tak tam byly možná trochu problémy se dostat na české školy, protože školy jsou udělaný tak, aby lidi z normálních gymnázií se na to dostali. A my jsem se učili někdy trochu jiné věci, takže nějaké ty problémy byly. Většinou, co vím, někteří odjeli studovat do zahraničí, to pak neměli teda problém. Zbytek se třeba doučovali, taky se dostali na ty vysoké školy tady, co jsem třeba já. Někomu se nepovede třeba napoprvé, ale potom se to doučovalo.“*

Na otázku, jak by popsal život Vietnamců v České republice, použil srovnání šanci současných trhovců a svého zabezpečení od rodičů: „*Nejsem samozřejmě rád, že moji krajané takhle pracují. Ale myslím, že oni příliš možností na výběr nemají, že mnozí z nich se snaží, pokud mají děti, aby jejich děti studovaly, aby se nemusely živit manuální prací jako oni.*“ Vedle projeveného soucitu s osudem mnohých Vietnamců, které zná z tržnice svých rodičů, přiznává, že si více rozumí v kolektivu českých studentů než vietnamských. Důvodem je především jazyk, vietnamština, který neovládá tak, jako vietnamští studenti z pražské ekonomie, kteří většinou přišli z Vietnamu. Zajímavé je, že o problémy vietnamské komunity se nezajímá sám z vlastní potřeby ani s ohledem na budoucí povolání, v němž předpokládá práci pro vietnamské etnikum, a ani rodiče jej k tomu neinspirují: „*Samozřejmě, když o tom něco píšou v novinách, tak si to přečtu, ale ani rodiče příliš nechtějí, abych se do toho nějak jako pletl... Jako povolání budoucí – možná že budu s nima jako hodně pracovat, ale možná, že k tomu vůbec nedojde. Nevím, jak to bude ještě v budoucnosti. Takže se příliš nezajímám, ani nevyhledávám nějaké ty styky s Vietnamci.*“

Výrazná orientace Marka na studium práv vyrušuje do jisté míry (možná zcela) potřebu četby krásné literatury. Rozmluvy na toto téma sklouzávají na úroveň povinné četby na obecné škole. Není patrný žádný sebedrobnější důvod, aby u něho nastala potřeba četby takové literatury v současné době.

Na otázku, co pro něho znamená česká kultura, odpověděl: „*Já myslím, že já jsem teda... většinou se cítím spíš jako Čech. Nepřemýšlím, co mi dala česká kultura, ale spíš o tom, že z té vietnamské kultury toho moc neznám, takže cítím se spíš, že jako ta česká kultura, tak nějak normálně. Neptám se, co mi dala ta česká kultura.*“ Do Vietnamu by se rád podíval na výlet, ale pracovat nebo přesídlit tam natrvalo, o tom vůbec nepřemýšlí.

6. Česká společnost a imigrace

Názor pana T. na akce policie, celní správy a ČOI. Podle něho se evidentně jedná o zájem státu sehnat argumenty k zavedení paušální daně za obchodování na stáncích. Paušální daň si vykládá tak, že se změří prodejní plocha a z ní se bude platit daň. Domnívá se, že to je utkvělá představa ministra financí Sobotky. Dospěl k tomu tak, že vyhodnotil zájem ministra Sobotky o „záťah“ v pražské tržnici HKH. Podle něho by se o takové věci mělo zabývat „ředitelství správy cel“. Sobotka prý podle pana T. mluvil v tisku o této problematice již třikrát k datu 3. prosince 2002. V prosinci se tak prý vyjádřil na zasedání vlády a předtím na nějaké konferenci. (Důkaz, jak pak pan T. sleduje český tisk. Zprávy ČT 1 ve čtvrt na osm jsou pro něho každodenní potřebou, stejně jako ráno si koupit MF Dnes. „Pamatuje“ si některé věty ministra Sobotky, z jehož strany cítí největší nebezpečí pro obchodnické aktivity, jimiž se Vietnamci v ČR zabývají: „Zásah do Malešic je zásah do jádra problému.“ Tuto větu považuje za velké varování pro Vietnamce.)

Ministr Sobotka chce likvidovat tržnice, ale to podle pana T. není možné. Lidi chtějí laciné zboží. Když nepovolí tržnice, najde se jiná forma prodeje takového zboží. Laciné zboží se do země dostane vždycky. Rozhodne o tom fakt, že 80 % populace chce laciné zboží,

přestože na druhé straně 70 % populace nemá rádo Vietnamce. Výroba laciného zboží se v Číně či jinde na světě nezastaví. Je přesvědčen, že se najde cesta, jak se takové zboží dostane do EU. Pak poznamenal, že i z celníků, ať to jsou Češi nebo Němci, se vždycky najde někdo, kdo rád něco vezme. Zostřením kontrol na hranicích se dosáhne jedině toho, že Číňané a Vietnamci začnou laciné zboží vyrábět v České republice (použil termín „vyrábět značkové zboží“).

Ještě v letech 1992 – 1994 si myslel, že stánkový prodej je dočasná záležitost, dnes je přesvědčen, že to je velmi dlouhodobý jev. Dokonce si myslí, že to je věčná záležitost.

Poznatky pro takové konstatování nashromáždil následujícím způsobem: Byl v New Yorku, na Mallorce, v Paříži a jinde v Evropě a všude našel stánky s laciným zbožím z Číny. Domnívá se, že by si to měl stát uvědomit a jít spíš *cestou legalizace než zákazů*.

Podle něho se nedá nic dělat se současným stavem vztahu Vietnamci versus Češi. Nenávist a nedůvěra je přirozenou vlastností člověka. A musí si to lidi mezi sebou vyřídit sami. Přesto si myslí, že Češi se budou chovat nafoukaně k Vietnamcům vždycky.

Pan T. na podzim 2002 předpověděl zmírňování zásahu proti stánkovému prodeji. Zatímco ekonomické zprávy v českém tisku oznamovaly tvrdé zásahy proti prodeji na tržnicích ještě v listopadu (MF Dnes ze 7. listopadu 2002 psala v tomto smyslu v článku *Úředníci jdou do boje se stánkovými prodejci*), pak tentýž list oznámil 6. ledna 2003, že

Vládní plán boje proti trhovcům se zpožďuje – a také zmírňuje (jedná se o titul článku). Jiné listy pak registrovaly, že zásahy celníků a ČOI nikam nevedou (Právo z 30. prosince 2002 s titulem *Na tržnicích se po razích vesele prodává dál*).

Jako důsledek razíí v příhraničních tržnicích uvedl případ jedné Vietnamky, která ve snaze vydělat si více peněz, odešla (podle něho) z klidného ale výdělkově slabšího Hradce Králové do Chomutova. Letos se vrátila. Důvodem byl upadající obchod a strach ze stále častějších kontrol zboží a osobních dokladů. Za poslední dobu odešla z Hradce Králové jen jedna vietnamská rodina do Vietnamu. Rodiče zde byli již jako zahraniční pracující před rokem 1989. Děti deset a sedm let. To prý byl podle pana T. důvod k odchodu – chtěli, aby děti vyrůstaly ve vietnamském prostředí.

S bohatstvím se člověk mění. Ve Vietnamu chudý člověk dá hostu co nejvíce jídla, aby prý nevypadal, že je tak chudý. „Ale když zbohatne, tak ti nedá ani pivo zadarmo.“ To jsou vlastnosti dané bohem všem lidem na celém světě. Taky prý v jeho vietnamské hospodě spropitné nechá chudý člověk, ale „kravatěři“ (lidé v kravatách) nenechají nic. Jeho hospoda by krachovala, kdyby tam chodili jen bohatí „kravatěři“. Díky chudým může žít taková hospoda, jako je jeho. Stane se mu, že přijdou na oběd k němu boháči (Češi), pozvou ho ke stolu, ale chtějí za to informace: například kde se dá sehnat sklad, kdo by mohl půjčit peníze atd. Chudý si dá pět piv, pak zavolá pana T. a řekne, že nemá na útratu a že by si rád dal ještě dvě piva a že to zítra zaplatí. Druhý den to všechno vyrovná i s bohatým spropitným.

Za pronájem hospody platí 30.000 Kč měsíčně,
kuchař dostává 18.000,
servírka 12.000,
za elektřinu vydá 7.000,

za vodu 2.000 Kč měsíčně.
Všichni pracují v létě 12 a v zimě 11 hodin denně.
Pro sebe počítá výdělek (plat) 25.000 Kč měsíčně.
To znamená, že měsíční obrat musí mít kolem 105.000 Kč.

Tlumočení zatím neprovozuje. Důvody nejsou jen podnikání v hospodě a ostatním obchodě, ale také ve značných obtížích, které mu tlumočnictví přinášelo. Byl to poměrně malý výdělek, ale hlavně mu nevyhovovala situace. Cítil se „ve dvojím ohni“. Vietnamci jej občas zavazovali, že má tlumočit tak, aby to bylo *vždy* v jejich prospěch. Pociťoval, že jej někteří vyslýchaní tlačí do role obhájce. Byl v neustálém stresu, že může poškodit zájmy vyslýchaného Vietnamce.

Hospodu otevřel 18. prosince 2001. Pravidelný jídelní lístek obsahuje devět jídel: při výčtu jídel, která sám považuje za prezentaci svých nabízených služeb, jmenoval na prvním místě řecký gyros, smažené nudle (velmi oblíbené jídlo jeho návštěvníků-zákazníků), saigonské závitky a část českých jídel. Čepuje pivo Gambrinus, 12 i 10 stupňů. Chodí k němu *štamgasti*.

Je to starší věková skupina mezi 50 – 70 lety. Pijí 3 – 5 piv denně. Má zkušenosti s tím, že jej zákazníci včetně štamgastů často upozorňují na nedodržení správné míry. Přitom se jedná o zanedbatelné množství (jeden až dva milimetry, maximálně půl centimetru). Když se tak stane, je si vědom, že to vzniklo omylem a nikoli úmyslně. Říká, že dobře ví, že si to nemůže dovolit ze dvou důvodů. Jednak proto, že se jedná o novou hospodu, která by měla mít dobré jméno, a pak, že majitel je Vietnamec, kterému neprojde to, co by u Čecha byla zcela normální. Nedovede si představit hospodu s českým hostinským, kterému by reklamovali pivo s jedním nebo dvěma milimetry pod rysku jako nedotočené.

Několikrát se mu stalo, že mu vyhrožovali zavoláním kontroly. On jim prý odpovídá, že když ji zavolají, že jim ještě za to vyplatí odměnu. Má pocit, že zákazníci stále čekají na jeho chybu. Nemá tam mezi nimi dobrý pocit. A rozhodně jeho hospoda není místem, kde by se učil lepšímu vztahu k Čechům. Češi jej nejvíc zklamali právě jako zákazníci.

Charakteristika klientely: chodil k němu muž ve středním věku a platil za jedno pivo v desetníkách. Navštěvují jej dost často hosté, kteří si dají pouze malé pivo: většinou jsou to lidé čekající na autobus nebo vlak (hospoda je poblíž obou nádraží). Někteří si tak z jeho restaurace dělají čekárnu a jiní kancelář. Rozloží si ležstra a úřadují. Telefonují z mobilu, zaberou celý stůl, dají si jedno pivo (často malé) a pobudou i několik hodin. Pan T. takovou situaci nechce nechat bez povšimnutí a zeptá se jich zdvořile, od kdy si u něho otevřeli kancelář. Když host nereaguje, pan T. vezme cedulku s nápisem rezervé a důrazně jej vyzve, aby odešel.

Svůj postoj k české klientele uzavírá odhodláním, že na ně musí být „ostrý“. Je přesvědčen, že si na něho tolik dovolují, protože je Vietnamec. Navíc je i na Vietnamce dost malý a drobný muž. „Různí hospodští volové toho pak využívají.“ Arogantně se prý chovají u něho v hospodě především pensisti, zvláště ti, o nichž ví, že byli dříve drobnými komunistickými funkcionáři.

Když si koupil nového „Opla“, zastavil s ním na křižovatce na červenou a před jeho autem přecházel po přechodu jeden takový závistivec, bývalý kolega z hradecké továrny, který pana T. znával, že jezdí ve staré škodovce. Teď kolem něho procházel plný závisti. Pak T.

uzavírá své zkušenosti konstatováním: „Lidi si zvykli z dřívějška na Vietnamce, že nic nemají. Teď se u některých těžko smířují s opakem.“

Kuchař. Kuchaře získal (poprvé mi ho představil jako svého společníka) na inzerát ve vietnamských novinách TTT, vycházejících v Praze. Kuchař předtím vařil v jedné vietnamské restauraci v Olomouci. Nezajímal se o to, zda je vyučen, bylo pro něho směrodatné, že umí vařit. Kuchař je svobodný. V domě, kde je restaurace, bydlí v podnájmu, který za něj platí pan T.

O spropitném. Lidi v jeho hospodě prý čekají, až jim vrátí padesátník za malé pivo, které stojí 9,50 Kč. Považuje to za divnou věc od zákazníka. Porovnává chování Vietnamce a Čecha v takové situaci. Tvrdí, že nezná Vietnamce, který by čekal na vrácení padesátníku, natož aby si o něj řekl.

Argumentuje následovně:

- žádný Čech by si to v Černigovu nedovolil,
- považuje to za nezdvořilost nedat spropitné a neuvědomit si, že je zákazník, který si dá malé pivo, hodinu čeká na vlak, dojde si na záchod, vykouří několik cigaret a udělá nepořádek, který po něm musí personál uklízet. Tento (na první pohled) detail přivádí pana T. k vrcholu rozčilení. Nedává je však nikdy najevo a řeší to opačným extrémem. Přejde k hostu a úslužně mu vrátí, pomáhá mu vstát, do kabátu apod. V opakovaném případě u stejného zákazníka mu místo padesátníku vrátí dvě koruny.

Rabat na velkém pivu má 2,80 Kč. To prý má pokrýt obsluhu a úklid po jednom zákazníkovi, který to jedno pivo vypije. To všechno by bral, ale když k tomu zákazník udělá nepořádek, reptá, že je špatná míra, a je dokonce na obsluhu sprostý, nezbyvá podle jeho sdělení, než hostu oznámit, že mu příště pivo natočí, ale pouze pod podmínkou, že si ho vypije na chodníku.

Dále mu vadí, že Češi po sobě při odchodu nezasunou židli ke stolu. Vietnamec to prý udělá vždycky.

Když se na jaře vrátil z dovolené na Mallorce, cítil změnu chování některých štamgastů. Jeden mu řekl, tys byl na Bahamách? Česká číšnice v době jeho nepřítomnosti trochu poopravila místo jeho pobytu. Nespletla se, bylo to záměrné, aby to silně zapůsobilo na české hosty. Pan T. cítil, že musí dostat závistiví štamgasti dostatek času, aby se s tím vyrovnali.

Pan T. své poměrně krátké zkušenosti s vedením hospody velmi oceňuje, přestože mu to způsobuje zklamání z české veřejnosti. Říká k tomu: „*Hospoda mně otevřela oči. Prostřednictvím hospody jsem poznal český charakter.*“ Takto zklamaných je prý mnoho Vietnamců. V hospodě se pozná velký despekt, který Češi vůči Vietnamcům mají. Domnívá se, že tento despekt je hlavní překážkou normálních vztahů.

Pan T. shrnul tyto poznatky:

- „- ten, kdo mne nezná, ten se ke mně chová dobře nebo normálně,
- ten, kdo ví, že mám Opla, že si jezdím na dovolenou, závidí a nemůže si srovnat v hlavě, že nějaký Vietnamec si na to vydělá,
- aby mne chtěl někdo poznat blíž, takový zájem jsem neviděl.“

Rozpor vztahu Čechů k Vietnamcům.

Podle pana T. existuje jedna skupina v české společnosti, která reprezentuje tento rozpor především. Obecně ji charakterizoval jako lidi, kteří z nějakých důvodů nemají rádi cizince a Vietnamce především. Jsou to však mazaní lidé, kteří chtějí využívat neznalosti Vietnamců.

Příklad interpretovaný panem T.:

Opravář auta s jásotem a předstíraným přátelstvím přivítá Vietnamce ve své autodílně. Vietnamec si pak může být jist, že místo 3.000 Kč zaplatí nakonec 10.000 Kč.

Závěr pana T.:

Když vidí Čecha, že se přehnaně přátelsky chová k Vietnamcům (například lichotí jim, že jsou podnikaví nebo slušní lidé), zbystří pozornost a je velmi opatrný při jednání s ním.

Čeští politici bez rozdílu politické orientace využívají faktu, že česká populace nemá ráda cizince.

Pan T. uvádí příklady ze soudobých dějin české společnosti:

Miloš Zeman prý před volbami 1998 řekl, že s těmi, kteří nechtějí platit daně („jako například Vietnamci“), budeme muset skončit.

Ted' toho využívá ministr financí Sobotka.

Uzavírá: „Když vidím, že Zeman, Klaus nebo Sobotka mají typicky negativní vztah k Vietnamcům, tak proč by k nim měli mít jiný vztah obyčejní lidé?“

Nedávno prý říkal své ženě, že musí (on i jeho rodina) zlikvidovat všechny podnikatelské aktivity, v nichž se denně stýkají s Čechy, jinak se obává, že jejich vztahy k Čechům budou nulové. „Jak můžu mít dobrý vztah k Čechovi, který si na začátku léta koupí letní boty, v srpnu je reklamuje a chce je vyměnit za zimní. Když je dostane, obnosí je a chce zase nové.“

Stav své ženy, která se k těmto záležitostem nerada vyjadřuje (jako důvod uvádí špatnou češtinu), klasifikoval jako „pracovní úraz“ (mohli bychom říci jako fobii z českých zákaznic). Je alergická především na ženy středního věku. Když vejde do jejího obchodu česká čtyřicátnice, zbystří pozornost a očekává nepříjemnosti. S pocitem očekávání nepříjemností ze strany českých zákaznic odchází každý den z domu. Večer problémy a konflikty s manželem, popřípadě s dětmi rozebírá. Je přesvědčena, že mnohé ženy se k nim přicházejí „odreagovat“ a schválně vyhledávají kontakt s vietnamským personálem, aby mohly vyjádřit své negativní postoje. Pan T. a jeho manželka definují tyto negativní postoje jako komandování.

Ještě „hůře“ to v otázce postojů k českým zákaznicím vyjádřila o generaci mladší vietnamská spolupracovnice manželky pana T. (respektive její zaměstnankyně, vedle této vietnamské pracovnice zaměstnává také asi pětapadesátiletou Češku). Mladá Vietnamka řeší napětí, které nastává mezi vietnamským personálem a českými zákaznicemi, pepnými poznámkami ve vietnamštině. Mnohé z nich jsou velmi vulgární nadávky, kdy česká zákaznice bývá nazývána dámskými pohlavními orgány v různých variantách. Případně české zákaznici, která projevuje svoji nelibost nad stavem prodávaného nebo reklamového zboží, doporučuje ve vietnamštině, že by ji mohla pouze nakopnout do zadní části těla.

Z vyprávění pana T. a jeho ženy vyplývá, že jednak české zákaznice zřejmě skutečně ve větší míře, než by si to dovolily v českém obchodě, bazírují na detailech. V mnoha případech nekvality zboží mají objektivně pravdu, avšak způsob, jakým chtějí dosáhnout nápravy, je často i v rozporu s reklamačními podmínkami (řádem) a navíc způsob, jakým se dožadují okamžité nápravy, je pro vietnamskou stranu urážející.

Na druhé straně z rozhovoru a z pozorování vyplývá, že rodině pana T. chybí *přímá relace s českým obchodnickým prostředím*, neboť je skálopevně (mnohokrát to opakuje) přesvědčen, že by si to českém obchodě nedovolily.

Navzdory těmto konfliktům, v současné době každodenně znepríjemňujícím život jemu i jeho rodině, vždy při celkovém zhodnocení své adaptace říká: „*Pobyt v České republice mne postavil na nohy.*“

Pan T. to poprvé pronesl spontánně, když v rozvoru na volné téma měl vlastní potřebu vyjádřit a zhodnotit svůj pobyt v České republice. „Postavení na nohy“ opsal tím, že v Čechách získal sebevědomí a sám si sebe začal vážit. Vysoce hodnotí svou současnou situaci, že si může dovolit vyjádřit své pocity a nikdo jej za to nekáře a hlavně nehoní k odpovědnosti. Lidé se k němu v jeho hospodě a k manželce v obchodě chovají někdy způsobem, který je ponižuje, ale vědí, že mají šanci se na místě bránit, a to způsobem, který si sami zvolí.

Debata o získání jistot během jeho adaptace v českém prostředí začala mou poznámkou o tom, že se mi zdá, že se liší od některých Vietnamců, které jsem poznal, tím, že nedělá nic ve chvatu. Pana T. bychom mohli nazvat člověkem úsporných pohybů a úsporné aktivity. Někdy pozorovatele může napadnout, že to je jeho vědomý program, aby vypadal vždy rozvážně nebo důstojně. (Sledujeme-li pak základní faktografii z jeho životního příběhu: 1968 příchod na studia do ČSSR, pak dvojnásobný návrat do českých zemí, příchod jeho rodiny z Vietnamu za ním 1989 atd. – byl tedy vždy ústřední postavou dějů své rodiny. A to navzdory skutečnosti, že po mnoho let žila jeho rodina ve Vietnamu a on zde v Čechách).

Pan T. odpověděl:

„*Když zvážíš, z čeho jsem vyšel, od sedmi let jsem dělal na poli. Doma hrozná bída. Mnohokrát jsem měl nesnesitelný hlad.* [Právě trýzeň hladu, která provázela jeho dětství, se častokrát objevila ve vyprávěních s jeho vrstevníky, kteří pocházejí ze středního Vietnamu, při jejich vzpomínkách na dětství.] *Když jsem přišel do ČSSR na studia, tušil jsem, že se se mnou děje něco podstatného, něco nového. Neuměl jsem to ale pojmenovat. Tehdy mi ani o to nešlo, stejně jako ostatním Vietnamcům tady. Navíc si myslím, že se o takových věcech s ostatními vietnamskými vrstevníky nedalo mluvit. Asi je nejpřesnější, že mne nenapadlo*

takové debaty s někým vést, to znamená, že by se měl nějaký obrat v nás odehrávat. Byli jsme orientováni:

a) *na praktickou stránku života,*

b) *na svou individualitu (to znamená, že si každý hleděl svého, a tudíž neměl potřebu si své prožitky konfrontovat s někým jiným. O těchto záležitostech jsem se s nikým z Vietnamců nebavil). Pro každého z nás to znamenalo, že se musíme spoléhat každý sám na sebe. U mě to byla úplně jasná věc, že se budu spoléhat jen sám na sebe.“*

Otázka, zda pocítil, že pobytem v ČSSR na cosi *vyzrál*, mu byla položena v průběhu setkávání několikrát v různých kontextech. Pokaždé použil termín, že se pobytem v Čechách *proměnil*. Bylo pak přirozené se domnívat, že si je vědom toho, kdy se taková proměna stala a za jakých okolností. Jeho názory z tohoto tématu se dají shrnout do konstatování, že „pravděpodobně“ od příchodu do ČSSR tušil, že se odehrává cosi významného v jeho životě. Ale „významnost“ zpočátku a zřejmě dlouho spojoval spíše s materiální stránkou věci:

- sám si polepšil, navzdory životu na stipendiu; to představovalo pro něho obrovský posun v životní úrovni,
- pak mohl posílat věci rodičům a později manželce atd.

Až daleko později si uvědomil, že kromě těchto změn vnějších, ekonomických, došlo k *proměně jeho osobnosti*. Odpověděl dokonce, že si byl tou změnou jist, že je vlastně někdo jiný, jiná osobnost, po třetím návratu do ČSSR v roce 1988. To už byl podle svého vyjádření rozhodnut udělat vše pro to, aby zde zůstal natrvalo, což přepokládalo hledat způsob, jak legálně „dopravit“ svou rodinu z Vietnamu do ČSSR. To znamená ženu a tři děti ve věku osm, deset a dvanáct let. (V létě 1989 za ním skutečně rodina přijela a sametová revoluce vyšla jeho plánům vstříc.)

O životní úrovni pro Vietnamce v České republice a zemích EU uvažoval pan T. na příkladu tržby za vietnamskou polévku Pho („F“). Tato polévka bývá velmi často základním i celodenním jídlem vietnamského trhovce. Po své návštěvě Paříže pan T. srovnával:

V Paříži stojí tato polévka 6,50 Euro, v Čechách 50 Kč.

Letenka do Vietnamu z Prahy stojí 40.000 Kč.

Z Francie do Saigonu 800 Euro.

Z toho pan T. učinil závěr: V Paříži Vietnamec prodá 120 polévek Pho, aby mohl letět domů, v Praze je to téměř 1.000 polévek. To znamená v Paříži je pro Vietnamce 8 – 10 x vyšší životní úroveň než v Praze. „*Jestli se to pak vyrovná po vstupu do EU, tak bych byl v českém referendu pro.*“

Proč se komunita Vietnamců v Hradci Králové nerozpadne?

Přestože nezná situaci Vietnamců v Hradci Králové do všech detailů, nezná názory všech, odhaduje následující: V Hradci je asi dvě stě Vietnamců. Dobře zná asi dvacet rodin, které chtějí jednoznačně zůstat natrvalo, to znamená asi osmdesát lidí (počítá na jednu rodinu čtyři členy). Nepředpokládá, že by rodiny, které nezná dobře, uvažovaly jinak.

Jako hlavní důvod, proč budou hledat důvody setrvat ve městě, respektive v České republice, uvádí ten, že jsou zde deset až patnáct let. Kdyby byly podmínky ve Vietnamu srovnatelné se zdejšími, odešli by Vietnamci ve větším počtu už dříve.

Uznává, že on a jeho rodina jsou v některých ohledech vzorem pro ostatní Vietnamce ve městě, alespoň pro blízké okolí z tržnice u Černigova. Několikrát slyšel, že by někteří Vietnamci chtěli dát stejné vzdělání svým dětem v České republice jako on.

Spekulace pana T., proč se Vietnamci budou stahovat z pohraničí do vnitrozemí: Před léty dělal pokus, jak podnikat v pohraničí. Má zde mnoho přátel. Jemu se ale nelíbil hektický způsob života:

1. Mnoho lidí zde skutečně zbohatlo. Ale obchody již nejdu jako před rokem 1998 (to byl rok stagnace vietnamského obchodu v pohraničí, pak nastal postupný pokles, který trvá dodnes). Tito bohatí (podle něho relativně bohatí) Vietnamci se začali domnívat, že s vydělanými penězi uspějí jako podnikatelé ve Vietnamu. Někteří se vrátili, ale jen částečně se jim to podařilo.
2. Ve Vietnamu je podle něho a zkušeností, které získal od těch, kteří se pokusili s penězi vydělanými v České republice podnikat ve Vietnamu, docela odlišná situace. Nazval to následovně (použil kombinaci terminologie marxistické politické ekonomie, kterou studoval v šedesátých a sedmdesátých letech v Československu, a lapidárních pojmenování): *„Drobný kapitál je pohlcován velkým kapitálem. Ten vlastní místní papalášové. Například v Saigonu minihotel s dvaceti lůžky musí mít prostitutky, aby se užíval, protože policajti a úřady musí dostávat úplatky, aby nebránili provozu. Na normální podnikání, to znamená vyrábět zboží, které by se dalo prodávat v zahraničí, je třeba obrovský kapitál. Tolik si zase Vietnamci z Čech do Vietnamu nevezou.“*
3. Z těchto zkušeností vzniká pro Vietnamce v České republice jednoznačný závěr, který zní jako paradox. Vydělané peníze pro ně jsou dosud užitečnějším kapitálem v České republice než ve Vietnamu. A to je podle pana T. důvod, proč se ani bohatší Vietnamci zatím domů nepoženu a při ustupujících podmínkách k podnikání v pohraničí budou přirozeně (a taky tak činí) hledat uplatnění ve vnitrozemí.

Dalším faktorem působícím pro rozhodování zůstat spíše zde v České republice je podle něho fakt, že uplatnění pro vysokoškolsky vzdělané lidi je větší v České republice než ve Vietnamu. Doslova uvedl: *„Všeobecně ve Vietnamu vysoká škola neznamená nic.“* V Čechách přibývá rodin s malými dětmi a tradiční vztah k dětem se zde velmi silně promítá do touhy, aby jejich děti v České republice vystudovaly vysokou školu. Jednak je to prestižní záležitost, ale také praktická. Děti nebudou muset mrznout v zimě na tržnicích a budou žít v pohodlí jako Češi...

B. VELIM

1. Nevím, kolik je mi let

Když jsem se poprvé setkal s panem L., upoutaly moji pozornost zvláště dvě věci. Pan L. mi sdělil, že v dokumentech má sice uveden konkrétní den, měsíc a rok svého narození, avšak že si vůbec není jist, zda to souhlasí se skutečností. Domnívá se, že se může jednat až o dva roky rozdílu. To znamená, že může být ještě až dva roky starší. Druhou pozoruhodností bylo, že střídání témat ve svých vyprávěních uvozoval velmi často vietnamskými příslovími. Později se ukázalo, že obě pozoruhodnosti jsou do jisté míry zcela běžnými detaily vietnamské reality.

U generací čtyřicátníků a padesátníků se takové pochybnosti s daty vlastního příchodu na svět objevují. Jedna starší žena mi dokonce tvrdila, že si není jista, zda jí je padesát šest let nebo šedesát šest let. Také s příslovími, jako uvozujícími vstupy podávaných životních zkušeností s adaptací v České republice, se pozoruhodnost změnila v běžnou vypravěčskou metodu. Motem postřehů pan L. o osudech vietnamské imigrace tak může být vietnamské přísloví: *Hladová kočka dělá cokoli*. Mínil tím několik nedávných vietnamských imigrantů, kteří prodělali strastiplnou cestu letecky přes Moskvu a Budapešť a pak kamionem přes Slovensko do České republiky a s jejichž způsobem příchodu do České republiky nesouhlasí, stejně jako s jejich způsobem života.

Pan L. narodil se buď v roce 1961, nebo 1962, dokonce uváděl i možný rok 1960, který se nejeví jako pravděpodobný z historických souvislostí. V občanském průkazu České republiky má rok 1962. Jeho výklad je následující: V té době, v době války, byly doma jen ženy a starci. Lidé z jeho vesnice odešli 300 km na sever do lesa, kde si vymýtili část porostu a tam žili (vzhledem k tomu, že přímá agrese začala v roce 1961, je pravděpodobné, že lidé opustili obec až 1961). V těchto provizorních končinách samozřejmě žádný zápis do matriky nebyl možný, navíc naprostá většina vesničanů stejně neuměla psát. Bylo běžnou praxí, že si potom zpětně, když si v dospělosti zařizovali osobní dokumenty, museli spíše odhadnout rok narození. Den a měsíc si rodiče prý pamatovali spíš než rok. V lese prý prožil s matkou sedm let. Moc si na to nepamatuje, žili tam společně s příbuznými, s nimiž si postavili chatrče. Pak za nimi přišel strýc, který byl válečným invalidou, a odvedl je zpátky do jejich vesnice, odkud kdysi odešli. Asi v roce 1972 začal pan L. chodit do školy. To byl nápad jeho strýce, aby šel do školy. Rodiče se o to nestarali, byli negramotní. Čtyři roky chodil ve vsi, která se jmenovala Bo Dinh, pak chodil do městečka, které se jmenovalo Gia Vuong.

Jsou čtyři děti. On je nejstarší, následují dvojčata – dva bratři a sestra. Jeden z dvojčat s ním donedávna žil ve Velimi, se ženou. Dalšího bratra pan L. neshledal pro imigraci do České republiky dostatečně připraveného a vybaveného prý k náročné práci podnikatele. Tudíž sestra a další bratr žijí s matkou ve Vietnamu. S manželkou má dva syny. Seznámili se v roce 1988. Její otec zemřel ve válce. Ona pochází z vedlejší vesnice. Pan L. se v Čechách poznal nejprve se strýcem své budoucí manželky, který pracoval v ČKD Praga v Praze. Ten mu řekl, že má v Rumburku neteř v textilní továrně. Společně ji se strýcem navštívili. Z vesnice, v níž pan L. vyrostl, žije v Čechách pět osob.

Ve svých vzpomínkách na dětství a dospívání, kdy musel každodenně pomáhat matce s prací na poli, si vybavoval různé katastrofy, které místní obyvatelstvo potkalo. V roce 1972 zachvátil oblast hurikán, který všechno zničil. O šest let později přišly obrovské záplavy. V té době se začal učit truhlářem v Nam Dinh, v městečku s 5.000 obyvateli. Chtěl se učit u soukromníka uměleckým truhlářem, kterému bylo třeba platit za jídlo a bydlení, proto nakonec volil státní školu, kde měl všechno zadarmo a kde bydlel s dalšími uční. Bylo jich tam v jedné místnosti 41.

V roce 1979 se dostal na čínsko-vietnamské hranice. Narukoval tehdy bez uniformy, jako civilní pomoc v čínsko-vietnamské válce. Jednak kopal zákopy a tři měsíce dělal skladníka a zásobovače, potom prožil asi tři měsíce přímo na frontě, odklízěl mrtvolky, které zůstaly po bojích v horách. Místo, kde působil na čínsko-vietnamských hranicích, bylo v okrese Pan L. Son. Z vojny se vrátil do učiliště, kde si jej zavolal jeden z učitelů a řekl mu, že má pro něho přihlášku do Československa. Byl překvapený, protože to byl učitel, s nímž pan L. neměl dobré zkušenosti. Byl velmi přísný, až záludný. Například ho nechal tři dny brousit nůž na hoblík, každý den od rána do večera brousil jenom jeden nůž na hoblík. Vzpomínal si na závěrečné zkoušky. Dělal dveře a „futra“ z kulatiny. Jmenoval různé technické „figle“, které si pamatoval dodneška, kolik co mělo milimetrů atd. V Praze se dostal do stavebního podniku Konstruktiva, kde pracoval jako tesař.

Na počátku 90. let patřil pan L. k vietnamským „starousedlíkům“ v České republice, kteří bývali na tržištích oslovováni, aby začínajícím obchodníkům-Vietnamcům ledasco z úředních formalit zařídili. Zná velice dobře situaci na velkoobchodních i maloobchodních tržnicích v Praze. Často opakuje své tvrzení, že Vietnamci dokážou vydělávat na všem. U vietnamských trhovců začíná jeho poměrně silná kritika způsobu života některých velkých městských komunit tohoto etnika.

Velmi brzo se i proto rozhodl hledat v českém prostředí svou vlastní cestu. Východiska pro ni lze spatřovat už v jeho vlastních pokusech o „demokratizaci“ společnosti ve Vietnamu. Domníval se, podobně jako několik jeho přátel v České republice na počátku devadesátých let, že se může proměnit politický systém a společenské uspořádání i v jeho zemi. Vznikla skupina složená většinou z vietnamských studentů, kteří se rozhodli pod vlivem událostí po listopadu 1989 v Československu informovat ostatní svět o situaci ve Vietnamu. Byl a je tvrdým kritikem poměrů ve Vietnamu, ale také v České republice. Kritičnost jej zavedla na onu cestu vědomé adaptace do českého prostředí. Lze jej přiřadit obecně mezi migranty, kteří svou vědomou adaptaci v cizím prostředí začínají silnou negací způsobu života před přesídlením.

Prostředí, v němž ve Vietnamu vyrůstal, označuje jako primitivní. Hodnotí však, že tam člověk měl velmi dobrý vztah k přírodě. Vztah k penězům a k hmotným záležitostem tohoto světa mají Vietnamci podstatně jiný než Češi. Vietnamci si za posledních několik desetiletí zvykli podřizovat všechno obchodu, tedy vydělávání peněz. Ti, kteří se dostali do českého prostředí, mají za hlavní popud k existenci v jiné společnosti opět jen a jen vydělávání peněz a v podstatě nejsou schopni podle zkušeností pana L. na nic jiného myslet. To, co je ovlivňuje z českého prostředí, je zase jen a jen to, co se týká obchodu a vydělávání peněz.

První silné upozornění, že je *v jiné kultuře*, dostal, když se zde učil tesařem od roku 1982. Najednou se z různých stran začal dozvídat (od Čechů), že to a to se nedělá tímto způsobem, a to a to se dělá úplně jinak. Byl to pro něho šok, úplně jiný styl komunikace.

Bral to nejdříve jako pokárání nebo napomenutí. Ale prý si včas uvědomil, že to není nic osobního (jak to většina Vietnamců v podobných situacích vyhodnocovala), ale upozornění na vlastní nedostatky nejen v oboru, v němž se přijel zdokonalovat, ale také ve společenském chování. Taková upozornění nakonec akceptoval jako signály, výzvy, aby si uvědomil, že je někde jinde, v jiné kultuře. Je rád, že to brzo pochopil. Příklad z jeho komentáře to dokládá následovně: „*Protože nikdy ve Vietnamu se mi nestalo, aby mi někdo řekl: „Toto se nedělá!“ Ve Vietnamu je taková zásada, že vlastně každé individuum dělá v podstatě, co chce. To, co dělá člověk pro sebe dobrého, tak to je v podstatě svaté.*“

Další výraznou informaci, kterou si do adaptace nesl, byl čin několika lidí za války ve Vietnamu. Dozvěděl se o tom ještě jako chlapec. Takový čin je pro něho sice krajním řešením neúnosné situace, avšak zůstává v něm jako legitimní zákrok. Pár lidí ve vesnici v provincii Thai Binh se vzbouřilo proti „funkcionářům“, kteří byli zkorumpovaní a ztratili jejich důvěru. Vzbouřenci jim zapálili domy a vyhnali je pryč. Pan L. se tak postupně dostává ve všech rozhovorech k podstatě svého vnitřního života.

Má tendenci vykládat smysl věcí nebo příhod, přitom faktografie někdy bývá druhořadou záležitostí. Projevuje se to často v ne zcela přesné dataci jeho vzpomínek (srov. naopak zcela přesné časové údaje u pana T. z Hradce Králové i jiných respondentů). V jednom ze svých spontánních projevů bez přímého tazatelova podnětu například rezolutně tvrdil, že když si člověk neuvědomuje, odkud přichází chleba, jak se chleba vyrábí, žije špatně, povrchně. A tady prý začíná cesta člověka k nepoctivosti. Pan L. má čas od času potřebu ve svých rozhovorech varovat před možnou zkázou. Domnívá se, že musí jednou někomu dojít trpělivost a vzbouřit se. Nebo bude třeba vytvořit nějaký regulovatelný odpor proti nesmyslnému životu.

Zvláštní jsou jeho vzpomínky na otce, který nechtěl, aby se pan L. naučil číst a psát. Otec je negramotný, pracoval jako lodník na řece, vydělával v jeho dětství 45 dongů měsíčně, to stačilo sotva pro něho samotného, aby se uživil. Matka byla rolnice, žila s celou rodinou většinu času sama a měla povinnost starat se o pole. Když se otec vrátil domů, začal pracovat jako funkcionář u tzv. národního výboru, jak on říká.

Matka nejdříve pracovala na společném „státním statku“. Potom později, neuváděl rok, asi v 80. letech, to bylo znovu rozděleno a předáno do soukromí, když se státem organizované zemědělství rozpadlo. Lidi pracující na venkově jako jeho matka neměli volno ani v neděli. Dlouho on sám netušil, že existuje něco takového jako je neděle a volno v neděli. Maminka prý nedělala nic jiného, než to, co dělali na vesnici ostatní. U toho se zastavil a říkal: „*Ve Vietnamu je takový život, že jeden dělá to, co ostatní dělají vedle něho nebo dělali před ním.*“

Když odpovídal na otázku, jak trávil všední život u nich na vsi, odpovídal, že od dvanácti let začal chodit do školy, jeho povinnost byla chytat ryby a kraby a pomáhal obdělávat pole. Když bylo sucho a byl nedostatek vody, z řeky se nosila voda na rýžoviště v bambusových koších. Každá rodina musela za sezónu odevzdat určité procento, určitý díl z úrody rýže do státního nebo do společného. Na chování domácího zvířectva bylo potřeba povolení od národního výboru. Vlastně venkovský člověk v daných podmínkách peníze nepotřeboval, musel si vystačit s tím, co měl.

Vesnický život ve své době hodnotil jako velmi smutný a plný paradoxů. Jako příklad jednoho z takových paradoxů uváděl, že chodili do školy, kde se svítilo různě, jenom ne

elektřinou. A když přišel do pátého ročníku, učili se o ampérech, ale elektřina daleko široko nebyla. Pak jednou k nim do vsi přišel kdosi a oznámil, že za týden bude ve vsi elektřina. Zdálo se mu, že to je nemožné. Ale skutečně za týden přivedli dráty do vsi. Zavádění elektřiny do vesnice musel prožívat velmi intenzivně. Vyprávěl o tom několik příběhů a často se k této akci vracel.

Bylo to pro něho první velké setkání s „technickým pokrokem“. Zároveň zjistil obrovskou nepřipravenost obyvatelstva i pracovníků, kteří elektřinu zaváděli, tuto vymoženost podle něho správně přijmout. Jako dítě jej šokovalo, že elektřina byla zaváděna velmi kvapně a neodborně. Sloupy se stavěly velmi vratké, lidi začali přetěžovat síť, zapojovali si odbočky do svých domků podle svého mínění, zkrátka připojili drát. Stalo se pak po několika týdnech obrovské neštěstí. Síť byla přetížená, vznikl požár, popadaly sloupy, několik lidí přišlo o život. Vykládal, že z pozice Středoevropana se to zdá nemožné, ale tuto záležitost vůbec nikdo ve vsi nevyšetřoval.

Při zavádění elektřiny se nedodržovaly žádné státní normy, neboť prý ani nebyly. Říkal prý představitelům obce a lidem, kteří to tam zaváděli, že je třeba nejdříve spočítat, kolik spotřebuje jednotlivá rodina elektřiny a potom zvolit způsob vedení. Samozřejmě, že ho nikdo neposlechl, a proto došlo k přetížení sítě a následně k onomu neštěstí.

2. Rodina pana L. ve Velimi

Jako uprchlík (azylant) dostal pan L. ubytování ve Velimi v roce 1999 (viz o tom v *Příloze*: rozhovor se starostou obce). Do té doby byla otázka bydlení pro jeho rodinu od počátku 90. let velkým problémem. Pan L. věděl, že on sám jako Vietnamec nemůže sehnat byt, proto se obrátil na jistého pana K., který se měl stát spolumahajitelem bytu spolu s panem L. Panu K. v této transakci důvěřoval a považoval ho za svého dobrého českého kamaráda. Došli do zprostředkovatelské firmy, která se jmenovala Cipra a sídlila v Bělehradské ulici v Praze 2. Tam všichni tři podepsali smlouvu o tom, že pan L. a pan K. koupí společně byt od majitele bytu 3+1 pana B. Celou záležitost měla zprostředkovat firma Cipra. Po zaplacení peněz, to znamená 150.000 Kčs, které do toho vložil pouze pan L., se zjistilo, že to je celé podvod. Dlouhé měsíce se nic nedělo, tak netrpělivý pan L. zavolał do bytu, kde měl bydlet pan B. Ozval se skutečný majitel, který o ničem nevěděl, pana B. a ani pana K. neznal. Pak mu doporučili, aby se o to vůbec nezajímal. O peníze v hotovosti 150.000 Kč, které si pan L. našetřil z platu tesaře v pražské Konstruktivě, přišel.

Pan L. byl pracovníkem Konstruktivy od roku 1982 do roku 1993. Byl tedy státním zaměstnanec s trvalým pobytem v zemi. Do roku 1993 bydlel v hotelu Košík, společně s mnoha dalšími Vietnamci. Hotel proslul jako první pražská velkoobchodní tržnice s asijským zbožím. Když byla rodina pana L. z Košíku vystěhována, uchýlila se do bytu jedné Vietnamky, která bydlela na Chodově Praha 10 v pronajatém bytě. Majitelům platili dohromady 7.000 korun. Potom majitel začal postupně zvyšovat požadavky, když zjistil, že tam bydlí dvě vietnamské rodiny.

Proto si pan L. najal další byt v Zahradním městě za stejnou sumu 7.000 Kč. Byt se nacházel v domku. Z opatrnosti si nechal celou záležitost potvrdit formou písemné smlouvy s majitelem. Majitel ale smlouvu nedodržel, hlavně jeho syn, který tam občas

bydlel s nimi. Pan L. si stěžoval, že chodil v noci domů, dělal rámus, nechával téct vodu, kterou platil pan L., telefonoval ze společného telefonu, který platil pouze pan L. apod.

V roce 1995 se mu podařilo najmout domek v Úvalech, obýval zde dvě místnosti, nájem byl stejný, 7.000,- Kč. Ve smlouvě bylo, že majitel bude dělat údržbu domku, což se podle mínění pana L. nedělo. V havarijním stavu bylo ústřední topení a veškeré další věci. Přesto krátce po ubytování majitel zvýšil nájemné na 9.000 Kč. Přesto pan L. začal domek opravovat a udělal na zahradě skleník, neboť byl rozhodnut podnikat v této lokalitě s výrobky ze sóji (viz o tom v části *O podnikání*).

Ve Velimi získal v pronájmu domek pro svou čtyřčlennou rodinu. Spolu s nimi tam žil do roku 2001 jeho bratr s manželkou. Z jednoduché transakce, jakou bylo poskytnutí ubytování pro člověka v nouzi, nelze sice dělat ústřední záležitost adaptace cizince v jinoetnickém prostředí, avšak i tak tato událost ovlivnila (ve srovnání s problémy, které měl s dosavadním bydlením) částečně akomodační postoje nejen pana L., nýbrž i dalších zúčastněných stran. Jednalo se o peníze v první řadě (o nichž si pan L. myslí, že znetvořily současný svět), a pak to byla následná očekávání, která z toho vyplývala nebo měla vyplynout. Pan L. získal ubytování v prostředí, kde není velká koncentrace vietnamského etnika, za velmi výhodných finančních podmínek. Obec získala finanční prostředky a třetí zúčastněná strana v tom viděla také vlastní prospěch, především v tom, že získá peníze na opravu své nemovitosti.

Střet nesplněných očekávání řešily všechny tři strany. Jistá míra nespokojenosti začala u pana L. Ten se domníval, že majitel domku a obec Velim jako garant této transakce jsou povinni dostát závazku, který pan L. chápal jako závazek „bezproblémového bydlení“. Pan L. ale začal zjišťovat závady na domku. Některé nedostatky byly drobné, jedna věc byla poměrně vážná: silně zatékající střecha. Náprava se děla podle hodnocení pana L. pomalu, přesto dnešní stav lze označit jako spokojenost.

Významný na celé záležitosti je však vývoj postojů pana L. Počáteční reakce na nedokončené stavební úpravy byly u pana L. přirozeně dosti spontánní, zvláště když byl poučen z předchozích útrap s bydlením. Vyžadoval proto jejich okamžitou nápravu a lpěl na detailech.

V dějinách novodobých migrací nalezneme řadu takových střetů a nedorozumění. Imigrační úředníci je zaznamenali jako příklady až nehorázného lpění na detailech ze strany imigrantů. Například o československých hornících v Pas-de-Calais se dostal do odborné literatury případ horníka, který odmítl nastoupit do práce, protože podle kontraktu důlní společnost nezabezpečila, aby v jeho domku dostatečně „táhla kamna“.

Podobně i pan L. trval na detailech. Starosta to později komentoval: *„To si musel zařídit sám. On ze začátku chodil za mnou, protože já jsem to honil, protože jsem taky chtěl ty peníze pro tu obec, když už jsme se do toho dali. On už pak chodil za mnou jako... podle mě s prkotinama to zkoušel. Já jsem mu říkal: „Hele, to musíš taky zkoušet si zařídit s majitelem baráku. Platíš nájem, tak co.“ Ale ve skutečnosti se se mnou majitelé taky domluvili. To jsou mladý kluci, to víte.“*

Pan L. v jisté fázi dohadování zatušil, že je vhodné sáhnout po gestu, a některé opravy si zařídil sám. Tehdejší starosta jeho postoje oceňuje: *„On se začlenil, já bych řek jedním slovem, že dobře. Protože občani ho přijali celkem pozitivně. Protože děti chodily do*

školky a byly vychovávány určitou dobu u nějakých Čechů, takže uměly perfektně česky. A dokonce matce překládaly, když chodily do školky, protože matka tedy jako nekomunikovala moc česky. Nota bene on nečekal, až se mu všechno udělá, strčí pod nos, on si to dodělal sám. Jako ten barák. On ho sice pronajal, no ale bylo tam spousta nedostatků.“

Sousedské okolí přijímá pana L. a jeho rodinu bez zjevného akcentu na jeho etnickou jinakost. Je to výsledek autentické snahy pana L. „zdomácnět“ v této lokalitě (jak bude patrné z dalších postojů pana L). Avšak kromě vstřícného chování v sousedských vztazích je pan L. oceňován jako podnikatel. Ze starostova hodnocení vyplývá ještě další aspekt vztahu místního obyvatelstva k novému cizímu sousedu. Lidé zde měli zkušenosti s Vietnamci jednak z komunistického období, kdy v čokoládovnách pracovali Vietnamci, a pak s vietnamskými prodejci laciného zboží, to znamená se stánkaři, kteří do obce dojížděli. Zjištění, že v případě pana L. se nejedná o běžného trhovce, znamenalo posun v důvěře vůči němu.

Jeho syn měl nedávno narozeniny, přišly děti od sousedů a přišli také někteří sousedi. Na zahradě opékali buřty. Jediné dítě z pozvaných nepřišlo. Bylo to dítě Pražáků – chalupářů. Když se zábava na zahradě rozběhla, pan L. si všimnul, že dítě Pražáků nakukuje škvírou vrat do zahrady. Pan L. poslal syna, aby kamaráda pozval dál, a pak se ho zeptal, proč nepřišel dřív. Chlapcova odpověď jej šokovala: „*Můj otec je rasista a zakázal mi to.*“ Pan L. příhodu pro sebe uzavírá, že všude jsou kvalitní i špatní lidé.

3. Přemítání (úvahy) o adaptaci

Když přišel pan L. v roce 1982 do Čech, domníval se nějakou dobu, že je zde proto, jak se sám vyjádřil, *aby něco získal od Čechů*. Až pak si uvědomil: „*Jsem zde taky od toho, že lidi očekávají něco ode mne.*“

Sousedské vztahy jsou v průměru všude stejné, ve Vietnamu jako tady, o tom se prý mnohokrát přesvědčil a vzal to jako východisko ke své adaptaci:

„Jsem už tady ve Velimi natolik doma, že když půjdu na poštu, tak můžu s někým promluvit o obyčejných věcech, udělat legraci, totéž v lékárně a podobně. Řekl bych, že jsem zde jen pár roků, ale cítím se jako Velimák. Udělal jsem si tady dobře například tím, že někdo nám přeplatil zboží (omylem) a my jsme mu to večer vrátili. To bylo velmi dobře.“

„*Někdy mně ale vadí, když o mně místní člověk řekne, tamhle ten Vietnamec, a neřekne ten člověk nebo moje jméno.*“

Pro včlenění pana L. do systému sousedských vztahů má význam, že si tyká se starostou (dnes místostarostou – to zdůraznil i starosta, viz část *Přílohy* této práce), přestože se jedná o podstatně velký věkový rozdíl mezi oběma muži. Pan L. si tyká i s ostatními sousedy. Komunikaci na úrovni sousedských vztahů ve Velimi zvládl velmi úspěšně. Pokud ponecháme stranou jeho vědomé rozhodnutí jednat tak, aby jeho adaptace byla úspěšná (postřehl kdysi, že i Češi budou od něho očekávat nějaký profit), můžeme vidět, že v jeho jednání dominuje přirozená radost ze sociálních vztahů.

Adaptace a péče o vlastní zdraví:

Když pan L. přišel do českých zemí, myslel si, že tou nejlepší odpovědí na nemoc těla jsou prášky. Účinné medikamenty pro něho najednou představovaly symbol vyspělejší civilizace. Uvěřil či spíše spontánně přijal, že prášek proti bolesti hlavy, antibiotika proti angíně atd. znamená reakci vyspělejší společnosti. Vzdal se (nebo odsunul) léčitelských praktik, které znal ze svého původního venkovského prostředí. Po delší práci v pražské Konstruktivě jako tesař (pracoval často mimo Prahu) začal „sbírat“ alergie.

Sám si to vysvětluje: práce pro něho představovala sice na jedné straně velkou seberealizaci proti podmínkám, které znal ve Vietnamu, a pracovní se mu dařilo, spolupracovníci jej respektovali, avšak fyzické výkony, kterým musel přivyknout, přivodily stres. Vedle permanentního stresu postupně působily špatné stravovací návyky, které převzal od českých kolegů: chemicky barvené limonády, uzeniny atd. Nepovažoval by to nadále za nějak zvlášť nezdravé, protože by jej nenapadlo, že v tak vyspělé společnosti, za níž své české okolí považoval, se mohlo jíst a vůbec stravovat se nezdravě.

Když v Konstruktivě v roce 1992 skončil, náhodně si v České spořitelně na Budějovickém náměstí v Praze 4 přečetl článek o chemicky a snad geneticky upravovaných potravinách, o nezdravých limonádách apod. A najednou si spočítal, co za ty roky v Konstruktivě dostal do sebe „jedů“. Rozhodl se vlastně naráz, že si musí své tělo vyčistit a udělat pro sebe něco, neboť se cítil zdravotně prý dost mizerně. Když hodnotil tuto situaci, uvedl, že kromě toho, že důvěřoval všemu, co se tu jí, nebyla zároveň šance, aby konzumoval potraviny, na které byl z Vietnamu zvyklý (ze sóji a rýže), a navíc je tehdy z přirozené neznalosti nemohl srovnat s tím, co zde jedl.

Ted' se z Vietnamu dováží, co Vietnamci potřebují ke své správné výživě.

Proto se od roku 1992 začal držet zásad:

1. co nejméně moučných jídel,
2. omezovat červené maso,
3. více zeleniny, ovoce,
4. jiný způsob úpravy potravin (nesmažit, vůbec málo omastku atd.),
5. pravidelně nechávat vykvasit rýži, která je vhodná při zpracování ryb (tělo lépe zpracovává tuky),
6. uvědomit si, že má šanci si vypěstovat sám zeleninu podle svých představ.

Všechny tyto zásady, které si zvolil, jsou pro něho zásadami přeorientace z dosavadního způsobu života na nový a mohli bychom dodat i přeorientace v adaptaci či integraci do českého prostředí.

Od té doby si začal více uvědomovat, že se majoritní společnost orientuje až příliš na vnější věci. Počítá do toho i českou politiku, kterou sleduje ve srovnatelné úrovni např. s jeho bývalými kolegy z Konstruktivy, kteří samostatně podnikají a s nimiž se dodnes (i když sporadicky) stýká. Najednou se děsí, co ostatní lidé konzumují. Jeho snem je postavit si ve Velimi vlastní dům (sám si namaloval plánky a zakoupil pozemek) a chovat koně a jiná domácí zvířata.

Je velmi nedůvěřivý (zřejmě z vlastní špatné zkušenosti s původní důvěrou v české potraviny a léky atd.) k potravinám, které přicházejí do České republiky ze zemí EU. Pochybnosti odůvodňuje tím, že tyto potraviny jsou vyrobeny novými technologiemi a

tudíž nemůže být prověřen jejich dopad na člověka. Ten se může objevit až za několik let. Jeho obavy lze charakterizovat jako obavy ze „zprůmyslnění lidské reprodukce“.

V české televizi je plno jalových debat a jemu tam chybí pořad například „jak se dělá zdravý chleba“, „jak pěstovat zdravé brambory“. Vadí mu, že zásadám zdravé výživy se neučí ve škole.

Tvrdil, že kolem atlasu a kolem pasu lidského těla se často zablokuje průchod krve a tím i energie. Ve Vietnamu se prý říká, že tam je při potížích vzduch.

Když jezdí po celé republice autem, všude vidí tolik nevyužité půdy, na které by dalo vypěstovat plno zdravých potravinových surovin. Vůbec poznatky získané na cestách automobilem po celé republice jsou zdrojem jeho častých úvah a vyprávění. Některé zážitky si zaznamenává ve vietnamštině do PC a naznačil úmysl se literárně vyjádřit. Ve svých vyprávěních hledá velmi často tajemno a má rád příhody s otevřeným koncem nebo s otázkou, kterou klade na závěr posluchači.

Z vyprávění o stopařích:

1. Zastavila ho jednou babka s dvěma pytli. Byla tma. Neviděl jí do obličeje. Když mu pak v autě něco vypadlo a on musel rozsvítit, uviděl hrozně vrásčité obličej. Řekl si: čarodějnice. Jeli mlčky a ona po chvíli promluvila: „Vy máte alergii. Měl byste používat léky Lotanas nebo Dithiaden, ten je silnější.“ On odpověděl, ano to já vím, já ty léky používám. Ptal se, jak to poznala. Dozvěděl se od ní, že je lékařka. Nechtěl tomu věřit, protože se mu zdálo, že zapáchá špínou. Měla taky na sobě staré věci. Tvrdila, že jede do Kolína (on jel do Velimi, tj. několik km od Kolína). Venku přelo a on se rozhodl ji do Kolína zavézt. Na začátku Kolína ho zastavila policie. Ptali se nejprve, co veze, a pak, když spatřili záhadnou osobu, koho veze. Když si ji prohlédli, pravili: „Á, paní doktorka.“ Pak ona vystoupila. Policie mu řekla, aby jel domů. Přemýšlí o té příhodě. Nezdá se mu pravděpodobné, že by skutečná doktorka smrděla a v noci táhla dva pytle stopem. Ale na druhé straně, když uhodla jeho nemoc a řekla o lécích, které již užíval, je z toho zmaten.
2. Stopnul ho chlápek středního věku. Řekl mu, že mu ukradli auto. Ukazoval panu L. klíčky od auta, jako důkaz své pravdomluvnosti. Pan L. neměl důvod mu nedůvěřovat. Mluvili o všem možném. Stopař se ho zeptal, zda nemá u sebe 1.000 Kč a ukázal mu v krabici broušené sklo. Pan L. pojal podezření. Ve vesnici jej vyložil (obával se zastavit mimo obec) a řekl, že odbočuje.
3. Jednou jel v noci z Chebu. Přelo. Zastavil mladší ženě. Byla promočená a dost zapáchala (v mnoha jeho líčeních se objevuje poznámka, charakteristika českého účastníka příhody, který zapáchá potem, nebo naopak voní. Když ještě jako svobodný v Čechách navštěvoval české rodiny svých kolegů, vždycky hodnotil, jak byly domácnosti uklizené a ženy voněly. Tvrdil, že byl tou čistotou překvapen a zaujat. Vždycky to prý komentoval: „*Vy tady máte tak čisto a voňavo.*“ Když se oženil, začal vést svoji ženu k čistotě v domácnosti. Komentoval to: „*Vietnamky jsou bordelárky. Klidně žijí ve špíně a nedodržíjí osobní hygienu.*“ Slíbil si, že sám o tomto problému napíše. Nejprve ve vietnamštině do vietnamského periodika v České republice a pak mi to v překladu pošle). Nabídl jí, aby svlékla promočené šaty a pustil topení. Říkala, že jede nejprve do Prahy něco zařídít a pak do Brna, kde má rodiče. Z následné debaty pan L. usoudil, že se jedná o prostitutku. Lehla si do korby tranzitu, kde měl nějaké pytle a deky, a usnula. Když ji na kraji Prahy

vzbudil, prosila ho, aby si ji vzal domů. On tvrdil, že nemůže, že má ženu a malé děti. Vysadil ji na přání u mostu v Opatově a dal jí na cestu 100 Kč.

4. Vzpomněl si při vyprávěních o ženách na svou matku. Biologičtí rodiče jeho matku položili jako nemluvně na most. Byla vychována jako nalezenec v jedné rodině, kterou i pan L. vnímá jako své prarodiče. Když dospívala, dali ji rodiče-pěstouni do rodiny svých příbuzných, aby pomáhala na poli a v domácnosti. Matka nikdy nechodila do školy. Byla negramotná. Její nevlastní bratr pak rozhodl o tom, že pan L. bude chodit do školy, když se vrátí opět po několikaletém pobytu v lesích do své vesnice. Vzpomínal si, jak v dětství chodil s matkou k prarodičům do sousední vesnice a na jejich pohostinnost.

Když mu bylo sedmnáct let, vzal ho jeho otec, který byl lodníkem (pan L. používal termínu *námořník*), k vykladači snů. Ten mu řekl, že jednou odejde ze země a bude bohatý.

Často se ve svém spontánním vyprávění vrací ke vztahu člověka ke zvířatům. Stala se taková příhoda jeho příbuzným ve Vietnamu: Jeho strýc s dcerou šli večer domů. Cestou se k nim přidal neznámý cizí pes. Měl bílou barvu a doprovodil je až domů a pak najednou zmizel. Dívka o tom doma přemýšlela a najednou klidně oznámila rodině, že je přesvědčena, že brzo zemře. Požádala rodiče, aby od místa, kde skoná, až do jejich domu označili cestu „kostičkami“ (snad tradičními pohřebními znameními), aby se její duše mohla podle těchto značek na cestě domů orientovat. Za pár dní se tak stalo.

Na požádání, aby pan L. podle svého komentoval tuto příhodu, odpověděl otázkou: Není zvláštní, že to tak přesně věděla? Jemu stačí tato skutečnost, tato skutečná událost a nechce z toho dělat jasný a jediný závěr. Má to jako otazník, otázku. Je to náhoda, nebo cosi jiného. Na otázku, jak to komentovali rodiče dívky a ostatní příbuzní, odpověděl: „*Lidé tehdy říkali, že když se objeví zatoulaný bílý pes, jedná se vždy o nějakého předka převtěleného do psa, který živému vnukne předtuchu blížícího konce jeho života.*“

O cizincích ve Velimi.

Nejprve se zmínil o Romech, které pojmenovával Cikány. Proč je zahrnuje pod cizince: protože se chovají jinak, než vidí u domorodců, Čechů. Napočítal šest romských rodin. (srov. starostův komentář v části *Přílohy*). Z nich prý pět je typicky cikánských, což pro něho jako obchodníka znamená mít se při jejich příchodu do krámu na pozoru. Z těchto rodin pouze jedna žena je podle něho normální. Normálnost vykládal následovně: „*Žena chodí čistě oblečená, stará se o děti. Když přijde ke mně do obchodu, příjemně se mnou debatuje.*“

Rodina kosovského Albánce má tři dcery. Má s nimi velmi špatné zkušenosti. Rodina dostává na podporách podle jeho informací 15 – 20 tisíc Kč měsíčně. Brzo tyto peníze utratí. Otec rodiny přišel za panem L. a žádal jej o finanční pomoc. Domníval se, že pan L. jako cizinec bude mít pro jeho problémy pochopení. Pan L. mu půjčil 700 Kč. Do hodiny po zapůjčení částky přišla prý žena kosovského Albánce k panu L. do drogerie a zakoupila si dvě (podle jeho hodnocení) drahé rtěnky, každou za 46 Kč. Pan L. to považoval za provokaci..

Rodina z Afriky: muž nyní žije s dětmi sám. Žena odešla do Anglie. Syn chodí se starším synem pana L. do školy. Jednou jejich třída odjížděla na školu v přírodě. K autobusu přišel malý Afričan sám a bez dostatečného oblečení a věcí na týdenní pobyt. Učitelky

uvažovaly, zda ho mají vzít s sebou. Nakonec ho vzaly. Pan L. došel za otcem a domlouval mu. (Srov. část *Přílohy: Výpověď učitelek*).

Často si pokládá otázku o smyslu svého života? Rozděluje to do tří částí: na prvním místě je rodina, práce, sport. Sport je pro něho doplněk k práci. Vedle sportu přemýšlí o zdravé výživě, proto se také dal na *tou-fu*. Je to člověk s mimořádnou přirozenou inteligencí, vychází z toho, že člověk musí objevit v sobě přirozenou potřebu k fyzickému pohybu a tu pravidelně rozvíjet, uplatňovat. Podstatou správné životosprávy podle jeho podání je vědět, co konkrétní individuum potřebuje. Cvičí *taiči* a různé takové podobné záležitosti. Uvědomuje si, že se od určitého okamžiku pořád kontroluje, kontroluje svoje tělo. Když například sedí, šponuje celé tělo, kvůli prokrvení a pořád se jaksi drží přes den ve formě. Naopak ze zkušenosti pobytu v Konstruktivě ví, jak špatně se stravovali a žijí dodnes jeho čeští kamarádi.

Jeden rozdíl mezi Vietnamci a Čechy ve stravovacích návycích, zvyklostech: „*Češi jedí podle chuti a Vietnamci podle počasí.*“ V zásadě rozděluje jídla na chladná a studená atd. Tyto záležitosti rozváděl potom v dalších rozhovorech.

Při tématu náboženského života Vietnamců v České republice na svém příkladě dovozoval, že se jedná výlučně o soukromou záležitost každého Vietnamce. Vnímal tak rozdíly náboženského života na příkladu Čechů, katolíků, a Vietnamců, buddhistů. Zatímco se v buddhismu člověk více orientuje svým náboženským životem na citové vztahy ve vlastní rodině a klanu, zaujalo jej katolictví v sociálních vztazích mimo rodinu v lokálním prostředí. Proto se velmi často ve svých vzpomínkách na dětství vracel ke srovnávání zážitků v rodné buddhistické vesnici, ve které žil, se sousední katolickou vesnicí, kde žila v dětství jeho matka u svých pěstounů.

Uváděl svůj vlastní paradoxní vývoj vztahu k buddhistickému chrámu, kam chodil v dětství se svojí babičkou a kde se velice bál. Když přijel v roce 1986 na dovolenou do své rodné vsi, dozvěděl se, že místní funkcionáři chtějí zničit chrám a postavit tam mlýn. Zapojil se do akce odpůrců demolice a pomohl odvrátit místní funkcionáře od zbourání chrámu. V místní diskusi se mu podařilo přesvědčit rozhodující většinu o tom, že buddhismus není ideologie, že to je kultura.

Vracíval se k rozdílům života v buddhistické a katolické vesnici. Když se někdy v letech 1972 – 1973 vrátil s rodiči z úkrytu z hor zpátky do buddhistické vesnice a začal ve 12 nebo 13 letech chodit do školy a začal komunikovat se svým strýcem – katolíkem – ve vedlejší vesnici, měl přísný zákaz jej navštěvovat, a důvod byl ten, že buddhistické vesnice byly většinou zapojeny do války, a katolické vesnice se údajně zdráhaly jít do války. To byl základní konflikt a důvod, proč do té vesnice nemohl. Porušit otcovy zákazy se mu dařilo kolem Nového roku a Vánoc. Pamatoval si jen na některé detaily: znal z francouzštiny termín *Noël*, líbilo se mu jak jsou v katolické vesnici lidé na Vánoce oblečení atd.

Při detailnějších rozborech jeho příběhů bude třeba počítat s jistou dávkou fabulace. Zajímají ho především krátké epizody s určitým podílem záhady a otevřenými konci. Některá jeho podání stejných epizod naznačují nejen určité faktografické rozpory, ale objevují se i rozdíly v hodnotících postojích. Jednou tvrdil, že se na vesnicích, a speciálně buddhistických, nekradlo, další epizodou uváděl, že se právě na vesnicích velmi kradlo. Jinak se upřímně vyznával z velké nenávisti k jakémukoliv ideologickému školení, které

před odjezdem do České republiky na počátku 80. let a potom v Praze na ambasádě musel absolvovat.

V zaměstnání v Konstruktivě měl parťáka pana K. S ním dělal na různých stavbách, třeba v Krkonoších, kde se stavěly hotely. Choval k němu a dodneška chová velký obdiv. Hodně se od něho naučil v řemesle a má k němu i přátelský vztah. Zná velmi dobře jeho rodinu – jeho ženu, dceru. Dokonce pan K. ho zasvětil do všech problémů své rodiny, problémů, které měl se svou dcerou, kdy se mu rodina rozpadla, dcera z něho tahala peníze. Tato důvěra pro pana L. velmi znamenala. Nyní pan K. kdesi na venkově pěstuje ovce a on ho navštěvuje.

Na otázku výdělků a vztahu k penězům u Vietnamců odpověděl, že většina Vietnamců se realizuje ve vztahu k domácím Vietnamcům, k domovu, k příbuzným. Vietnamci rádi vydělávají peníze, jednak aby pomohli příbuzným a jednak je to určitá prestiž mít peníze a poskytnout peníze příbuzným. Připouští, že se tím, jak to sám klasifikoval, místní Vietnamci trochu vytahují na Vietnamce doma. Údajně frajeřina bohatého Vietnamce před těmi doma, že Vietnamci v Čechách mají peníze, je jakousi normou pro chování navrátilce a zároveň se mu to jeví jako velmi podstatná složka pro vnitřní život českého Vietnamce.

Pan L. potvrzuje již několikrát zjištěný poznatek, že Vietnamci usilovně pracují, aby vydělali plno peněz, které potom velmi rychle a téměř až bezmyšlenkovitě rozdělí na aktivity, které s rozvojem podnikání mají velmi málo společného. Pan L. to označuje za typické vietnamské chování, související spíše s živočišnými pudy, a odsuzuje to jako nekulturní projevy.

O charakteristice vietnamské komunity v České republice. Vedle obchodnického jádra, to znamená trhovců soustředěných na činnost nákup-prodej, kteří tvoří víc jak tři čtvrtiny z této imigrace, se vytvářejí nové a nové skupiny hledající, buď jiné činnosti, nebo svou aktivitu odvíjejí od základní činnosti (nákup-prodej) v jakési další návazné nabídce služeb. Většinou v tom vidí podvod. Zatímco trhovcovu činnost, která je nakonec hlavním zdrojem kritiky různých orgánů majority, by spíše charakterizoval jako normální řemeslo v mezích předpisů. Z podvodných aktivit, o nichž se dozvěděl, mu vadil příklad jisté paní B. S., podnikající s falešnými kartami VZP, nebo pan T. podnikající při výchově vietnamských dětí aj. Naopak jej těší nadstavbové podnikání, jaké provádí skupina poloprofesionálů, vietnamských hudebníků a zpěváků. Na tržištích se objevují plakáty, lístky stojí většinou kolem 700,- Kč, jsou dražší. Ale přemrštěné ceny mu nevadí, neboť se při těchto koncertech sjíždějí Vietnamci z celé republiky. Chápe to jako přirozenou *vnitřní integraci* vietnamské komunity, která je stejně důležitá jako integrační procesy vůči majoritě.

Má dojem, že Češi se dívají na Vietnamce s despektem, jako na jednodušší národ. Přesto se mu zdá, že se vztahy v posledních letech, tak asi od roku 1997 zlepšují. Má tím především na mysli pohled ve sdělovacích prostředcích vůči Vietnamcům. Rád poslouchá Frekvenci 1, kulturní české pořady, nedělá mu problémy číst české knížky, časopisy.

Pan L. by napočítal přibližně patnáct až dvacet Vietnamců, které zná v České republice a které může kdykoli navštívit. Jejich relativně těsné přátelství má svá omezení, proto pan L. své vztahy s vietnamskými přáteli hodnotí s jistou dávkou opatrnosti. Spolu jsme mnohé rodiny jeho přátel navštívili. Bylo v této chvíli předčasné dělat závěry z těchto návštěv. Použijme jako ilustraci jednoho z konkrétních vztahů pana L. s příslušníky vlastního etnika.

Jedná se o pana T, který žije v současné době v Ostrově u Karlových Varů na sídlišti v panelovém domě. Znájí se velmi dobře. Pan L. v roce 1994 ubytoval u sebe tohoto přítele, který se ocitl v nouzi. Koupil mu nějaké věci a půjčil mu do začátku peníze. Několikrát jsme tohoto přítele s panem L. navštívili. Pan L. byl vždy zklamán, že se přítel nezmínil o tom, že mu kdysi pomohl. Neočekává, že peníze dostane zpět, ale předpokládá, že se o tom přítel při návštěvě zmíní.

V bytě 3+1 žijí čtyři Vietnamci (jeden manželský pár a dva svobodní muži). Dohromady platí deset tisíc za pronájem nějakému Jugoslávci, který se v bytě vyskytuje jen občas. V bytě byl z vietnamských „rekvizit“ pouze oltářík v rohu u stropu obývací místnosti, kterou obýval s dalším svobodným Vietnamcem. Spali na rozkládacím gauči. U videa na zemi je rozloženo asi 50 videokazet z Vietnamu. Seriál o hrdinech. Film s názvem *Život před námi* o perspektivách mladých lidí ve Vietnamu.

Počátek spontánního rozhovoru tvořily vlastně stížnosti na to, jak na západních hranicích jdou stánkové obchody dolů, přestože se podle něho značně zlepšila kvalita a narostl i výběr zboží. V době návštěvy (říjen 2002) oznamoval, že v současné době mají Vietnamci obrovské zásoby zboží. Důvodem je jednak skutečnost klesajícího zájmu z německé strany o jejich zboží, jednak jejich každoroční předzásobování na Vánoce.

Na otázku, co bude, když... i on standardně odpovídá: „*Pak se uvidí.*“ Žádná zadní vrátka, žádné náhradní programy. *Řešení nastane, až v konkrétní situaci.*

Pan T. donedávna patřil ke komunitě v Hroznatíně. Část byla ubytována v ubikacích masokombinátu, které si Vietnamci zakoupili. Výsledkem nedořešených vlastnických vztahů bylo, že se v ubikacích netopilo. Elektřina byla odpojena. Vietnamci žádali o náhradní připojení. Nedostali ho. Nejodvážnější zde žili bez elektřiny. Nejdříve jim rozvodné závody oznámily, že musí mít elektroměr. Když si jej nechali instalovat, dozvěděli se, že je třeba vyměnit kabel v zemi atd.

V době rozhovoru se spor táhl víc jak jeden rok. Vytvořila se malá skupina, která si pronajala přímo v obci polorozbořený dům (v němž nedávno hořelo, majitelkou byla místní občanka, které podle sdělení Vietnamců zakoupil tuto nemovitost její přítel z Německa, který za ní občas dojížděl). Komunita žijící v této nemovitosti se rozstěhovala, většinou do Potůček a okolí. Pan T. se zaměstnává spíše příležitostně. Zařizuje různé služby pro Vietnamce a působí jako neoficiální překladatel. Komunikace v češtině je s ním možná pouze v nerozvitých větvích. Celý den byl ale doma.

Zmínil se o tom, že tři bandy narkomanů (česká, cikánská a vietnamská) byly ve městě rozprášeny, neví, jak k tomu došlo, žádné podrobnosti o tom nevěděl. Vyhýbal rozhovoru na toto téma. V Ostrově podle něho žije v současnosti asi 200 Vietnamců. Je zde asi deset dětí školou povinných. Ve škole prospívají podle něho bez problémů. Dojíždějí do Potůček a na Boží Dar. Taktéž o komunitě v Ostrově se nechtěl zmiňovat, že se stýká pouze s několika lidmi. Náladu charakterizoval jako stále klesající. Důvod vidí ve stálých kontrolách na tržnicích a v dalších obtížích spojených s upadajícím obchodem.

Vietnamci jsou na jedné větší tržnici proti poště, majitelem je český občan. Dále u parkoviště je spíše než tržnice shluk stánků.

Stručný životní příběh pana T.

V roce 1981 přijel do Ostravy na pracovní stáž. V té době si vydělával 3.000 Kč čistého. Pracoval jako valcír-pomocný dělník v NHKG.

Je krajan pan L. Pochází z vedlejší vesnice za řekou (Lien Hung) se 700 obyvateli. Narodil se v roce 1957. Ve Vietnamu se neznali. Jeho příbuzný byl spolubydlícím pana L. v Praze v hotelu Košík. Pan L. jezdil za svým spolužákem ze základní školy do Ostravy (za tím, který nedávno zemřel jako obchodník v Uherském Hradišti). Tam se seznámil s panem T. (viz podrobnější rozhovor z Hroznatína).

Denní program pana T.:

Čeká na zavolání, až ho bude někdo potřebovat. Spolupracuje s malou vietnamskou firmou, která pomáhá vietnamským obchodníkům v jednání s českými úřady a institucemi. Jsou to příležitostné práce na přežití (komentář pana L.). Neví, co bude dělat dál. Bude čekat, až se něco objeví. Na otázku, zda by vzal znovu práci v továrně, odpověděl jednoznačně ano a dodal, že podobně by reagovalo mnoho jiných Vietnamců, kteří jsou v podobné situaci jako on. Pak však zdůraznil, že by práci v továrně vzal, kdyby byly dobré podmínky.

Co jsou podle něho dobré podmínky?

Stálá práce, nikoli jen příležitostná. Jisté zaměstnání. Dobrý plat a k tomu zajištěné bydlení.

S jakými jinými zaměstnáními, než je obchodování, se setkal u Vietnamců?

Vzpomněl si pouze na kuchaře vietnamských a asijských restaurací. On sám vidí šanci především v dorůstající generaci. Mají a budou mít možnost vzdělání. Naprostá většina toho využije. Rodiče je k tomu vedou. Zná mnoho takových rodin. Děti to přijímají jako něco zcela přirozeného.

Ve Vietnamu má třináctiletou dceru, jeho žena je účetní. Naposledy byl ve Vietnamu v minulém roce.

Zda uvažuje o pozvání dcery do České republiky?

Přál by si to, ale zdá se mu to nereálné kvůli zákonům v České republice.

Pan T. se pokoušel o obchody, v nichž viděl okamžitý zisk. Například zjistil, že v Holandsku může nakoupit relativně lacino tulipány. Podařilo se mu nakoupit plný tranzit s tulipány a převézt do České republiky. Na Karlovarsku při tom neměl zajištěn odbyt a začal dovezené zboží prodávat sám. Prodělal na tom.

4. O podnikání

Na počátku 90. let už byl pan L. rozhodnut podnikat se sójou a výrobou tou-fu. Jeho původní povolání tesařina se stávalo jen příležitostným zaměstnáním. Dozvěděl se, že poblíž v Úvalech jsou volné prostory masokombinátu a že majitelé rozprodávají prostory na různé podnikání. Zaplatil jednomu právníkovi 4.000 korun za vypracování smlouvy. Ještě před podpisem smlouvy se setkal s další právníčkou, která mu doporučovala, aby si nechal o najímaném prostoru vypracovat posudek od hygienické stanice. Ta se vyjádřila, že prostory nejsou vůbec vhodné k podnikání a že budou likvidovány. Pan L. si najal tutéž právníčku, aby mu připravila novou smlouvu, zaplatil tedy dalších 4.000 korun za novou

smlouvu v prostorách, které měly být po úpravě možné k podnikání. Nakonec z toho úplně sešlo, protože to se mu zdálo, že je to podvod ze všech stran. To znamená ze strany českých právníků i majitele objektu. Nežehrá na podvodnické prostředí v českém podnikání, ví, že to musí přičíst svým nezkušenostem v podnikání, špatné orientaci v tomto ohledu a že je jeho povinností být ostražitý.

Ve srovnání s několika přáteli (jako například pan T. z Ostrova u Karlových Varů) má pan L. z Velimi odlišnou podnikatelskou strategii. Drží se stále obchodnické činnosti (nebo z ní vychází). Jsou to dva obchody ve Velimi: drogerie a obchod s tradičním zbožím vietnamských obchodníků. Vedle toho již od počátku devadesátých let vsadil na výrobky ze sóji, především tou-fu a dovoz sóji do republiky, včetně několika opakovaných pokusů o pěstování sóji v České republice. Pan L. dodává různým českým podnikatelům sóju a předvádí výrobu sójového mléka a tou-fu.

Přímo ve Velimi předvádí výrobu tou-fu, obstarává zařízení, které konstruuje a vyrábí ve spolupráci s drobnými kovovými výrobci. Jeden z podnikatelů z Frýdku-Místku se problematice „zdravé výživy“ dostal přes svého otce, který onemocněl a rozhodl se své zdravotní problémy řešit změnou stravování. Dále pak tím, že jeho známý z Austrálie přivezl do jejich kraje výrobky ze sóji, které imitovaly uzeniny. To byly impulzy, které jej přiměly, aby ve své stavební firmě (Kalma) začal po sametové revoluci vyrábět podobné produkty. Výsledky své aktivity hodnotí velmi kladně: otec se vyléčil a navíc zjistil, že to není nevýnosné podnikání, proto hledal další možnosti, a tím se dostal k panu L. ve Velimi. (Při výrobě tou-fu jsou nejdůležitější faktory GMO – zda se nejedná o geneticky upravené potraviny, plísňě a % bílkovin; proces výroby tou-fu byl natočen na video pro firmu Kalma ve Frýdku-Místku.)

Pan L. organizuje obchodnickou činnost i chod domácnosti pro svoji manželku, bratra se ženou a děti. Večer, když sedí u večeře, dohodne se, co kdo bude druhý den dělat. Například kdo bude celý den v obchodě, kdo zařídí opravu auta, kdo pojedje do Prahy pro zboží atd.

Další postřehy a úvahy pana L.

1. Má asi patnáct zákazníků na odběr kanadské sóji. Jeho dodavatel z Kanady je Slovákokanadčan. Pan L. s ním není zcela spokojen. Občas mu dodá nekvalitní sóju. Vietnamci v České republice mu to vracejí (viz příhoda v Chebu). Každé vrácení znamená pro něho osobní konflikt s vietnamským výrobcem tou-fu. Objednávky přijímá a také s Kanadou se domlouvá přes e-mail, fax, telefon apod. Nejlepší odběratel vezme měsíčně deset tun sóji. Své sklady ve Velimi má pronajaty od obce. Obec je s výší nájmu, který pan L. platí, velice spokojena.
2. Měsíční rozpočet pana L. (v tisících Kč):
 - 20 – lízing
 - 13 – nájem, obchody
 - 3 – nájem, sklad zboží
 - 8 – plat české prodavačky v drogerii ve Velimi
 - 5 - telefony
 - 3 – pojištění
 - 7 – nafta
 - 15 – jídlo a provoz rodiny
 - 64 – celkem

Měsíční výdaje odhaduje na 70 tisíc (zbytek na opravy aut apod.). To znamená, že potřebuje měsíčně vydělat 100 tisíc.

Z drogerie a z obchodu se šatstvem by to nezískal. Obchody si pouze „na sebe“ vydělávají.

Viz příklad rozpočtu drogerie:

Průměrná tržba za den 4 tisíce Kč:

20% zisk z tržby dělá 18 – 19 tisíc měsíčně. Z toho:

8 – plat prodavačky

4 – nájem prodejny

2 – elektřina + topení

1 – režie

Z toho plyne, že čistý měsíční zisk z obchodu drogerie činí měsíčně 3 – 4 tisíce.

3. Doprava sóji: z Kanady lodí do Hamburku, pak vlakem do Prahy. Z Prahy kamionem do Velimi. Z Velimi tranzitem na různá místa v České republice.
4. V Chebu TUP s. s r.o. v Pobřežní ulici mají místní Vietnamci pronajaté prostory. Podle jejich sdělení asi jeden rok. Jejich šéf má živnostenský list: nákup, prodej zboží, zároveň s výrobnou tou-fu. Místnost je o cca 50 čtverečních metrech. Do místnosti je vestavěn záchod s umývárnou. V rohu proti vchodu je jednoduchá kuchyňská linka. Uprostřed místnosti stůl a židle. V prostoru místnosti jsou rozmístěny přístroje a pomůcky na výrobu tou-fu: konve na namáčení sóji, mlýnek, odstředivka na sójové mléko, kotel na vaření sójového mléka, ocelové formy na tou-fu. Podlaha je částečně dlážděná a částečně vyplněná betonem. Přístroje, pomůcky i podlaha jsou nedostatečně omyté. Pach ze starého a zaschlého sójového mléka se mísí se zatuchlostí prostoru, který je špatně větrán. Z místnosti dál do objektu vedou dvoje dveře. První do skladu se sójou. Druhé do společné ubikace asi pro deset Vietnamců. Některým dělá potíže i český pozdrav.
5. Majitel výroby tou-fu v Chebu, kam mu pan L. dovážel kanadskou sóju, byl bratrem jeho přítele. Přítel donedávna podnikal v Uherském Hradišti. Pan L. s ním chodil u nich ve vsi do školy (bratr byl mladší a pan L. jej poznal až v ČR). Nedávno zemřel. Ráno ho žena vzala za ruku. Byl mrtev.
6. Chebští výrobci tou-fu překvapili pana L. po jeho příjezdu do Chebu s novým nákladem sóji. Dávali mu najevo zklamání. Jeli jsme do Chebu společně s úmyslem pokračovat v rozhovorech s některými místními Vietnamci. Předešlá várka sóji byla podle nich špatná. Vraceli mu jedenáct pytlů (jeden pytel 30 kg po 350 Kč). Po telefonu, když jim několikrát cestou volal, mu však nikdy neřekli o svých problémech. Až po jeho příjezdu to na něho vybalili. Nastala tu dost ponurá atmosféra. Pan L. mne požádal, abych se šel projít do města a odložil rozhovory na příhodnější dobu. Šéf výroby mu dal najevo, že má možnost brát sóju u konkurence. Pan L. se cítil podveden od slovenského dodavatele z Kanady. Po návratu do Velimi s dcerou svého přítele (kolegy z Konstruktivy) posílal do Kanady reklamaci. Fotografování nebo rozhovory s Vietnamci v té době kvůli problému nekvalitní sóji nebyly možné.

Po společných návštěvách v rodinách jeho známých Vietnamců v českých zemích mi pan L. mi řekl, že prý sice on je schopen pochopit smysl výzkumu vietnamského etnika v České republice, ale podle jeho přesvědčení Vietnamci vůbec nemají v současné době zájem, aby bylo cokoli o nich zjišťováno. Mnozí z nich udělají všechno, aby zjištěno nebylo nic, nebo že budou podávat zmatečné informace. Přesto si myslí, že se postupně dá jejich zájem získat. Myslí si, že 80 % nakonec bude mít zájem o komunikaci s někým

z Čechů o tom, co je čeká v budoucnosti, ale že tam bude stále přítomna silná obava. Může se jednat o soubor domněnek, které se šíří komunitou, že se připravují ostré zákroky vůči jejich podnikatelským praktikám.

Dále uznává, že hlavní složkou jejich současného provizoria je nejistota, co s nimi bude dál. Nikdo z Vietnamců neví, co je to *demokratický systém*, nikdo neví, co jsou lidská práva. Říká, že se dá charakterizovat vietnamský život třemi pojmy: *obava*, z níž pramení *nejistota* a z nejistoty *nekalá činnost*. Kdo chce podnikat, musí rozumět místní situaci, která podnikání umožňuje.

Vietnamci vše dělají intuitivně a prý evropskému podnikání nerozumějí. Charakterizuje česko-vietnamské vztahy jako zvláštní, nedají se srovnat s česko-polskými a jinými. Za prvé plno Vietnamců neumí česky, za druhé lze Vietnamce okrást, „oblafnout“ (v autoopravně např. mu vždycky něco ukradnou – hever atd.). Vietnamci vědí, že na to, že neumějí česky, různí lidé hřeší, ale že to berou, jak to je, a říkají: Češi se k nám chovají tak a tak, ale my jim to nevyčítáme. Myslí, že mnoho záležitostí (konfliktů) Vietnamci versus Češi není proto, že se tohoto konfliktu účastní na jedné straně Češi a na druhé Vietnamci, ale že se jedná na jedné nebo na druhé straně o blbce.

5. Optikou českého pěstounství

Manželé M. z Dolních Měcholup patří mezi poměrně malý vzorek majoritního obyvatelstva České republiky, který našel k současným imigrantům a cizincům vůbec v této zemi výrazně pozitivní vztah. Jejich projevy a četná vyznání citových vazeb k vietnamským dětem jsou nepochybně znakem individuálních vlastností každého z nich, ale lze také hledat *dispozice* k těmto projevům v *sociálních vztazích*, které je po celou dobu jejich života formovaly.

Vedle autentického poměru k dětem zde pravděpodobně silně působí i v případě manželů M. prvek kompenzace ztracených nebo utlumených rodinných a příbuzenských vztahů. Přestože by se následné konstatování mohlo zdát jako odsudek jejich postojů, je třeba brát v úvahu i tento aspekt, že totiž vztahy v podobných situacích a v podobné kvalitě a rozsahu, jako vidíme u manželů M., jsou určovány také převládajícím přesvědčením majoritní populace o vyšším vlastním kulturním standardu, vyšších civilizačních zkušenostech apod., než mají příslušníci vietnamských komunit v České republice. Mírný prvek nadřazenosti, který lze sledovat i z rozhovoru této manželské dvojice, je však dostatečně překryt konkrétními činy a postoji ve prospěch kontaktní vietnamské populace.

Postoje manželů M. z Dolních Měcholup nejsou nic ojedinělého. Autor se setkal s bývalými učitelkami, které v osmdesátých letech učily jednoho ze současných vietnamských rodičů češtinu. Tehdy již jako důchodkyně navázaly právě na základě bezprostředních otevřených vztahů mladých Vietnamců přátelství, která přetrvala dodnes. Když skončila pro Vietnamce výuka (vyučili se) a začali pracovat v továrně, vztahy s učitelkami často nepřerušili, ale naopak se stávalo, že dostávaly novou, ještě těsnější kvalitu a intenzitu, zvláště když se vietnamské dvojici narodilo dítě.

V Chomutově žije osmdesátiletá učitelka, která před dvanácti léty začala pečovat o několikaměsíčního vietnamského chlapce, jehož rodiče se vrhli do obchodování na Hoře sv. Šebestiána. Dítě u české ženy bylo celotýdenně. Jeho rodiče mají vlastní byt v jiné části města, kde v současné době jeho matka pečuje o dvouletého sourozence. „Rodinné“ nedorozumění nastalo, když matka druhé dítě chtěla svěřit do jiné rodiny a nikoli opět učitelce, která se stará o staršího syna. Jemu učitelka plánuje budoucnost, studium na gymnáziu atd. Je přesvědčena, že vietnamští rodiče „zmoudří“ a svěří jí do výchovy i druhého syna, s nímž je zatím jeho matka doma jen proto, aby nemusela dát dítě k učitelce a nebo riskovala zhoršení vztahů s učitelkou předáním dítěte do jiné rodiny.

Jiný případ ze Železné Rudy můžeme použít jako ilustraci uváděných postojů a poněkud jiného řešení prohlubujících se vztahů vietnamského dítěte s českou pečovatelkou. Na počátku devadesátých začala jistá Češka provozovat penzion nebo ubytovnu v Železné Rudě, kde bydleli především místní Vietnamci. Jedna vietnamská rodina jí svěřila do péče svého syna. Před nástupem malého Vietnamce do první třídy česká pečovatelka navrhla vietnamským manželům, že se s jejich synem vrátí do Plzně, kde měla byt a kde bude mít jejich syn lepší podmínky než v Železné Rudě, včetně kvalitnější školy. Rodiče souhlasili. Syn je pak po několik let navštěvoval dvakrát do měsíce o víkendech v Železné Rudě. Když syn dospěl do páté třídy, rodiče vyřešili situaci zcela náhle a nečekaně pro českou vychovatelku: odvezli syna do Vietnamu k prarodičům a sami s druhým mladším dítětem zůstali dál v Železné Rudě.

6. O společenské důvěře

S termínem „společenská důvěra“ přišel pan L. v jednom ze svých spontánních sdělení. Dlouho jsme na příkladech hledali jeho definici. Míjí tím soubor vztahů jednotlivce k různým aktivitám, které člověk konzumuje, respektive je nucen je konzumovat. Pan L. to vyjádřil tak, že musí užívat leccos, co je mu nabízeno, ale služba zatím není dostatečně kvalitní. Není to záležitost technická, ale vina člověka, který chce provozováním této služby vydělat na jiných nebo spíše „obrat jině o peníze“. Například užívá kartu na benzin a má s tím špatné zkušenosti. Ví, že sleva na karty se těm, kdo to organizují, vyplatí, protože měřidla průtoku benzínu jsou prý u takových pump seřizeny tak, aby ve skutečnosti protéklo méně benzínu, než kolik je na ukazateli. Nebo že nafta je málo kvalitní atd.

Zajímalo mne, jak k tomuto termínu společenská důvěra přišel. Odpověděl, že to má z dlouhodobého pozorování jako konzument služeb, které je pro své podnikání nucen používat, nejen jako občan, ale navíc cizinec a ještě k tomu Vietnamec. Jeho velkým tématem (podobně jako u jiných Vietnamců) jsou podvody v opravách automobilů. Tyto záležitosti ho pak nutí zamýšlet se nad důvěryhodností české společnosti ve srovnání s okolní cizinou, kterou má především zprostředkovanou přes své přátele v Německu. V Německu je prý společenská důvěra vyšší. Když člověk dá auto do servisu, může se spolehnout, že to bude opraveno podle zakázky. A nebude záležet na tom, zda je zákazníkem Němec, Vietnamec nebo Turek.

Další jeho příklad společenské důvěry či nedůvěry: V domě, kde ve Velimi bydlí, měl několik problémů, které považuje za uzavřenou záležitost a nebavil by se už o nich, kdyby nechtěl tyto problémy použít k tématu o společenské důvěře. Majitel domu, dostal od státu 300.000 Kč na zařízení tohoto domu s podmínkou upravit bydlení pro rodinu pana L.

Peníze přišly na městský výbor, majitel dům lajdácky opravil – teklo do střechy, topení nebylo hotové – a pan L. prý udělal obrovskou chybu, že tomuto člověku důvěřoval a podepsal mu papír, že dům je uveden do obyvatelného stavu, přestože nebyl. Majitel mu slíbil, že během krátké doby všechno dá do pořádku. Pan L. se tedy spolehl na jeho slovo, že vše opraví, což se nestalo.

K hlavním nedodělkám patřily střecha, topení a vchodová vrata. Prvním problémem byla ale střecha, kde byl uvolněný komín. Pan L. prý chápe, že na to majitel neměl čas, protože zároveň stavěl svůj nový dům a nepochybně použil peníze, které dostal od státu, na stavbu svého domu. Pan L. došel na obecní úřad, aby mu pomohli se střechou. Starosta zavolał majitele domu a prý se domluvili. Majitel to nechal opravit, ale jen tak, že to záplatoval lepenkou bez krytiny. Panu L. došla trpělivost a byl odhodlán zavolat si stavební dozor z okresu, aby to posoudili. Ale nakonec volil klid před spory.

Postřeh pana L. o vlatním životě v České republice a také obecně o životě Vietnamců zde. Tvrdí, že život je vlastně jeden den, který je „znásoben x krát přes kopírák“. Večer u večeře se svým bratrem, jeho ženou, se svou ženou a dvěma dětmi rozmlouvá o programu na druhý den. Většinou jsou to ale naprosto stejné činnosti, pouze se jedná o rozdělení, kdo tu kterou činnost bude dělat. Podnikání ho baví pro možnost změny. Uvědomuje si však, že je limitován životem ve společnosti a v ekonomických podmínkách.

Projížděli jsme kolem stavby a pan L. pronesl: „*To dělají naši kluci.*“ Myslel tím bývalé spolupracovníky z Konstruktivy, kde dříve pracoval. Konstruktiva už neexistuje, jsou to soukromníci, ale on si stále všímá staveb, které jeho bývalí kolegové dělají, protože s nimi telefonicky o těchto záležitostech mluví a zajímá se o to. Tento starý kolektiv je pro něho základním stavebním kamenem pro jeho vlastní důvěru, že tady má smysl žít.

Jeho postřehy jsou plné údivu. Například doslova řekl: „*Nejde mi do hlavy, že tam u nás na Kolínsku je tolik půdy a tolik zemědělců a pořád se tam dováží zelenina.*“ Do budoucna se snaží přejít na hlavní záležitost svého podnikání, tj. dovoz sóji z Kanady, ale chtěl by ji také pěstovat v České republice. Říká, že spolehnout se jenom na dovoz je pošetilost. Zde jsou také dobré podmínky na pěstování sóji jako v Kanadě, možná lepší, jen to není vyzkoušeno. Firma, která mu z Kanady dováží sóju, se jmenuje Langrid. O kvalitě tou-fu vyráběné v Čechách se pan L. vyjádřil, že většina lidí, kteří konzervují sójové maso, neví nic o správné technologii výroby. Rozhodl se, že v rámci svého podnikatelského záměru chce nejdříve vychovat zákazníka, aby věděl, co je dobré, a důvěřoval jeho práci a jeho výrobkům.

Pan L. má plynovou pistoli. Podle něho Vietnamci mívají často nějakou zbraň. Je to pro něho nezbytná pomůcka k pocitu jistoty v české společnosti.

7. O komunikaci

Pan L. potvrdil zajímavou *kompenzaci* nedostatečné ústní komunikace Vietnamců s českou majoritou. Jedná se o komunikaci mezi řidiči. Pan L. jako velká část Vietnamců velmi často tráví čas na silnici a vyžívá se v komunikaci s ostatními řidiči. Takový kontakt mají Vietnamci poměrně rádi. *Jejich vlastní automobil a jasná pravidla o tom, kdo a kde má přednost, prožívají jako jedno z mála míst absolutní rovnosti mezi obyvateli této země.* Pan

L. velice často signalizuje různé záležitosti ostatním řidičům, podobně jako pan T. z Hradce Králové, blikáním, zdravením, vstřícným upozorňováním například na přítomnost policie atd.

Po cestě ze západních Čech nás předjížděli vietnamští *pendleři* s tranzity, kteří nakupují zboží v Praze. Jedná se o určitý vybraný sortiment zboží, který nějakým způsobem doplňuje tradiční sortiment. Převážejí ale také v těchto tranzitech – nočních jízdách – zcela běžný sortiment, který jednotlivec ve svém působišti nemůže prodat a podle momentálního odhadu či nějaké nabídky, ho veze někam, kde má naději, že ho prodá. Zbytek, který neprodá, zase veze zpátky na místo, např. do Modřan, a tam to zase ve svém prostoru prodává. To znamená ve svém stánku, ve svém krámku.

Pendlerství představuje určitý způsob života kolem prodeje tohoto zboží. Dá se charakterizovat následovně: manželský pár nebo rodina či malá vietnamská komunita má pevný bod např. v Hostivaři, kde prodává své zboží a s tranzitem pendluje a sonduje, kde je možné prodat zboží.

Tato skutečnost znamená velkou přizpůsobivost situaci a stále hledání nových možností prodeje. *Pendlerství* většinou z Prahy do jiných míst znamená:

- 1) že v Praze a nejbližším okolí je Vietnamců velké množství,
- 2) že se zde drží z toho důvodu, že jsou zde velkoobchodní tržnice,
- 3) že velké množství nově příchozích Vietnamců, kteří přišli do Čech v 90. letech, šlo přes Prahu nebo přímo do Prahy za známými a také to, že většina podloudných cest jak se zbožím, tak s ilegální imigrací míří do Prahy. Praha je částečně cílovou stanicí, ale také v druhé řadě přestupní stanicí.

Podle dosavadních rozhovorů se ukazuje, že standardní imigrant, který měl cestu do Čech zaplacenou už ve Vietnamu, bývá nechán napospas měsíc či měsíce v Praze, často bloudí a hledá na vlastní pěst po tržištích možnost uplatnit se. Pokud nemá další kapitál, aby si například za půl milionu koupil místo v Potůčkách nebo v Praze, nastávají pro něho velmi krušné okamžiky.

Zároveň jsou tito *pendleři* v nočních tranzitech něco jako neobjednaní dovozci zboží z Prahy po venkově. Většinou jezdí až na hranice. Nakoupí zboží v Praze za velkoobchodní cenu, nakupují nejen u Vietnamců, ale také u Číňanů, Italů atd. a jedou to prodat mimo Prahu. Buď to prodají stánkařům, nebo sami prodávají zákazníkům na divoko. Tyto příklady také dokumentují *spontánní charakter obchodních aktivit* Vietnamců, kde se projevuje především živelnost. Živelnost platí i přesto, že se obchodní činnost rozděluje do tří částí: *velkoobchod, zásobování a maloobchod*.

Pan L. dokumentoval, že mezi těmito třemi oblastmi neexistují standardní vztahy, na následující úvaze. Český prodejce zavolá dopravci nebo výrobcí potravinářského zboží atd. a řekne „Dovezte mi to a to zboží.“ Vietnamec si to v naprosté většině obstará sám. Občas mu jdou některé jiné aktivity v ústrety:

- a) například rozšíření velkoobchodních tržnic do Teplic, do Chebu i *ambulantně* do Potůček, jednou týdně i na jiná místa,

b) kromě těchto tržnic jsou to burzy ve velkých vietnamských centrech (v Potůčkách je to burza, která probíhá kolem páté hodiny ráno, aby, až začnou přicházet němečtí zákazníci, měli Vietnamci na stáncích již nové zboží).

Podle pana L. si každý průměrný Vietnamec, který se v Čechách v obchodní činnosti již zaběhl, uvědomuje, že všechno, co mu zbude po odečtení nutné režie na rodinu, na obchod a případně na výrobu, musí investovat do obchodu.

Pan L. si stěžoval, že Vietnamci jsou v naprosté většině nedochvilní, nedodržují slovo a provádějí plané sliby. Nedávno oznámil učitelce, kam chodí jeho syn, že opatří každé třídě jednu tabulku živé abecedy. Cena takové tabulky je kolem 600 Kč. Učitelka mu jeho rozhodnutí vylouvala, on však trval na svém, že už jednou oznámil svůj závazek, který na Vánoce dodrží.

Pan L. má zkušenosti s různými typy podvodníků, kteří třeba obcházejí pokladny supermarketů nebo jiných obchodů, kde se snaží rozměnit velké bankovky tak, aby na tom vydělali a zmátli pokladníka, který vrací peníze. V srpnu 2001 byly podobné případy přetřásány v české televizi na ČT 1. Na tyto záležitosti navázal vlastní zkušeností, že do Velimi chodí ukrajinští a ruští veksláci a nabízejí výměnu dolarů a marek. Přitom většina z nich krade zboží. Nejčastější typy krádeží, které se mu staly, byly následující:

- muž v dlouhém zimním kabátě ukrývá ukradené zboží pod kabátem – krade ponožky, slipy a různé drobné zboží,
- nebo používají fintu výměny starých bot, které mají na nohou, za boty nové. Staré boty přezují za nové z regálu a staré boty schovají pod regál.

Tato záležitost se mu prý stala několikrát. Využívá se jinde v Čechách vůči Vietnamcům, protože zloději vědí, že Vietnamci nemají šanci dosáhnout nějaké spravedlnosti. Pan L. je ale rozhodnut, že v případě další krádeže to oznámí starostovi, aby řekl v místním rozhlasu, že pravděpodobně ten a ten člověk ukradl u něho cosi, anebo je rozhodnut to dát do místního Zpravodaje. Pan L. ví o jedné ženě – její manžel je zavřený, ona živí dvě děti a velmi často si přivydělává krádežemi v místních obchodech.

Velmi často chodí české ženy reklamovat k Vietnamcům zboží, které je buď poškozené, nebo značně onošené, nemají paragon a tvrdí, že to tam koupily, že jim paragon nikdo nevystavil. Pan L. prý paragony dává naprosto přesně. Měl konflikt s jednou ženou, která v obchodě ztropila skandál, že to tam koupila a že jí to nechce vyměnit (srov. zkušenosti s českým zákaznictvem u rodiny pan T. v Hradci Králové).

Ví, že vietnamský obchodník musí pracovat minimálně pět let, aby všechno vybudoval a začal žít ze zisku. Pan L. řekl, že obchod je poměrně složitá věc a málokoho to baví. Ale něco se musí dělat. Podle magnetofonové nahrávky zněla jeho výpověď následovně: *„Obchod je strašně složitý a to je hrozná práce, víš, to já myslím, že jako nikdo to tak nebaví. Takovýdle práce dělat. Ale člověk dělat musí, víš. Nic se nedá jinak... je to jen poctivá komunikace...“*

8. Po návratu z Vietnamu

Svůj poslední několikaměsíční pobyt ve Vietnamu charakterizoval, že to bylo napůl smutné a napůl veselé.

Smutné bylo to, co viděl, ale to nejsmutnější bylo, že jeho smutek příbuzní a známí vůbec nevnímali a ani by ho prý nepochopili. To, co jej nejvíce trápilo a rozesmutňovalo, byla současná ekologická situace ve Vietnamu. Vietnamci prý používají geneticky upravená semena, která dovážejí z Číny, nepoužívají hnůj. V zemědělství panuje kult chemického hnojení. Ekologické záležitosti jej velice rozčilují také proto, že Vietnamci jsou k těmto chybám zcela lhostejní. Pro něho byl přímo šok, že nikdo nepochopil, proč je z takové záležitosti smutný. Jsou tam špatné potraviny, špatná voda, zničená půda, špatný vzduch. Bavil se o této záležitosti s rolníky.

Na mou otázku, co na to říkali, odpověděl: „*Co by říkali? Zajímají se jen o to, co jim vyroste. A jakou to má kvalitu, je jim jedno.*“ Důvod je následující: Průměrně z 360 m² se získá 200 kg rýže, z toho část se musí odevzdat na daně a lidem, co jim pomáhají. Z 200 kg rýže zůstane rolníkovi 80 kg, když odevzdá daně a vyplatí lidi za práci. Má dojem, že celé okolí žije z rolníků. Každý čeká, vůbec se nedělá, stát nemá žádný příjem. Navíc je zde obrovská korupce. Například podnikatel s plynem v bombách musí zaplatit na úplatcích tolik, že uvažuje o tom, že s tímto kšeftem přestane, protože se to nevyplatí.

Pan L. navštívil obec, odkud pochází jeho přítel pan T. z Chebu. Objížděl i další místa svých známých, které zná tady v Čechách a jejichž příbuzní bydlí poblíž jeho domova a vyřizoval vzkazy. Půjčil si k tomu od svého bratra motorku. Bratr je truhlář, před barákem na volném prostranství má cosi jako dílnu.

Pan L. měl nakoupeno plno bonbonů a dával je dětem ve škole a ve školce. Za všechny záležitosti, které mu posloužily ke kritice, prý může podle něho komunismus.

Jaké byly naopak krásné zážitky? Potkal kamarády, rodinu svoji i rodinu manželky, chodili k nim na večere, na obědy k příbuzným. Obcházel tedy přibližně 150 lidí. Byl tam od 17. 1. do 19. 3. Za ním na návštěvu a na kus řeči, jak to vypadá v České republice, chodili jeho známí z vesnice a prý za ním byla půlka vesnice. Jeho dva synové příjezd do Vietnamu snášeli velmi špatně, prvních pět dní měli nafouklá břicha. Něco jako střevní chřipku.

Nakoupil s sebou léky za 15.000 Kč, tak aby je mohl rozdat svým příbuzným. Mezi léky byly prostředky na snižování horečky, proti bolestem kloubů, na alergie, různé kožní choroby apod., nosní kapky, oční mast, paralen, brufen, framykoin, vitaminy C, B apod. Jeho rodiče dostali pole, pěstují rýži, ale musí za to odvádět velké dávky. Zdravotní péče neexistuje. Aby obvodní lékař měl kartu o pacientovi, je nemožné, sanitka neexistuje. Zavést nemocného do nemocnice může venkovan tak na motocyklu. V nemocnici se za vše platí. Jeden jeho příbuzný, který byl policistou v obci, vzkázal po synovi Davidovi, že se táta dosud nepřihlásil k pobytu. To prý pana L. velice popudilo. Tuto záležitost uvedl, aby dokumentoval skutečnost, že jeho přítomnost ve vesnici dráždila místní funkcionáře. Vyjádřil se doslova: „*Policajti jsou hrozní hajzlové a funkcionáři zloději.*“

Postřeh pana L. o ženách: dosud si prý nezvykl ani on po tolika letech v Evropě dívat se na vietnamské ženy a na Asiatky vůbec jako na upravené ženy. Není zvykem, aby se žena upravovala běžným evropským způsobem – líčila se apod.

Příklady obrovské drahoty: 5.000 dongů se prý platí za Dobrou vodu 1,5 l. Přitom 3.500 až 4.000 dongů stojí 1 litr alkoholu.

Dále jej rozčilovaly některé detaily, které jsou prý ale zcela běžné ve venkovských rodinách ve Vietnamu, například že bratrovy děti nemají stůl na psaní úkolů. Vytkl to bratrovi a bratr si nechal poradit a slíbil, že dětem udělá stůl. Takové příklady uzavřel konstatováním, že lidi ve Vietnamu nemají představu, jak si udělat život příjemným. Považuje generaci Vietnamců, kteří jsou jeho vrstevníky, za *ztracenou generaci*. Než odešel z Vietnamu, bývala v sousedním městečku prodejna knih, teď nic takového neexistuje, jen viděl možnosti, kde se dají koupit knihy pro děti do školy.

Vietnamci se podle něho otevřeli podnikání, tím se dostali do obrovského prostoru. Znamená to potom dvojí: a) poznali plno nových věcí, za b) ale to původní své, o co by se mohli opřít, vlastně nemají k dispozici...

(Poznámka: Když Pan L. mluví o podnikání, o své práci, mluví velmi dobře. Je zvyklý si na úřadech vyjednávat a diskutovat o problémech technických a jiných, které se týkají jeho práce, ale přejde-li na obecnější lidské problémy, o kterých je zvyklý spíše přemýšlet, než o nich mluvit, má problémy a formulacemi. Totéž platí i v době tlumočení.)

Poznámka pana L. o podobnosti českého a vietnamského komunismu: Podobnost spočívá podle něho v tom, že komunismus likvidoval zájem o podnikání. Podpořil zájem o šedou ekonomiku a fixlování, podpořil touhu lidí nebo smysl lidí vyčkávat, že přijde lepší život sám od sebe. I když tyto záležitosti jsou prý ve Vietnamu vidět daleko více než v Čechách, přesto je zde určitá obdoba. Jeho bratr jej ve Vietnamu požádal, aby mu půjčil peníze, že si obstará pohodlnější práci, aby se nemusel tolik dřít. Bratr ve Vietnamu je původním povoláním řidič kamionu, teď dělá v truhlárně. Chtěl by být policajtem, aby nemusel dělat nic těžkého.

Bratr také projevil zájem o emigraci do Čech. Pan L. mu to rozmluvil, že to není pro něho. Jeho bratr má vlastní domek ve Vietnamu, musí se starat o rodiče. Přitom si pan L. vybavil, jaké problémy měl s druhým bratrem, kterého sem kdysi pozval. Sehnal mu práci, pronajal mu pokoj a půl roku ho učil češtinu a dva roky s ním byl v práci. Pak pan L. požádal o živnostenský list na koupi a prodej. V té době v roce 1992 bydleli společně v hotelu Košík.

Druhému bratru ve Vietnamu rozmluvil emigraci do Čech především proto, že u něho pozoroval, že má obrovsky zkreslenou představu o životě v Čechách, jako o snadném životě. Odhadl jej, že není ochoten podstoupit nějaké odříkání. Přesto se o něm nemůže vyjádřit, že není pracovitý. Když chce, tak prý dělá moc pěkný nábytek. Pan L. jim občas, bratrovi a jeho rodině a rodičům, pošle nějaké peníze. Ale zdá se mu, že kdyby sem oni přijeli celá rodina, byla by to na pana L. velká zátěž.

Podobně jako ostatní Vietnamci potřebuje být i pan L. v kontaktu se svojí rodinou, proto je velice rád, že zde má jednoho ze svých sourozenců. Je to jednak přirozená potřeba být v kontaktu s vlastní rodinou, která je dost typická u Vietnamců, ale zároveň to může být také kompenzace pocitu cizinectví. Pan L. to sám komentuje následovně: „*Vietnamci nemají tady při tom rytmu života možnost se navštěvovat jako ve Vietnamu. Ve Vietnamu se pravidelně večer navštěvují na vesnici a zde jim telefon nahrazuje tyto potřeby návštěv.*“

O své cestě do Vietnamu poznamenal, že občas neměl chuť ve Vietnamu vyprávět známým a příbuzným o ČR. Má prý smůlu, že dost lidí z jeho okolí je orientováno na komunistickou stranu. Že mu často vytýkali jeho názory. Prý věří, že komunismus pro Vietnam je to nejlepší.

V rádiu, v televizi ve Vietnamu se mluví o kapitalistických státech jedině v souvislosti s kriminalitou a s různými dalšími zápornými jevy, ale o ekonomické prosperitě se nikdy tyto zprávy nezmiňují. O korupci se vyjádřil doslova, že doktoři berou *podplatky* (úplatky). Z dlouhých diskusí s komunistickou částí své rodiny došel k závěru, že tito lidé považují politiku za *teorii*, za zásady. On že si naopak myslí, že politika je *praxe*, do které může každý jednotlivec svým podílem zasáhnout. Z příbuzných má dojem, že považují politiku za něco konstantního, daného, do čeho běžný člověk nemůže zasahovat, ale musí to trpně přijmout. Ve Vietnamu že se nedá mluvit o režimu ani v náznaku kritiky.

9. Chytrost neznamená inteligenci

Výrok pana L.: *Vietnamci jsou chytrí, ale nikoli inteligentní*. Dokumentoval to na příkladu: Češi jdou na Václavák, když mají potřebu protestovat. Vietnamci sedí doma a čekají na to, aby mohli mít to, co mají jiní Vietnamci. A ty, co něco mají, už nic jiného nezajímá. Ti, co tedy nic nemají, nevědí, že by něco mohli mít tím, že *se dají dohromady*. Jen věří tomu, že jediná cesta, jak něco člověk může mít, že toho *dosáhne sám*. Spolehnout se sám na sebe, to je prý podstata vietnamské duše a síla kolektivu se cítí trochu jinak. Spíše jako možnost obrany proti vnějšímu nepříteli. Pan L. se domnívá, že hlavní problém Vietnamců je právě v tom. V orientaci na individualitu, nikoli na prožitky svobody a samostatnosti, i když samozřejmě taky o to jim jde. O svobodu a samostatnost, ale svoboda je prožívána jako nedotknutelnost osoby, jednotlivce. Necítí zkrátka sílu kolektivu.

Otázka: Proč? Pan L. odpověděl, že si myslí, že to vyplývá z historie.

Můj komentář: Pravděpodobně chybí komunikace s ústřední mocí. Tradice této komunikace.

Pan L. by se docela rád vrátil k tesařině. Jezdit v autě, telefonovat, zařizovat, vykládat a nakládat zboží ho prý zrovna moc nebaví. U tesařiny byla legrace s kamarády. Stýská se mu po kamarádech, s kterými dlouhá léta pracoval.

Sám zkonstruoval mlýn na sójové boby. U firmy Karborundum si obstaral součástky a sám sestrojil 1,20 m vysoký mlýn. Nyní koupil pozemek ve Velimi a hodlá postavit rodinný dům podle vlastních plánků a výrobnu na tou-fu.

III. kapitola: Příslušnost ke skupině a adaptace

1. Lesnické učiliště v Bechyni a příchod Vietnamců

Přestože bývalý jihočeský kraj patřil k nejzalesněnějším oblastem republiky, neměl do roku 1957 ani jedno učiliště, vychovávající adepty lesnických profesí. Pracovníky pro lesní závody připravovala učiliště v jiných krajích. První změna nastala v listopadu 1957, kdy vzniklo učiliště v bývalé zotavovně ROH v Prachaticích. I když kapacita učiliště v Prachaticích byla 120 učňů, ukázalo se ve školním roce 1961 – 1962, že zdaleka nestačí krýt potřebu kraje. Došlo k rozhodnutí zřídit druhé učiliště v Bechyni s provozem od 1. září 1963.

Od roku 1982 se učiliště naráz přebudovalo výlučně na výchovu 58 mladých Vietnamců, kteří se měli po tříletém vyučení a několikaleté praxi v českých lesnických závodech vyškolit v tomto oboru. Pak se předpokládal návrat do vlasti zpět do osmi provincií, odkud pocházeli. Mnohým se podařilo po uplynutí kontraktu zůstat v Československu. Především těm, kteří se oženili s Češkami, to nedělalo žádný velký problém, zvláště pak od poloviny 80. let. Další část měla štěstí a jejich kontrakt byl prodloužen. V roce 1991 se dozvěděli o bezpodmínečném odjezdu domů. Ti, kteří tak učinili, velmi krátce na to začali hledat cestu zpátky do Československa, resp. České republiky.

Podle jejich úvah o vlastních počtech, o nichž se vyjadřují, že jsou přesné, neboť prý výměna informací mezi nimi dost pečlivě registrovala, kdo a kde z nich skončil. Tyto údaje říkají:

- že z 58 bývalých učňů lesnického učiliště v Bechyni ukončilo učiliště 57, jeden v červenci 1983 ze zdravotních důvodů odešel zpět do Vietnamu (někteří z vietnamských respondentů uvádějí jiný důvod: žák, který z Bechyně odešel, prý psychicky nezvládl dlouhodobé odloučení od rodiny, která patřila spíše k prominentní vrstvě, a zahltil ho silný stesk po domově. Ostatní ho dokázali kompenzovat vědomím, že se dočasně dostali do mimořádných podmínek, které se rozhodli využít, pokud to jen půjde);
- pouze 8 Vietnamců zůstalo po návratu „definitivně“ ve Vietnamu;
- přibližně 30 žije a podniká v České republice;
- zbytek se vydal hledat štěstí do jiných koutů Evropy, především do Německa, odkud se někteří vrátili zpět do České republiky;
- jeden se například ozval z Francie a žádal bývalého vedoucího mistra pana S. (viz část *Přílohy*, rozhovor s bývalým vedoucím mistrem učiliště) o zaslání kopie výučního listu a vysvědčení, což by mohlo naznačovat, že dotyčný Vietnamec měl v úmyslu pracovat v lesnictví, jak se vyjádřil bývalý vedoucí mistr učiliště;
- z 8 „definitivních“ navrátilců do Vietnamu pouze jeden v současné době pracuje v lesnictví;
- ostatní většinou podnikají v tradičním povolání: nákup-prodej, jeden dělá taxikáře v Hanoji.

Z uvedených čísel (je třeba je považovat za přibližnou orientaci) je na první pohled patrný výsledek celé výchovného procesu v oboru lesnictví. Po třech a půl letech učení a

minimálně dvou a půl letech strávených na praxi v lesních závodech v českých zemích jeden člověk, který mohl nebo může uplatnit to, čemu se naučil, skýtá ne příliš radostný pohled pedagogů bývalého učiliště v Bechyni na vlastní práci. Můžeme se sice domnívat, že někteří z navrátilců přece jen v lesnictví skončili a nebo že onen bývalý učeň, který se ocitl v polovině devadesátých let ve Francii a žádal o výuční list, se chtěl uplatnit ve francouzském lesnictví, avšak i tak lze použít tohoto vzorku k pochybnostem nad „promyšlenou“ tehdejší československo-vietnamskou spoluprací.

Je třeba hned dodat, že jistě nikoli ve všech odvětvích hospodářství a ve všech učebních oborech byl zrovna takový výsledek. Ale sondy ukazují, že právě ekonomická situace Vietnamu a ekonomická situace vietnamského učně nebo praktikanta zavedla nejednoho jedince na cestu obchodnické činnosti, ať už doma, nebo v cizině.

Autor se setkal s mnoha případy, kdy se jednalo o skutečně důležité obory národního hospodářství, jako strojírenství a hutnictví, v nichž navrátilci byli potřební a dostávali ve Vietnamu zaměstnání. Avšak neuspokojovalo je především finanční ohodnocení a navíc si stěžovali, že kvalifikaci, které v Československu dosáhli, nebylo možné ve Vietnamu uplatnit, z důvodů rozdílných technologií a technických vybaveních v Československu a ve Vietnamu. Například jeden slévač pracující v Hradci Králové po příchodu do svého rodného města dostal práci v oboru ve slévárně. Technické zařízení, na němž se zapracoval a získal zkušenosti, po jeho návratu ve Vietnamu chybělo. Většina úkonů byla orientována na ruční sílu. To byl podle jeho interpretace důvod k novému odchodu do ciziny. Tentokrát věděl, že se bude živit v jiné profesi, v obchodě.

Hledisko využitelnosti navrátilců se učňů nebo praktikantů ve vietnamském hospodářství je však pouze jedna stránka významu jejich pobytu v Československu. Pro Československou stranu to byly sice velké počáteční výdaje vložené na výuku, ubytování atd. tehdejší vietnamské imigrace, avšak takové náklady byly v mnohých oblastech kompenzovány výkonem pracovní síly, kterou československá ekonomika potřebovala. Nebylo pak žádnou výjimkou, když skupiny vietnamských praktikantů a dělníků zachraňovaly plnění státního plánu té které továrny, potýkající s nedostatkem pracovníků většinou v pomocných profesích.

Pochybnosti o tom, zda imigrace pracovní síly z Vietnamu do tehdejšího Československa probíhá v proponovaných zadáních vyplývajících z mezistátních smluv, se objevily v průběhu osmdesátých let na různých úrovních státní správy a dokonce ve stranických orgánech. S jednou takovou kritikou se vrátil Milouš Jakeš, vedoucí představitel tehdejší Komunistické strany Československa, z Vietnamu v roce 1989. Bouře, kterou chtěl kolem problematiky vietnamské pracovní imigrace do země provést, vyvolala přirozeně obranný efekt u státních institucí tímto fenoménem se zabývajících. Jejich zodpovědní pracovníci byli nuceni usednout a napsat obrany své činnosti, rozklady souvislostí atd. Většinu takových dokumentů bude třeba ještě dohledat v archivních fondech, které se teprve pořádají. Lze v nich očekávat tehdejší reflexi významu této imigrace pro obě smluvní strany. Prozatím o nich víme z ústních sdělení tehdejších pracovníků. Vodítkem může být dokument, který byla nucena vypracovat Vědecko technická společnost. Z toho, co máme k dispozici dnes, lze uzavřít následující:

V naznačených výsledcích měla pracovní imigrace nakonec ekonomický efekt pro československou stranu minimálně srovnatelný s vietnamskou stranou. Avšak ukazuje se navíc, že vietnamská pracovní imigrace, původně plánovaná jako československá

hospodářská pomoc obnově vietnamského hospodářství, přerostla na jedné straně nejen v ono využívání imigrační pracovní síly ochotné vykonávat i nepopulární profese v Československu, ale že profit na vietnamské straně *se transformoval* především do šance každého Vietnamce v této zemi ekonomicky si polepšit. Právě převažující akcent každého Vietnamce hmotně získat pro sebe a vlastní rodinu ve Vietnamu se stal jeho *ústřední aktivitou* v době pobytu v Československu. Nejen to, tento akcent byl rozhodující už v motivaci této migrace. Jemu byl proto přirozeně podřízen výběr potenciálních migrantů, nehledě zatím na různé protekce a možnou korupci.

Problematiku hmotného profitu každého migranta je třeba chápat spíše jako přirozenou nutnost v chování individua: sám a také často s celou svou rodinou se ocitl, respektive dlouhodobě ocital v krajní nouzi. Během celého období (a zvláště pak v osmdesátých letech) řízené pracovní migrace z Vietnamu do Československa můžeme slyšet od účastníků tohoto dočasného přesídlení, za jak významný považují den, kdy se dozvěděli o možnosti několikaletého pobytu v cizině. Když totiž dostali oficiální oznámení o práci v cizině, následovala oslava v kamarádkém nebo příbuzenském kolektivu. Považují tak zvěst o možnosti odchodu do ciziny za významný den, mezník ve svém životě, přestože si uvědomovali odloučení od svých blízkých i na několik let.

Jako příklad může posloužit pan K. z České Lípy, jeden z nejstarších učňů v bechyňském učilišti. Pan K. odešel z Vietnamu od rodiny do učení, když mu bylo 26 let. Doma zůstala několikaměsíční dcera s manželkou, s nimiž se znova viděl až po více jak třech letech.

Mimořádně nízká životní úroveň vietnamské společnosti, způsobená válkami, vytvořila zdroje *k podnětům pro migraci* a stala se příčinou onoho silného akcentu Vietnamců na osobní hmotný profit. České prostředí se s tímto důrazem na momentální prospěch setkávalo na různých úrovních. Dokonce nejen u samotných účastníků migrace, ale také u vysokých státních úředníků, kteří přijížděli do Československa zabezpečovat přesídlování. Jeden z českých partnerů vzpomínal v osobním rozhovoru s autorem na scénku z návštěvy vietnamské delegace v Praze, která jej nejprve (podobně jako ostatní československé kolegy) vyvedla z klidu dosavadního jednání. Stalo se totiž, že vietnamští hosté byli obdarováni v Praze různými publikacemi o tomto městě a zemi, včetně nějakých upomínkových předmětů. Po skončení mise vyjádřil vedoucí vietnamské delegace poděkování za dary a poznamenal věcně, zda by československá strana mohla příště za finance vynaložené na tak drahé dary spíše koupit něco praktického, jako je látka na šaty. Účastník československé strany, který tuto příhodu sděloval, pochopil, že v tomto nezvyklém „diplomatickém vystoupení“ se nejedná pouze o propastný rozdíl ve způsobu jednání dvou stran, nýbrž že chudoba této země se stala skutečnou životní tragédií každého jejího obyvatele.

Vraťme se do konkrétní reality bechyňského učiliště. Máme k tomu písemné dokumenty, které však můžeme zatím využít jen v poměrně omezené podobě. Je to především kronika školy a některé osobní zápisy učitelského sboru. Třídní knihy a jiné písemnosti putovaly po zrušení učiliště v roce 1986 resortní cestou do okresního archivu. Jejich případná výpověď je odložena pravděpodobně na jinou studii. To podstatné, z čeho tato práce čerpá, jsou rozhovory s bývalým pedagogickým a vychovatelským sborem a bývalými vietnamskými uční (viz seznam respondentů v úvodu této práce).

K výběru učňů pro odchod do Československa a jejich očekávání v Bechyni lze uvést několik faktů sdělených respondenty. Podle dohody měli být vybráni z osmi

nejzalesněnějších provincií. Kolik z nich bylo určeno lesními závody ve Vietnamu a kolik se dostalo do kvóty mimo lesnictví, by bylo možné jen odhadovat. Pan K. z České Lípy, který byl v Bechyni vedoucím celé skupiny učňů, byl vyslán lesním závodem, naopak pan M., pracující nyní jako tlumočnick, který získal státní zkoušku z češtiny na jazykové škole v Praze a patří k Vietnamcům střední generace s vynikající úrovní češtiny, v lesnictví nepracoval. Jeho otec byl vyšším policejním úředníkem.

Jedna z prvních věcí, která přirozeně zajímala tehdejšího ředitele, byla, co noví učňové mají s lesnictvím společného, jestli je poslaly lesní závody nebo jakým způsobem byli adepti vybráni. Pokud se to dalo zjistit z jejich reakcí a výpovědí (v „papírech“ nic takového nebylo), měl dojem, že pouze několik jedinců přišlo s tímto oborem do styku, ale prý již od samého počátku bylo patrné, že k lesnictví, podle něho prestižnímu oboru lidské činnosti, nikdo z učňů nejevil očekávaný vztah.

V souvislosti s ředitelovým zklamáním je vhodné připomenout fakt, že lesnictví mívalo v české kultuře skutečně mimořádný význam, který se u některých reprezentantů oboru udržel i za reálného socialismu. Výběr adeptů tohoto řemesla by měl probíhat, jak se bývalý ředitel vyjádřil, alespoň částečně podle vztahu k lesu, přírodě a ekologii. Navíc když se dozvěděl, že má organizovat učiliště pro Vietnamce, měl za to, že se bude jednat o přípravu na subtropické podmínky. Předpokládal, že by to mohlo být i obohacení pro české lesnictví.

Když se v květnu 1982 dozvěděl, že bude vychovávat vietnamské učeně, začal na to školu připravovat. Sháněl všemožně informace. Úkol, který dostal, zněl: do září připravit celé učňovské zařízení, sehnat kantory a ostatní personál. S příchodem Vietnamců se vlastně uvádělo pobytové středisko do provozu. Výuka Vietnamců začala 1. ledna 1982 a skončila po vánocích 1985.

Kantory neměl, musel je shánět prostřednictvím KNV, odboru školství. Zařízení bylo rezortní (lesního a vodního hospodářství). Tyto dvě části hospodářské správy pomáhaly v rychlosti budovat nové středisko.

Byl značně překvapen tím, že nadřízené orgány nerozhodly ani o učebních osnovách. Příprava školy se tak soustřeďovala na zabezpečení budoucího chodu po materiální stránce. Pro ředitele a jeho pedagogický sbor se situace vyjasnila po příchodu Vietnamců do Bechyně. Ukázalo se, že představa jeho i jeho kolegů byla mylná, neboť Vietnamci měli absolvovat normální kurz pro české učeně. Ptal se znova a dostal odpověď, že důvodem zvolit české osnovy (tj. s orientací na mírné pásmo) je prý fakt, že po vyučení Vietnamci zůstanou v České republice. Jak dlouho zde budou pracovat, údajně nikdo v té době nevěděl a hlavně to nikoho nezajímalo.

Tyto skutečnosti jsou sice zajímavé, ale pro adaptaci v éře volné migrace do České republiky hrají pomocnou roli. Na druhé straně očekávání, která měl ředitel učiliště a pedagogové, vypovídají nejen o úrovni organizace a zabezpečení z československé strany, ale také jsou svědectvím odhodlání školy zvládnout náhlou mimořádnou situaci, jakou byl příchod 58 Vietnamců do tohoto lokálního prostředí.

Škola tehdy byla v době přítomnosti Vietnamců jistým detašovaným pracovištěm lesnického učiliště Třebnice u Sedlčan. Během učení a po vyučení dodnes Vietnamci

hovoří o tom, že v Bechyni maturovali. Občas se ohrazovali proti oslovování „učňové“ nebo „žáci“. Podle svých představ byli studenty.

Školní rok začal 15. 9. 1982. Vietnamci přišli nejprve do Veselíčka u Milevska. Zde pobýli tři měsíce na jazykovém kurzu. Pozdním příchodem do Čech a následným pobytem v jazykové přípravě jim pak každý školní rok začínal 1. ledna a končil v prosinci. V Bechyni byli včetně Milevska tři a půl roku.

Od 15. září do 31. prosince 1982 probíhala jazyková příprava rozšířená o odborný výcvik a některé další předměty (jako matematika, fyzika, technické kreslení). Z celé skupiny byly vytvořeny čtyři třídy, dvakrát po 15 a dvakrát po 14 učních. Nejsilnější věková kategorie byla 22 – 24 let, 5 žáků bylo starších a 4 mladší (údaje ředitele školy). Jmenný seznam s dalšími údaji mělo pasové oddělení v Táboře. Atmosféru v jazykové přípravě líčí s dobovým výrazivem článek z Jihočeské pravdy (z 23. prosince 1982) nazvaný *Stromeček vietnamského mládí*. Před vánocemi se uzavírala poslední etapa přípravy závěrečnou zkouškou z českého jazyka, matematiky, fyziky. V zápise stálo lakonické konstatování: prospělo všech 58 učňů.

Skutečná výuka začala 2. ledna 1983 s částečně upravenými osnovami v oboru mechanizátor lesní výroby. Studium odborných předmětů zahrnovalo: těžbu dříví, mechanizační prostředky, soustředování dřevní hmoty, pěstební práce, školkařství, sběr semen. Vedle školních povinností je čekala organizovaná zájmová činnost: hudební, výtvarný a fotografický kroužek, kroužky stolního tenisu, odbíjené, kopané a turistiky. Netřeba příliš ověřovat, zda skutečně tato tzv. zájmová činnost *výrazně ovlivňovala využívání volného času učňů a podchycovala jejich záliby*, jak to hlásalo školní výkaznictví, je však zde přece jen důležitý detail. Tyto standardní kroužky doplnil velmi brzo *kroužek šití*.

Kroužek šití si vymohli sami Vietnamci a zaplatili za něj závazkem, že pak budou navštěvovat i jiné kroužky a plnit předepsanou mimovýukovou aktivitu. Se svými výtvarnými projevy a hudební produkcí se učňové účastnili soutěží učňovské mládeže rezortu Ministerstva lesního a vodního hospodářství ČSR (viz článek *Mladí lesáci a umění*, Jihočeská pravda z 16. února 1983). Prožívali učňovská léta standardním způsobem jako ostatní čeští učňové. Během letních prázdnin (nazývaných celozávodní dovolená) prodělávali politické školení organizované vietnamskou ambasadou a pak měli organizovanou dovolenou u lesních závodů, u nichž měli poté nastoupit do praxe (Rožmitál 20, Liberec 12 a Frýdlant 25 učňů).

2. Jak to vidí bývalí pedagogové

Učitel technologie, nauky o lese a o životním prostředí, nyní majitel restaurace v Českých Budějovicích, klasifikoval vietnamské žáky z hlediska svých kantorských zkušeností. Jeho žáci (býval také třídním učitelem) měli po celou dobu pobytu na škole velice špatné jazykové schopnosti. Pro každého pedagoga bylo náročné vysvětlit nějaký problém, který se dal obtížně demonstrovat a obsahoval určitou abstrakci. Brzo se stalo učení a hlavně zkoušení velmi *benevolentní záležitostí*. Nikoli proto, že by to učitelé vzdali, ale byli

nucení látku přizpůsobovat schopnostem žáků vnímat poslouchané slovo a porozumět čtenému textu.

Za vrchol benevolence při výuce považoval známkování češtinářky, která jim většinou dávala jedničky nebo dvojky. Přitom Vietnamci se s ní s obtížemi česky domluvili. Kdyby zde byli čeští žáci, byli by u ní známkováni opačně. Respektoval nakonec argumenty většiny z učitelského sboru, aby se Vietnamcům nebrala chuť do učení.

Vietnamským žákům nechyběla píle, ale nakonec se učili především vše nazpaměť. Uvíkali, když učitel jim ukázal na text v učebnicích, který se musí naučit slovo od slova. Vybavenost školy pro výuku technických předmětů byla velmi primitivní.

Vymýšleli si různé taškařice. Například všichni měli digitální hodinky, na nichž si nastavili buzení po několika minutách. Při každém zapípání nastala ve třídě vřava a vyučování se změnilo ve frašku. Vietnamci si pak postiženého učitele udobřovali darováním digitálních hodinek. Jemu věnovali hodinky, když párkrát po zazvonění konce hodiny pokračoval ve výkladu, aby prý věděl, kdy skončit, když neslyší zvonění.

Překvapilo jej, že se nezajímali, co se děje ve Vietnamu. Byli prý vtaženi do toho, co se dělo kolem nich. Cítil, že si uvědomují obrovskou vzdálenost od domova. Dlouho si například srovnával v hlavě, když za ním přišel vietnamský žák a oznámil mu, že dostal z domova zprávu o povodni, která odnesla jejich dům i s matkou. Večer prý žák o této události snad ani nevěděl.

Na praxi pracovali velmi „úsporně“. V určitou hodinu přestali dělat a oznámili, že si na dnešní den již vydělali. Jako na kolektiv se na ně nedalo spolehnout. Byly mezi nimi výjimky, jako např. současný tlumočnick v Potůčkách, pan M.

Pozoroval jeden vánoční večírek. Internát jim připravil české vánoce s kaprem. Všiml si, že všichni Vietnamci byli při oslavě v pohybu kolem stolu a intenzivně popíjeli alkohol, nikdo jim do toho nemluvil, byli všichni dávno plnoletí, některým se blížila třicítka. Pouze šest abstinentů sedělo u stolu a očekávalo další příští. Když první z pijících Vietnamců začali padat na zem, šestice střízlivých abstinentů je odnášela na pokoje. Pedagogický sbor seděl a pozoroval zábavu.

Paní K. byla jednou z vychovatelek. Měla více než vřelý vztah k Vietnamcům. Sama drobného a malého vzrůstu podle postřehů pedagogického okolí jim byla velmi blízko. Pravděpodobně v řečech a pomluvách se prý tehdy objevovaly narážky na intimnější styky, než by vyžadovala norma pro pedagoga nebo vychovatele. (Je pravda, že někteří Vietnamci, a to nejenom v bechyňském učilišti, měli rodinné vztahy s českými vychováni nebo pedagogy. Pan M. z Frýdlantu se několikrát rozpomenul na vřelé vztahy s touto vychovatelkou, kterou oslovoval maminko a ona mu říkala synu, viz vyprávění pana M. z Frýdlantu).

Vzpomínal si na kšeftování Vietnamců, na zboží, které kupovali a prodávali (hodinky a šátky) a které vyráběli (texasky) nebo na mimořádnou podnikavost pana A., který už v době učení převyšoval ostatní v šíři svých zájmů a ve své obchodnické činnosti.

Většinou se na veřejnosti chovali slušně. Moc nenavštěvovali zábavy. Na jeden drobný konflikt si vzpomněl. Byla to rvačka s místními mladíky, v níž jim pomohla znalost

bojových umění. Vietnamci se divili a nechápali, proč jim lidé říkají „rákosníci“. Jedna z učitelek se jim to pokusila vysvětlit tím, že rákosník obecný je vzácný pták, který do Čech přilétá na jaře a na podzim odlétá zpět do teplých krajin. Moc je prý tehdy vysvětlení neuspokojilo. Vnímali to jednoznačně jako nadávku, přestože si nedovedli vysvětlit souvislosti.

Na otázku, co si myslí hodnotách, které Vietnamci pobytem v jejich učilišti mohli získat, odpověděl: „*Spíš to především v dobrém poznamenalo kantorský sbor, než Vietnamce.*“ Ti mu připadali vůči získání profesních dovedností spíše imunní. Nepřišli sem s přirozenou potřebou získávat dovednosti a životní zkušenosti zprostředkované školou. Připadali mu, že přišli „*odžít si pár šťastnějších let do lepšího prostředí, než které měli doma.*“ Ale to neznámá, že by k nim neměl dobrý vztah. Naopak. Několikrát opakoval, že kdyby byla možnost učit takové kluky, rád by ji využil.

Brzo si zvykli na skutečnost, že jejich domov, jejich společnost a kultura jsou velmi daleko, vzdálené normám a chápání prostředí, v němž nyní žili. Přestože měli konkrétní jména, jako individuality byli natolik kantorskému a vychovatelskému prostředí vzdáleni, že bylo normální, když tuto vzdálenost chtěli Vietnamci využívat ve svůj prospěch. Projevovalo se to i v detailech, například že si vymýšleli profesní kariéru, kterou měli ve Vietnamu za sebou. Vzpomíná si, jak podle slovníku hledali správné pojmy, aby vyjádřili, co ve Vietnamu dělali, čím vším zde prošli. Jeden tvrdil, že byl herec atd. Nechyběla tudíž ani snaha naznačovat v „romantických vyprávěních“ záhadnost svých původů.

Bylo na nich vidět, že úzký prostor v jejich komunitě, to znamená bez větších kontaktů s majoritou, jim nevadí, naopak postačuje a snad i vyhovuje. Často prý opakovali: že se rádi podívají domů, že to však nemusí být hned, ale jen podívat, ale určitě se pak hned vrátit a na tak dlouho, jak to jen půjde.

Obdivoval to, jak se dokázali sebeovládat. Nedávat vnitřní pocity zbytečně najevo. A jak si vše chtěli vyřídit mezi sebou a nechtěli přijmout žádnou autoritu mimo vlastní vietnamský kolektiv. Proto i učitelskou autoritu vnímali sice jako nezbytnost, avšak s rezervou. Stěžovat nebo žalovat na spolužáka nepřipadalo v úvahu. Vzpomíná si, že cosi sváděli v legraci na smíška třídy pana A., který překvapoval nejen svým podnikavým duchem, ale tím, že měl s sebou učebnici španělštiny. Později se oženil s českou Kubánkou.

Obdivoval u nich umění improvizace, nahradit chybějící součástku něčím, co bylo po ruce (jeden z nich uřízl nohu od postele a udělal z ní flétnu). Účastnili se soutěže tvořivosti mládeže ve Vimperku a byli tam velmi úspěšní.

Také pan B. – bývalý mistr odborné výchovy – s velkým nadšením vzpomínal na vietnamské učně. Nastoupil k nim po vojně, takže měl v živé paměti vlastní zážitky z doby učení ve stejném učilišti. Měl k vietnamským učňům i z těchto důvodů velmi blízko a oni k němu. Jeden z obchodnických nejšikovnějších Vietnamců, přezdívaný již tehdy španělsky, navrhl mistru odborné výchovy, aby mu sehnal satén. Nebyly to prý malé nákupy, odběr zboží byl i za šest tisíc korun, což s ohledem na kapesné učně lze považovat za výrazný signál obchodnického úspěchu. Pro mistra bylo na jedné straně zarážející, že téměř šedesát Vietnamců chce jen a jen obchodovat a někdo je nutí k tomu, co si vůbec nepřejí: těžít dřevo. Na druhou stranu říkal, že je kolem plno paradoxů, tak proč by se nad tím měl nějak pozastavovat. Obdivoval jejich obchodnickou aktivitu. Sháněli především staré šlapací šicí stroje, které dokázaly prošít na rozdíl od elektrických strojů texasky. Nejprve jej

překvapilo, kolik lidí z města a okolí u nich šilo. Připadalo mu to komické: čím déle jsou drobní Vietnamci školeni na tvrdou lesnickou práci, tím větší energii vynakládali na víceméně tajné šití oděvů.

Bylo pak přirozené, že Vietnamci nechtěli pracovat v lese. Říkali, že jsou studenty a nikoli pracovníky v lese. Přesto se s nimi v lese často bavil: předváděli mu dramatické situace z doby války. Ale bylo mu divné, že o Vietnamu jako o své zemi nic nevyprávěli. Nechápal a dosud nechápe, že lidé v takové situaci (imigranti v cizím prostředí) neprezentují svůj domov. Měl za to, že on na jejich místě by měl potřebu na domov často myslet a nutně tak cizímu okolí o něm vyprávět.

Nejstarší v kolektivu Vietnamců byl pan B. Ostatní respektovali, že je nejstarší, to prý bylo evidentní. Například, když v lese během svačiny řvali, dokázal je okamžitě zklidnit. Ve skupině v lese míval mistr kolem deseti Vietnamců. Postupně se je učil rozeznávat a viděl, že jsou to rozdílné povahy a osobnosti s různými zájmy. B. byl nejstarší s velkou autoritou, A., onen výrazný podnikatel, jako jediný mluvil otevřeně o politice.

Jezdilo se do Olešné sázet stromky. Vietnamci se v létě chránili před horkem dalšími oděvy. Cvičil s nimi práci s pilou, jízdu s traktorem, úpravu a opravu strojů, teorii. Čistili lesy, pleli ve školkách. To prý ale neměli dělat učňové. Vietnamci se to dozvěděli a bouřili se. Na „výuku“ v lese musel dělat přípravy jako učitel na hodinu ve třídě nebo velitel čety na vojně. Má dojem, že kvůli Vietnamcům dostalo učiliště poměrně dobré vybavení ve srovnání s tím, když on byl v učení. Jejich ubikace byly renovovány a zatepleny. Když Vietnamci odešli, vzniklo z prostor doškolovací středisko.

Reakce lidí ve městě na Vietnamce se mu zdála zcela normální a přirozená. Zato nyní se staví na stranu těch, kteří jsou tvrdě proti vietnamskému stánkovému prodeji. Důvod: je to všechno podvod. Vietnamský obchodník by měl mít srovnatelné podmínky s českým obchodníkem. Ten má relativně těžší přístup k lacinému zboží z východu. Myslí si, že drobní vietnamští prodejci nakupují své zboží ve velkoobchodních skladech levněji než Češi a hlavně se vyhýbají placení daní.

Příhoda s rybami:

Brzy u nich objevily silné sklony k pytláčení. Začal na nich pozorovat, že uvažují, jakým způsobem využít pobytu v lese k získání něčeho pro sebe. Chytali často ryby, protože je nechal v lese pracovat a usnul. Jednou provedli totální výlov rybníka u Bernartic. Upouštěli postupně a nenápadně vodu a pak ryby posbírali do všeho, co měli po ruce: do montérek, pytlů apod.

Pohrozil jim, že neposlechnou-li a ryby nenahází zpět do rybníka, pojedou okamžitě do Vietnamu. Když to nepomáhalo, vyhrožoval, že je nechá v lese a odjede „roburem“ (nákladním autem, s nímž je vozil do lesa) bez nich. Bylo jim to jedno. Poznal, že se nedá nic dělat, než je dovézt na internát a řešit to s ředitelem. Ředitel školy nařídil, aby vykopali jámu a do ní nechal naházet ryby a zasypat. Vietnamci uposlechl, ale v noci ryby vykopali a začali je ihned za tmy péct a vařit.

Komentář bývalého ředitele pana K.:

Zasáhl proto, že to bylo nebezpečné, neboť ryby nebyly zabitě ale většinou leklé. Obával se zdravotních problémů. Když nařídil ryby zakopat, dav Vietnamců jen hučel. Nikdo neřekl, že nesouhlasí, jen všichni prý děsivě hučeli. Nesouhlas vždy v kolektivu

projevovali zvláštním hučením. Nikdo nikdy slovně neprotestoval, pouze hukot byl projevem kolektivního odporu.

Vzpomínal oslavy Tet (lunárního roku). Velice se mu to líbilo, stejně jako ostatním členům pedagogického sboru: bohaté stolování, kolik času věnovali přípravě jídel.

Pan B. jako začínající mistr odborné výchovy měl dojem, že musí situaci mezi vietnamskými uční zvládat. Také proto, že se právě vrátil z vojny a snažil se uplatnit postoje k podřízeným, které si tam osvojil. Domníval se, že model *někdo vydá příkaz a druhý to provede* bude na Vietnamce platit. Brzy poznal, že to bude složitější. Měli prý především dojem, že sem přišli, *aby něco dostávali, získali a nikoli plnili příkazy*. Dovolovali si i k učitelům víc než čeští žáci.

Pan S., dnešní správce objektu, v době působení Vietnamců v Bechyni byl ve funkci vrchního mistra učiliště. Jemu se jevilo zajištění učňů po materiální stránce jako nedostatečné. Každý Vietnamec při příchodu do země dostal dva tisíce korun a spíše letní oblečení. Dva Vietnamci měli jednu zimní bundu a museli si ji půjčovat. Pan S. hodnotil solidaritu učňů s nemocným spolužákem, který se musel vrátit do Vietnamu. Ostatní mu nakoupili dárky a „zabalili“ do bedny 1 x 1 x 2 m různé věci užitečné pro jeho život ve Vietnamu.

Pokud se jednalo o konflikty tvrdil, že nic mimořádného se nedělo. Pouze občas někdo obrátil pracovní nástroj proti svému kolegovi, ale prý si sami (na příkaz ambasády) takové věci řešili prostřednictvím svých vedoucích skupin. Provinilec pak musel napsat o svém přechinu sebekritiku a před ostatními to přečíst. Organizovanou činnost od školy nebrali moc vážně (různé povinné zájmové kroužky). Vymohli si ale kroužek šití. Šít texasky byla touha a snad i životní potřeba naprosté většiny. Pan S. jako vedoucí učňovského střediska, v němž také jeho rodina bydlela, měl o jejich činnosti naprostý přehled.

Vietnamští učňové se jeden měsíc opatrně seznamovali se svým novým okolím a pak vše orientovali na možnost šití texasek. Nejprve chodili k jedné staré paní bydlící v jejich sousedství. Ta měla šicí stroj značky Lada. Během prvního ročníku si sehnali vlastní šicí stroje a pak se jejich činnost legalizovala vznikem oficiálního kroužku šití. Pouze asi deset, tzn. asi jedna šestina se o kšeft příliš nestarala. Vedle šicích strojů si již v prvním ročníku obstarali odbyť na své výrobky. Kšeftovali také s jiným zbožím: kosmetika, indické šátky.

Jednou policie na učilišti udělala velkou prohlídku. Zabavili jim plno zboží. Část látek a jiného zboží se podařilo ještě během policejní akce ukrýt. Pan S. si vzpomíná, že za ním přišel jeho syn a oznamoval, že Vietnamci ukryli do jejich kurníku své věci na kšeft. Věci, které policie zabavila, pak po čase Vietnamcům vrátila. Nevědělo se, kdo a proč o tom rozhodl. Proslýchalo se, že prý největšími odběrateli a partnery v kšeftech s Vietnamci byly některé manželky policistů.

V Bechyni byla ještě jedna menší skupina Vietnamců. Ti pracovali v podniku Jika (dříve snad Jihočeská keramika). Zde jich bylo pouze osm. Měli úplně jiný režim, chodili po hospodách. Často se dostávali do konfliktu s Čechy. Učňové z lesnického učiliště byli totiž stále pod hrozbou, že budou posláni do Vietnamu před vyučením, což by považovali za velkou ostudu před svým okolím ve Vietnamu.

Když se jim pobyt v Bechyni nacyloval ke konci, nastalo prý dlouhé loučení. Slavení byla na denním pořádku. Nejdřív slavil celý kolektiv, pak po třídách, po skupinách podle provincií atd.

Panu K., mistru odborné výchovy, nejvíce utkvěl v paměti jistý paradox. Na jedné straně jej udivovalo, jak se dokázali složit v případě nouze jednotlivce nebo na povodně ve Vietnamu, ale aby někomu v běžném životě aktivně pomohli, to že nezaznamenal za celou dobu. Uvedl příklad: sázeli s Vietnamci stromky nebo dělali jinou úkolovanou práci. Někdo nestačil udělat v termínu svůj úkol a tak ostatní čekali, dokud to neudělal. Přestože, kdyby mu pomohli, mohli jít z lesa dřív domů.

Pan K., bývalý ředitel učňovské školy, začal jasnou, ale ostrou charakteristikou existence Vietnamců ve škole: nikdo sem nepřišel, aby se naučil lesnictví. Spíše se dá jejich postoj charakterizovat jako absolutní nezájem.

Když to zjistil, bylo to pro něho jako pedagoga, který chtěl pěstovat v učních vztah k lesu, zklamání. Stejně jako ostatní členové pedagogického sboru v učilišti i on uvádí jeden měsíc, kdy se učňové rozkoukávali, a pak vzali život do svých rukou. Začali cestovat po celé republice za ostatními Vietnamci. Dozvěděli se informace potřebné k zahájení kšeftu. Nazval to: „*Brzy si vytvořili síť informátorů pro své zájmy.*“

Těžko se pronikalo do jejich struktury, bylo obtížné porozumět jejich vztahům. Vše říkali v náznačích. Měl dojem, že to bylo tak nejen proto, že nedostatečně ovládali jazyk, ale nechtěli přiznávat skutečnost, skutečný stav. Jejich odpovědi nebyly přesné, *jako by potřebovali dělat před sebou mlhu.*

Vzpouza proti tlumočnickovi:

S Vietnamskými učni přijel do Bechyně tlumočnick, ale brzy ho vystrnadili. Nelíbil se jim. Důvod jejich kritiky: nepřekládal podle reality. Vietnamci kolem pana K. (přezdívaného kapitán nebo kapsa, dnes podnikatel v České Lípě) si na tlumočnicka začali stěžovat. Jako hlavní důvod uváděli, že tlumočnick chtěl ovládnout vedení všech čtyř skupin Vietnamců. Každá skupina měla svého vedoucího. Napjatá situace se počala projevovat úpadkem morálky. Vietnamci diskutovali o svých problémech. Učitel'ský sbor byl bezradný. Obě strany tlumočnickova i ostatních, nedokázaly jasně vysvětlit, v čem je problém. Ředitel se obával eskalace problémů, a tak vyhověl kapitánovi K. a vyslal jej na ambasádu do Prahy. Kapitán zde prý všechno vysvětlil a vrátil s pověřením ambasády záležitosti urovnat. Tlumočnick byl odvolán (podle Vietnamců dostal od ambasády místo tlumočnicka u jiné skupiny Vietnamců). Podle ředitele se po odchodu tlumočnicka situace mezi učni zklidnila.

Tato příhoda spolu s dalšími poznatky o vietnamské „šikovnosti“, jak manuální, tak obecně prosadit si svou, jsou hlavní sumou zkušeností s vietnamskými imigranty, které ředitele školy vedly k větě, kterou prý často ve své privátní oblasti říkal: „*Když jim Husák půjčí republiku na tři roky, tak si Češi neškrtnou.*“

Ředitele zajímaly jiné zvláštnosti, které Vietnamci praktikovali. Například důsledněji než Češi posuzovali kvalitu věcí podle ceny, čím dražší, tím lepší. Například tehdy se prodávaly tvrdé Sparty (cigarety) jen v hospodách. Vietnamci podle této zásady pak zásadně kupovali v hospodách. Vietnamci z jihu se zdáli podnikavější, ze severu byli podle jeho dojmu línější.

Občas kradli pracovní nástroje. Bylo třeba to řešit s pomocí policie. Ta u nich našla věci za několik tisíc korun. Na otázku, proč to asi ukradli, odpověděl, že zřejmě vycházeli z toho, že za socialismu se může krást. Dokonce z jejich postojů si udělal závěr, že si učňové říkali, že Vietnam je chudá země a Československo je bohatá země, tak když si něco vezmou, jen vyrovnávají ten propastný rozdíl mezi oběma společnostmi.

Opět tvrdil, že nedávali nikomu opisovat, soused sousedovi. Každý hájil své pozice.

Ke stravě:

K tomu, co neznali, přistupovali s nedůvěrou. Například odmítali špenát. Nejedli mléko a některé mléčné výrobky. Nemají enzymy na zpracování mléka. On a jeho škola spolupracovali na studii z ergonomie. Tělo Vietnamců pracuje jinak při nakládání s energií. Nedokáže uložit tuk a kůže popraská. Vysvětlení: v subtropických podmínkách není potřeba, aby si tělo dělalo zásoby tuku pro tepelnou energii.

Proto se Vietnamci pracující v lese brzo unavili. Zvláště v létě museli přes poledne odpočívat. Podle něho prý také pobytem v českých zemích ztráceli pigment (bledli).

Ergonomický výzkum prováděla Vysoká škola zemědělská, fakulta lesnická, katedra ergonomie (nyní Mendeleum, Zemědělsko-lesnická univerzita Brno). Lékařka této vysoké školy, jako externí pracovník, jezdila za Vietnamci do Bechyně. Výzkum se prováděl v letech 1983 – 1985. Zahrnoval zjišťování fyzické zátěže, tepovou frekvenci, krevní rozbor „podle somatypů“. Výzkum měl odhalit, jak jsou žáci připraveni na těžkou práci v lese, jak jsou k tomu disponováni. Vietnamci byli zahrnuti do tohoto výzkumu jednak proto, že byli somaticky jiní, a také proto, že se uvažovalo o dalších frekventantech z Vietnamu. Vietnamský velvyslanec při návštěvě školy v Bechyni v roce 1985 oznámil, že přijede další skupina vietnamských učňů. Ale už nikdo nepřijel.

Hodnotí jejich pobyt pro obor lesnictví v České republice nebo ve Vietnamu jako nesmysl. Přínos nebyl žádný, přestože uznává některé dílčí klady jejich pobytu pro učně samotné. Uváděl na prvním místě práci s pilou a některé jiné dovednosti s nástroji, které mohli získat, ale jinak nic. Přesvědčili se po dobu pobytu, že je zde pro ně život snadnější a že se i zde dá „kšeftovat“.

V osobní hygieně byli velice čistotní. Sprchovali se ráno a ve vodě byli stále. Stále měli nedostatek teplé vody.

O adaptaci:

Vietnamci prý velmi dobře a rychle pochopí, co je třeba. Mají na to buňky. Ale mají také buňky na to dělat, že nic nepochopili, když uznají, že právě takový postoj jim může pomoci. Nazval postoje Vietnamců „dětským image“. Řekl: „*Nejsou to řádní blbci, hrají jen svoji hru ve svůj vlastní prospěch. A umí to dokonale.*“

Obdivoval jejich zručnost. Většina má krásné písmo, rukodělné činnosti ovládají dobře, jen kováři nebo dřevorubci z nich nebudou. Dovedou aktivně řešit problém, nahradit chybějící součástku. Ale není jim dáno podřídít se. Vždycky budou hledat cestu, jak se dostat z chomoutu ven.

To, že s nimi nebyly větší problémy, přičítá postojům, které zvolil on i jeho kolegové. „Vzali jsme je tvrdě, i když to bylo na kordy, ale museli cítit tvrdou ruku a hlavně to, že se jim neustoupí. Museli vědět, že to nejsou oni, kdo ve škole má poslední slovo.“

Velmi rychle poznali, jaké slabiny má socialismus a jak se dají využívat. „Přišli tomu na chuť.“

Byli bystrými pozorovateli. Uměli otestovat člověka, prokouknout ho. Rozeznat přednosti i nečnosti.

Nepamatuje se, že by se s českou autoritou (učitelem, vychovatelem apod.) hádali nebo křičeli. Spory a agresivita byla jen ojedinelá. Na ubytovnách se chovali tiše, bez kraválu.

O šoku po příchodu do ČR:

Člověk s evropskou zkušeností by předpokládal, že po příchodu do ČR budou v šoku: daleko od domova, v úplně jiné situaci atd. Ale oni ten přechod, tu změnu, prožívali úplně normálně jako přirozenou změnu, tj. dřív jsem se měl špatně, teď se mám a budu mít lépe (dobře).

Otázka: V čem se změnili?

Neudělali nic jiného, než že využili prostředí k tomu, aby si pomohli k lepšímu životu, než jaký dosud měli. Přičemž dál zůstávali orientováni na výrazný individualismus.

Dokud to půjde, zůstanou tady: tam by se jejich peníze rozkutálely po příbuzných. Určitě si uvědomili, že vlastně pobytem v České republice (v učilišti a na praxi) jsou poznamenáni. Jsou poznamenáni tím, že si vydělali v Evropě peníze, takže jim doma po návratu řeknou, teď můžeš být nezaměstnaný (to mu mnozí z Vietnamců při návštěvách v Bechyni potvrdili). Proto prý většina měla strach z návratu, že vlastně budou potrestáni za to, že zde byli a měli se dobře. Místo toho, aby návratem pomohli svým příbuzným zkušenostmi k vlastní prosperitě, zůstali zde: nechtěli se vrátit, aby *nebyli biti*.

Podle něho existoval záměr (nic takového nečetl, ale domnívá se) umožnit určitému počtu Vietnamců, aby získali zkušenosti z tohoto světa. Získat zkušenosti znamená: vlastní život přizpůsobovat místním normám. Nasát jinou atmosféru a přijít s touto zvěstí domů. Ale oni již od počátku uvažovali o tom, jak zde zůstat, a co nejdéle.

Velice oceňoval na Vietnamcích jednu vlastnost: uměli obětovat přítomnost za vizi dobré budoucnosti.

Své zkušenosti s několikaletým stykem s Vietnamci uzavřel konstatováním: „*Proti Vietnamcům nic nemám, to znamená ani proti dnešním podnikatelům, ale jsem zásadně proti tomu, že vznikly nerovné podnikatelské šance mezi Čechy a Vietnamci. Vietnamci mají snadnější přístup k lacinému a nelegálně dováženému zboží do České republiky. Vietnamci tak odrovnali český oděvní průmysl. Jejich působením nastala devastace oděvních „řemesel“. To budou dělat stále, dokud se jim to bude tolerovat. To, že vytvářejí pomoc pro chudinu, nevyváží fakt, že zavedli levotu v obchodě. Cesta nápravy je: blokovaný obchod.*“

3. Život dřívějších učňů a dnešních podnikatelů v českém lokálním prostředí

Česká Lípa

V České Lípě žijí tři absolventi lesnického učiliště z Bechyně. Jen pan K. byl ochoten k rozhovorům. V roce 2001 přestala fungovat městská tržnice, kde pracovala druhá žena pana K. Proto pronajal další krám na sídlišti pro svoji ženu. Po zrušení tržnice část Vietnamců zůstala dál v České Lípě a hledala uplatnění v kamenných obchodech. Druhá část odešla mimo Českou Lípou: pan K. uváděl Brno, Plzeň a řadu menších měst. Zároveň v této době za ním natrvalo přijel syn z Vietnamu. Synovi je patnáct let. Než začal v České Lípě chodit od osmé třídy (od září 2002), docházel za otcem do obchodu. Spolu se učili česky a látku z odborných předmětů: matematiku, chemii, fyziku.

Pan K. sám zvolil metodu doučování pro syna. Vzpomněl si na vědomosti, které získal v bechyňském učilišti: například mu vysvětlil, jak se vypočítá obvod kruhu, učil jej krácení zlomků, rovnice atd. Během jednoho roku naučil syna rozumět česky v některých základních situacích. Starší dcera zatím zůstala ve Vietnamu. Dokončila studium učitelství. Je jí 21 let. Zda přijede za otcem do České republiky nebo zůstane s matkou ve Vietnamu, není dosud rozhodnuto.

Pan K., životní příběh:

Pan K., bývalý vedoucí skupiny vietnamských učňů lesnického učiliště v Bechyni, který se usadil po svém návratu do České republiky v České Lípě v roce 1994, se nikdy nevyhýbal rozhovorům o svých problémech adaptace v českém prostředí a o zkušenostech svých vietnamských přátel.

O své minulosti ve Vietnamu hovořil však vždy velmi lakonicky. Pan K. nepatří etnicky k Vietům, to znamená k majoritní etnicitě ve Vietnamu. Je „Nung“. Tato etnická skupina žije na severu Vietnamu při čínských hranicích. Jsou si blízcí se skupinou Tay, z níž pocházela jeho první žena a také současný první tajemník Komunistické strany Vietnamu (jak bývá často podotýkáno v rozhovorech s Vietnamci v České republice).

Nungy a Taje přirovnal v jazykové a kulturní blízkosti ke Slovákům a Čechům. Označuje 95 % slovní zásoby jako společné pro obě etnika. (Poznámka: Ve Vietnamu je padesát čtyři národů, národností a etnických skupin. Nungů je podle posledních údajů 706 000, žijí převážně v provinciích Lang Son, Cao Bang, Bac Thai, Ha Bac a Tuyen Quang. Jazykově patří do skupiny Tay-Thai. Jsou velmi silně orientováni na kult předků. Velmi typické je pro ně tmavomodré oblečení barvené přírodním indigem. V této barvě a ve stylu oblečení Nungů jsou známé fotografie Ho Chi Minha, když v roce 1941 pobýval v jeskyni Pac Bo. O etnické problematice Vietnamu existuje řada publikací. Jednou z posledních orientovaných pro informace zahraničí je dvojjazyčná práce: *Viet Nam Hinh Anh Cong Dong 54 Dan Toc. Viet Nam Image of the Community of 54 Ethnic Groups. The Ethnic Cultures publishing House. Ha Noi 2000.*)

Předtím, než došlo k rozhovoru o životním příběhu, několikrát tento vietnamský obchodník naznačil, že v jeho minulosti hrála významnou roli „Čína“. Většinou to ve vyprávění spojoval s čínsko-vietnamským konfliktem a rodnou oblastí, která je v blízkosti čínských hranic.

Obrat v rozkrytí záhady jeho příběhu nastal při jednom našem setkání souhrou náhod, když jsem se mu svěřil se svými zdravotními problémy. Jednalo se o nepříjemné bolesti zad, při nichž selhávaly léčebné postupy s běžnými léky.

Pan K. mne vyslechl a dokonce zběžně prohlédl. Namaloval mi inkriminovaná místa a vysvětlil důvody bolesti a navrhl léčebný postup, který obsahoval dechová a fyzická cvičení, změnu stravování a akupunkturu, kterou sám ovládá.

Na otázku, kde se těmto metodám naučil, odpověděl, že to byla nutnost, neboť stejné problémy prodělával i on, a pak, že jej tyto metody naučil starý Číňan Lan z jeho rodného kraje. (Zajímavé léčitelské postupy, způsoby diagnózy a vysvětlení příčin nemoci, které získal od toho Číňana, jsou sice zajímavé, ale vcelku známé, přestože právě v souvislostech s existencí pana K. v českém prostředí nikoli nevýznamné. K často opakovaným zásadám například patří: přímou příčinou takovýchto zdravotních potíží je, že „krevní oběh neproudí v dostatečně kulatém potrubí, je třeba udržovat krevní řečiště v naprosté čistotě. Dá se tomu pomoci správným cvičením a stravou atd.“ Tyto léčitelské metody se naučil od Číňana Lana po návratu do Vietnamu v letech 1991 – 1994).

Jeho zdravotní potíže nastaly již v učilišti v Bechyni a výrazně se projevíly po jeho ukončení 1985, kdy nastoupil na praxi na Liberecku. Byl dlouhodobě léčen v Táboře (v době učení) a pak v Liberci. Výsledkem jeho choroby bylo, že musel opustit lesnictví a odešel do továrny v Liberci na výrobu plastů (Plastimat Liberec).

Tehdy nevěděl nic o správných zásadách stravování a o příčinách svých zdravotních potíží. Začal totiž kouřit v době své největší životní krize, když mu bylo 25 let. Do té doby nekouřil a dostal se k tomu tak, že jedinou obživou v oné krizové situaci se pro něho stalo pěstování tabáku a výroba cigaret.

Právě tato dvě témata (naše společné zdravotní potíže, mé nekuřáctví a jeho kuřáctví), s nimiž začal spontánně jeden z našich rozhovorů, umožnily rozvinout jeho životní příběh, k němuž jsme se mohli při dalších setkáních vracet.

Rekonstrukce životního příběhu pana K.:

Stejně jako neměl potřebu (nebo nechtěl) vykládat o své minulosti přede mnou, nehovořil o ní ani před svými spolužáky v bechyňském učilišti. Důvod, proč tuto potřebu nemá a proč nechce konfrontovat svůj život s ostatními Vietnamci, je podle něho následující. „*Vím, že když jsem se narodil jako Nung, že jsem trošku něco jiného než Tay, a ještě trošku něco jiného než Viet a ještě více než Američan. I když to jsou všechno lidi...*“

Při snaze držet náš rozhovor především v konkrétech týkajících se jeho života, předpokládal jsem, že bude vhodné, aby vysvětlil okolnosti, kdy začal s kouřením v souvislosti s obchodem s tabákem.

Odpověď začal opět zeširoka, jak se to projevuje i u dalších vietnamských vyprávění. (Následná témata rozhovorů se nedrží chronologie. Pro interpretaci výkladu pana K. je důležitá autentičnost projevů, přestože se jedná o místy upravený výběr.)

Mezi patnáctým až dvacátým třetím rokem svého života si myslel, že život nestojí za nic. „*Bylo mi skoro pořád smutno.*“ Ke svým pocitům měl mnoho důvodů. Otec mu zemřel v jeho osmi letech (otci bylo čtyřicet dva let), nevzpomíná si na jakou nemoc zemřel.

Matce v té době bylo 35 let a měla ještě druhého dvouročního syna. Nyní je matce sedmdesát osm let, jeho bratrovi čtyřicet dva a panu K. čtyřicet osm let.

Jeho rodina i rodina otce pochází z mimořádně chudých poměrů. Otec měl také jen jednoho bratra. Rodina oba syny nemohla uživit a otec byl dán do rodiny příbuzných a přijal jejich jméno. Přesto oba bratři, otec pana K. i jeho bratr, měli k sobě velmi blízko. Po smrti otce matka kladla synům na srdce, že ve strýci mají oporu a pomocníka v potížích. Pan K. se však se strýcem téměř nepotkal, neboť bydlel v provincii Bac Can a strýc v provincii Cao Bang (tato provincie je nalepena na čínských hranicích a provincie Bac Can s ní sousedí směrem do vnitrozemí) ve vzdálenosti asi 250 až 300 km od sebe. Přesto po celé „smutné období“ mezi patnáctým a třidvacátým rokem měl strýcovu potenciální pomoc jako poslední východisko.

Pan K. je narozen 1956. V roce 1975 chodil do deváté třídy (bylo mu devatenáct let). Zbýval mu jeden rok k absolvování úplné školní docházky. 24. února dostal povolávací rozkaz na vojnu. Matka chtěla protestovat, protože trvala na tom, aby základní (střední) školu dokončil. Druhému jejímu synovi bylo třináct let. Pan K. matku přemluvil a slíbil jí, že vše po vojně dožene. A podle jejích představ vystuduje i vysokou školu.

Na vojně se sblížil s jedním kapitánem, kterému v jisté vojenské záležitosti pomohl a kapitán měl potřebu mu pomoc oplatit radami. Jedna jeho rada doporučovala panu K., aby se přihlásil na jednoroční vojenskou školu po absolvování vojny. Celkem pobyl na vojně i s vojenskou školou tři roky. V dubnu 1978 byl propuštěn a v srpnu 1979 dokončil základní (respektive střední vzdělání, tj. deset let školní docházky).

Mezitím došlo k čínsko-vietnamskému konfliktu. Bylo mu 24 let a on musel znova narukovat. Zde mu jeho představený major řekl: *„Ty jsi dobrý i v mládežnickém hnutí. Když ale chceš být důstojníkem, musíš znova do vojenské školy na pět let. Ale nejdříve musíš vstoupit do komunistické strany.“*

Při kádrovém ověřování vojenské orgány zjistily, že strýc, na kterého pan K. myslel a spoléhal jako na spásu v nejtěžší situaci, se oženil s Číňankou a navíc po vypuknutí vojenského konfliktu s ní emigroval do Číny.

Pan K. byl povolán k veliteli, který mu zprávu o strýci pověděl a oznámil, že je okamžitě demobilizován a musí se vrátit do rodné vsi. Místo studia a vojenské kariéry se najednou ocitl zpátky bez prostředků a možnosti zaměstnání a navíc s ostudou.

Pocity po příchodu do civilu vyjádřil: *„Kamarádi byli doktory, inženýry, lesníky nebo policajty a já po několika letech na vojně jsem nebyl vůbec nic.“* Tentokrát si ale nemyslel, že je vše ztraceno. Řekl si, že musí najít východisko ze situace. Našel si kus pole, kde pěstoval rýži, brambory a hlavně tabák, který pak prodával. Přitom hledal možnost studia nějaké odborné školy.

Dozvěděl se o lesnické škole, která byla na tři roky. V lesnické škole pobyl krátce a byl ještě v prvním ročníku zavolán k řediteli, který mu oznámil, že byl vybrán na lesnické učiliště do ČSSR. Pan K. souhlasil a přijal to jako kompenzaci dosavadních strádání.

Mezi uční, s nimiž do Čech přišel, bylo velmi málo těch, kteří měli normální učenický věk. Jedním z nich byl pan M., který je tlumočnickem v Potůčkách. Pan K. k tomu

poznává, že ti mladší měli dobře postavené otce, kteří synům mohli zařídit odchod v mladším věku. Kupříkladu otec pana M. pracoval jako major u policie.

Po vyučení (výuční list dostali 29. prosince 1985) byli vietnamští učňové rozděleni do dvou skupin. Jedna odjela do lesního závodu Frýdlant a druhá do závodu Nisa v Liberci. On se dostal do Liberce. U lesního závodu pobyl do roku 1988, pak ze zdravotních důvodů nastoupil do libereckého Plastimatu, v němž pracoval do 1991.

Na otázku, jak je možné vydržet tři a půl roku bez kontaktu s manželkou a dítětem, odpověděl: „*Současný prezident Vietnamu studoval sedm let v Rusku a po tu dobu nebyl doma a co mu to dalo, je prezidentem. Je potřeba to vydržet.*“

O příbuzenstvu:

Jeho strýc s čínskou manželkou emigrovali z Vietnamu v roce 1978 do Číny. Na jeho kádrovém posudku to byla velká skvrna. Strýcovi synové pak emigrovali do Švýcarska přes Hongkong: jeden z nich pracuje jako lékař v ženevské nemocnici, druhý se zabývá programováním (nyní je již v důchodu). (Mají odlišné příjmení od pana K., neboť jeho otec vyrůstal v rodině příbuzných a přijal jejich rodové jméno. To pak způsobilo drobné problémy na švýcarské ambasádě v Praze, která měla vystavit visa pro pana K. k cestě za příbuznými do Ženevy.) Pan K. prožíval dost bolestně setkání s příbuznými prý z toho důvodu, že jeho patnáctiletý syn se nedorozuměl (stejně jako on sám) s dětmi svých bratranců ze Ženevy, neboť ti hovoří jen francouzsky a německy. V době jeho letní návštěvy v Ženevě byl lékařův syn na tři měsíce na vojně. Právě při setkání s příbuznými v Ženevě si po dlouhé době připomněl svůj život ve Vietnamu (do dvaceti šesti let). To, co se mu zdálo nejvíce zvláštní, že jej nenapadlo až do návrhu ředitele lesnické školy ve Vietnamu odjet ze země a žít v cizině.

Teď žije v Evropě on a podstatná část jeho příbuzenstva. Zatím si nedovede představit, že by se vrátil. Přesto by se chtěl jednou vrátit. Ale to podle něho nelze naplánovat. Jestli se naskytne vhodná příležitost, tak to provede. Teď to nepřipadá v úvahu. Důvod: „*Dlouho byl život proti mně, teď je mi dobře.*“

Na otázku, proč zde žije rád, odpověděl:

„1. V červnu 1991 jsem jel domů a pak pracoval na správě lesů jako úředník za velmi málo peněz.“

„2. Kamarádi Vietnamci a Češi mne pozvali do Domažlic v červenci 1994.“ Zaplatil za zpáteční letenku 1100 dolarů a ostatní formality zařizoval prostřednictvím kamarádů, kteří měli s. s. r. o. až v České republice.

3. V srpnu 1994 navštívil svého kamaráda v České Lípě. Přemístění dlouho nerozvažoval. Dostal místo na tržnici u Zlatého Hroznu (dnes městské parkoviště), kde pracoval v letech 1994 – 1997.

4. Při opakovaných otázkách po důvodech odchodu z Domažlic a při otázkách na kamarádské prostředí v Domažlicích popsal svého přítele (o deset let staršího) vystudovaného ekonoma v Československu, souseda z rodné vesnice, jako mimořádně bohatého člověka, který by údajně nestál o podobné rozhovory. Přítel také přesídlil do Plzně. Dál se stýkají. Přítel vzal na letní dovolenou do Vietnamu pět českých přátel, z nichž jeden je starostou.

5. V roce 1997 se v jedné českolipské hospodě zmínil o úmyslu pronajmout si kamenný obchod. Náhoda přispěla k tomu, že jeden z Čechů mu tehdy oznámil, že by věděl o možnosti. Během několika dní uzavřeli smlouvu o pronájmu obchodu na sídlišti. Do

začátku si půjčil od bohatších vietnamských přátel peníze. Podle jeho zkušeností naprostá většina Vietnamců myslí jen na peníze, to znamená jak co nejrychleji vydělat peníze. Ale podle něho je postup jiný. Nejprve si podnikatel musí peníze vypůjčit (musí mít kapitál), aby mohl vydělávat. Vydělávat z ničeho nejde.

6. Necítí se zde jako cizinec. Žije v Čechách dohromady dvacet let, skoro polovinu života. Kdyby se zde cítil špatně, odjel by jinam. Po celou dobu pobytu v České republice se cítil lépe než ve Vietnamu.

Několikrát během rozhovorů srovnával tři životní periody jako tři odlišné životní zkušenosti:

- I. Od dětství do prvního odchodu do Československa, kdy žil bez zkušenosti z jiného než vietnamského prostředí. V té době si nedovedl představit (respektive neměl možnost o tom přemýšlet) svůj život mimo Vietnam.
- II. Druhá perioda je vlastně tříletým pokusem (v letech 1991 – 1994, po návratu z Československa) navázat na předchozí „vietnamskou“ etapu. Předností návratu měly být: život ve vlastní rodině a v mateřském kulturním prostředí. Nevýhodou byly špatné ekonomické podmínky. Jejich negativní prožitek byl způsoben relacemi s českými podmínkami. Přitom srovnání jeho momentální situace v postavení úředníka u lesní správy s průměrnými podmínkami ve Vietnamu nebylo nejhorší.
- III. „Česká perioda“ v jeho vyprávění vykazuje několik zvláštností. Jednak ji v hodnoceních jednoznačně upřednostňuje před ostatním životem a především, přestože se jedná vlastně také o dvě období strávená v českém prostředí, chápe to jako jeden životní úsek, jako vlastně nepřetržitou kontinuitu dvaceti relativně šťastných let života.

Česká perioda také znamená posun v identitě. Přestože v jeho výpovědích může být obsaženo vědomé deklarování k češtví nebo jistá zdvořilostní úroveň, odpověděl například na otázku, co pro něho konkrétně znamená žít zde: *„Žít zde jako Čech. Vyučil jsem se tady. Pracuji tady, tak jsem jako Čech. Co jiného dělá Čech? Tady se něčemu vyučí a pak pracuje...“*

O cizincích v České republice:

Otázka: zda si myslí, že jich je v zemi hodně.

Odpověď: *„Jestli jich je hodně nebo málo, to není problém, ale jestli to jsou dobří nebo špatní lidé. To je ono. Přichází sem mnoho špatných cizinců. To by nemělo být. Když někdo něco ukradne ve Vietnamu, dostane pořádný trest, nebo když zabije, už nevyjde ven. Tady jsou tresty malé. Ve Vietnamu nebo v Číně když někdo někoho zabije, tak se musí vrátit krev zpátky, tady furt ne. Musí být ruka=stát, která to musí udělat. Každý může dělat, co chce, to je dobře, ale když do někoho zatne sekeru nebo nůž, musí končit mezi lidmi. To je konec. Totéž je to taky: ti, co chtějí sociální podporu a nechtějí do práce, nechtějí pracovat, tak nemůžou o ničem rozhodovat. Jsou mimo, dostanou najíst a konec.“*

Podle svých poznatků rozděluje vietnamskou populaci v České republice:

- 90 % Vietnamců dře od rána do večera,
- 5 % z nich žije,
- 5 % se fláká.

Jeho pracovní den, týden, měsíc i rok jsou naprosto identické periody, v nichž jsou konstantní pracovní úkony a starosti. Odpočinek, zábava, relaxace se zužují do spánku a

několika málo „volných“ hodin. Ve všední den od 9 hodin do 18 hodin v obchodě. Sobota a případně neděle jsou věnovány nákupu zboží (Praha, Teplice, Ostrava, Brno).

Byt na Šibeničním vršku (3+1) vlastně neobývá, ale pronajímá (půjčuje) přátelům, kteří platí čtyři tisíce a on jeden tisíc nájemného. Sám se ženou a synem obývá zadní místnost v jednom ze dvou pronajatých krámků (po zrušení tržnice u Zlatého Hroznu, kde měla jeho žena stánek).

O svém druhém svazku:

Rozvedl se v roce 1992 ve Vietnamu. Jeho druhá žena má ve Vietnamu dvě dcery. Jedna vystudovala vysokou školu a druhá ukončila střední školu. Jeho druhá žena přijala patnáctiletého syna za svého prý proto, že má dvě dcery a přála si mít taky syna.

O ztracené důvěře ve spravedlnost:

Pan K. a jeho vietnamský přítel z České Lípy byli účastníky dopravní nehody. Jeli po hlavní silnici z Prahy do České Lípy. Asi osmnáct kilometrů před Českou Lípou z vedlejší silnice do jejich tranzitu narazila škodovka řízená českým občanem. Viník nehody jel navíc v protisměru jednosměrnou ulicí a byl vážně zraněn. Policie vše vyšetřila. Český občan přišel o řidičský průkaz a dostal pokutu. Škoda na tranzitu byla odhadnuta na šedesát osm tisíc korun. Čech byl pojištěn u Allianz a Vietnamci u České pojišťovny. Vietnamci dostali matoucí pokyny, jak mají postupovat. Mátla je podle jejich výkladu jak policie, tak pojišťovna Allianz. Po uplynutí dvaceti měsíců od nehody stále nemají peníze za opravu havarovaného vozu. Dozvěděli se, že český občan se odvolal a argumentoval tím, že v době nehody byl sloup se značkami povalen a on si myslel, že má přednost vozu příjíždějícího zprava.

Jiné je ovšem vysvětlení a závěry Vietnamců. Jsou přesvědčeni, že dopadli tak proto, že jsou cizinci a navíc Vietnamci. Právnickovi zaplatili šest tisíc korun. Dál už do sporu nechtějí investovat peníze.

Nová Paka

S panem K. z Nové Paky jsme se poprvé potkali v Dolní Poustevně u jeho přítele spolužáka z Bechyňského lesnického učiliště. Domluva zněla: mohu ho kdykoli navštívit od pondělí do pátku v bufetu pod náměstím, kde pan K. vysedává jako šéf a hlava místních Vietnamců.

V Nové Pace je přibližně 25 Vietnamců, z toho pouze 2 jsou „starousedlíky“. Jinak se jedná o Vietnamce, kteří přišli v 90. letech. Jsou to většinou muži mezi 20 a 30 lety. Většinou jsou ale po vojenské službě. Dvěma lidem je přes 40 let. Nikdo z nich nemá vysokou školu. Pocházejí ze středního Vietnamu jako pan K., většina z nich jsou jeho známí nebo příbuzní.

Všechny zdejší Vietnamce on sám nepozval do České republiky. Bylo to tzv. řetězové pozvání, protože Vietnamec na jeho úrovni si může dovolit pozvat dva až tři lidi. Nemajetný Vietnamec zvládne se postarat pouze o jednoho příbuzného. Znamená to, že pan K. si pozval své tři příbuzné, kteří pak později pozvali další známé a příbuzné.

Na otázku, jak se zachovají Vietnamci v případě pokračujících ekonomických obtíží, odpověděl, že bude-li to pokračovat v sestupném trendu jako teď, Vietnamci ještě nějaký rok počkají. Bude-li se to horšit, pan K. předpokládá, že většina odejde, ale že to je těžko odhadnout. Každý bude reagovat podle svého osobního rozhodnutí.

Pan K. shledává zásadní rozdíl v existenci vietnamských komunit před rokem 1990 a po tomto roce. Tehdy dělali Vietnamci něco *pro sebe* – učili se podle něho pro budoucnost. Teď pouze *vydělávají peníze*, aby přežili a čekají. Podstata jejich existence je čekání na lepší budoucnost. Ve škole to bylo často pouze odřikávání naučených textů, ale když se na to dívá zpětně, mělo to větší smysl než toto tzv. svobodné podnikání. Považuje život Vietnamců v České republice za *chaos*.

Tvrdí to i navzdory skutečnosti, že se moc o situaci v regionu ohledně Vietnamců nestará. V Nové Pace jsou 4 kamenné vietnamské obchody, jeden z nich obhospodařuje i pan K. V Harrachově je podle něho asi 12 stánků, kam Vietnamci dojíždějí z jiného prostoru, z Tanvaldu a z Deštného.

Pak reagoval na typický problém vietnamských obchodníků, to znamená prodej tzv. značkového zboží. Tvrdil, že jako obchodník má právo si na zboží napsat jakoukoliv značku, když si tam napíše místo Adidas Adidat, tak to není žádný podvrh a může takové zboží klidně prodávat.

Pan K. jezdí do Prahy na velkoobchodní tržnici do Libuše, která mu lépe vyhovuje než dřívější Petis (známá problémová a již zrušená velkoobchodní tržnice v Modřanech). Velmi dobře znal situaci, v níž se bývalá tržnice Petis v té době nacházela, věděl o vztahu vedení městské části Praha 4. Naznačoval, že běžný Vietnamec je o těchto záležitostech vždycky velmi dobře informován. Téma Petis patřilo do velmi frekventovaného tématu ve vietnamském ústním podání. Stejně jako podvody se zdravotními kartami VZP nebo zázračné úspěchy ašské podnikatelky paní L. atd.

Občas si kupuje noviny z Vietnamu za 30 Kč a v Čechách vycházející TTT za 15 Kč. Stává se mu, že v balících se zbožím najde vietnamské noviny, avšak nikdy si nekoupil žádné noviny ani z Vietnamu ani od zdejších vietnamských místních vydavatelů. Přemýšlí o tom, že si zařídí satelit, aby se mohl dívat na zprávy z Vietnamu. Svátek Tet se v místní komunitě slavil tak, že každý jej oslavoval doma v rodinném kruhu. Sem tam někdo přišel na návštěvu, popřát k Novému roku. Nejčastější jeho cesty jsou za zbožím a za obchody, tj. do Prahy, pak do Jičína.

Má dceru, které je 3,5 roku, a občas s ní jezdí na výlety. Větší celodenní výlet s rodinou dělá jednou až dvakrát za rok. Domnívá se, že se jedná spíše o výjimky, ostatní vietnamské rodiny na výlety po českých zemích nejezdí. Na otázku, zda by mohl vyjmenovat města, která si pamatuje, která si oblíbil, která vícekrát navštívil, jmenoval v pořadí: České Budějovice, Písek, Strakonice, Jihlava, Praha, Ostrava, Pardubice, Karlovy Vary, Cheb, Ústí n. Labem, Děčín, Česká Lípa, Liberec, Jablonec n. Nisou, Holic, Dvůr Králové, Smrk, Harrachov, Nový Jičín a řada malých městeček. Ze slovenských měst jmenoval Bratislavu, Trnavu, Žilinu, Bánskou Bystrici. V těchto městech byl za komunistů, jak uvedl. V Bratislavě byl v roce 1983, kdy navštívil kamaráda – Vietnamce, který studoval vysokou školu.

Nejvíce se mu v České republice líbí v Milevsku, to je první místo, které v Čechách po příjezdu navštívil (zde probíhala tříměsíční jazyková příprava bechyňských učňů). Pak uvedl Karlovy Vary, aby se vyjádřil, co se mu z měst v Čechách nejvíce líbí. Pak na třetím místě je prý Bechyně, protože tam prožil mládí. Se školou v Bechyni poznal Tábor, České Budějovice. Ve škole prý chodili dvakrát až třikrát za rok na výlet. Tato zkušenost s výlety ve škole v Bechyni je prý také důvodem, proč občas vezme rodinu na výlet.

Místní komunita v Nové Pace je na tom jazykově podstatně hůře než on. Pozemek tržnice vlastní město, které pronajímalo Vietnamcům prodejní místa. Od městského úřadu si to pak pronajal český manažer, který organizuje tržnici pro Vietnamce. Tržnice začala fungovat v roce 1992. Pan K. žije v Nové Pace od roku 1989. Vietnamci platí na tržnici 6.000 Kč měsíčně za jedno prodejní místo. Je to v relaci s ostatními městy. Například v Jičíně se platí na náměstí 7.000 Kč. Pan K. má svůj krám, kde platí nájem 5.000 Kč měsíční nájemné.

Důvodem jeho nízkého nájemného je to, že s majitelem, kterému je 75 let, se zná velmi dlouho a důvěrně. Za pronájem družstevního bytu 2 + 1 platí pan K. 4.000 Kč měsíčně, a platí za majitele inkaso. Zatím je to pro rodinu pan K. přijatelné, ale bude-li se zvedat nájemné, budou si Vietnamci hledat něco lacinějšího, než jsou byty v panelácích. Naposledy byl ve Vietnamu v roce 1988. Bylo to na velmi krátkou dobu. Vzpomíná si, že byl velice šťastný, že je doma, všechno se mu tam líbilo. Jaké byly změny za dobu, co ve Vietnamu nebyl, si neuvědomoval, prý se o to ani nezajímal. Připravuje se, že koncem roku (lunárního) pojedje do Vietnamu, ale neví, jestli bude mít peníze na cestu a hlavně na dárky pro příbuzné.

Slyšel, že se ve Vietnamu zhoršilo životní prostředí, že to je jedno z témat, které se mezi Vietnamci v České republice diskutuje. K dalšímu probíranému tématu, „jak dlouho vydrží komunistický režim ve Vietnamu“, odpověděl, že to bude pravděpodobně dlouho, protože mladým lidem, kteří by to mohli změnit, je to úplně jedno. Myslí jenom na to, jak vydělávat peníze.

Vyjádřil se v tom smyslu, že základní problém ve Vietnamu je v kombinaci nedemokratického systému a volnosti (chaosu) v podnikání, v ekonomice. Doslova řekl: „*Ekonomika = volný, ale politika = ne volný, to je problém.*“ Uvědomuje si, že všechno je v mentalitě lidí. Ho Či Min prý říkal, budeme bojovat s Američany třeba 5,10,15 let nebo stále, ale jednou zvítězíme. Všichni se upnuli na boj s Američany, to byl základ vývoje mentality – podle něho. Výsledkem bylo to, že jednotlivec neměl žádnou váhu, všechno bylo podřízeno boji. Na druhé straně pan K. nesdílí názory vietnamské emigrace na západě. Věděl o exilu ve Francii, který vyhlašuje, že je třeba komunisty ve Vietnamu postřílet.

Dřívější komunisté prý byli spravedlivější. Mysleli také na ostatní lidi. Nynější komunisti myslí jen na sebe.

O potížích Vietnamců s českými policisty uvedl: v HKH (velkoobchodní tržnice) v Praze chytali policajti Vietnamce a pokutovali je bezdůvodně. Jeden jeho vietnamský kolega prý řídí auto tak, že po kapsách má připravené dvoustovkové bankovky na úplatky policii. Četníci, když chtějí, prý vždycky něco najdou. Např. u jeho staré škodovky teče olej. Dále mu vytýkali a pokutovali ho za to, že nemá vzadu sedadla. V tomto prostoru vozí zboží. Policie argumentovala tím, že v technickém průkazu je napsáno, že auto má sedadla pro 5

osob. Proto mu položili otázku, jak by tedy chtěl přepravovat 5 osob, když vzadu nemá sedadla. On odpověděl pohotově, že v technickém průkazu je napsáno „maximálně 5 osob“, a z toho vyplývá, že nemusí mít vzadu sedadlo, když veze zboží.

Zkouší prý s policií polemizovat, dřív než ho začnou kontrolovat. Má potřebu se předem nevzdat. Těm místním předem oznámí, že si je vědom toho, že policejní kontrola se dělá především kvůli Vietnamcům. Český četník je specialista na Vietnamce, říká. Četníci se specializují na Vietnamce ve starých Škodovkách a pokutují je za shnilou kastli, za uvolněné kolo, za špatnou lékárnu, za chybějící sedačky, za kapající olej atd.

Problém s policií kolem provozu jejich starých vozidel považuje pan K. za nejvážnější problém Vietnamců v Čechách. Ve svém okrese už nemá s policií vážnější problémy, ti jej většinou znají, ale při jízdě do Prahy problémy nastávají.

Otázka: Proč Vietnamci třeba z Nové Paky nejezdí do Prahy s nákladním autem hromadně pro nové zboží, ale proč jezdí každý sám v osobním autě? Odpověď: Vietnamci by se nedohodli. Například proto, že jeden rád nakupuje a vybírá věci tři hodiny, druhý hodinu, jeden by musel čekat na ostatní, nebo obráceně. Každý chce být svým pánem.

Frydlant

K příběhu jednoho z nejpodnikavějších Vietnamců ve Frydlantu by slušel titulěk *Ze zaměstnance hajného úspěšný podnikatel, z hajného noční hlídač u úspěšného podnikatele*. Na Frydlantsku pracovalo před rokem 1989 několik Vietnamců. Jeden z nich, pan M., absolvent bechyňského učiliště, se stal úspěšným podnikatelem a bývalého hajného zaměstnal jako nočního hlídače ve svém obchodě.

Pan M. vlastní velký obchod o několika místnostech proti Penny Marketu. Je to vlastně malý obchodní dům. Místní obyvatelé to oceňují jako velmi dobrý nápad zřídit si proti největšímu obchodnímu domu s potravinami vietnamský obchod s laciným zbožím. Za celý obchod platí 20.000 Kč nájmu. Je to 170 m². Prodává zde pátým rokem. Původně to byla garáž, kterou vlastní soukromník. Pan M. nejdříve prodával ve stánku, pak v malém krámě. Sám si vyhlédl tento volný prostor. Zeptal se místních lidí, komu to zde patří, a domluvil se s majitelem.

Nejdříve začínal v obchodě s botami a prodával se svojí českou manželkou, s níž se rozvedl. Je už čtyři roky rozvedený. Finančně se se ženou vyrovnal. Mají spolu syna, který chodí do šesté třídy. Když se syn narodil, pan M. si slíbil, že syn půjde studovat vysokou školu, že mu k tomu vytvoří podmínky. Syn má vyznamenání. Každý týden v sobotu syn jezdí za otcem, každý den si volají. Pan M. prý chce, aby syn věděl, že otec je stále vedle něho, volá mu večer na dobrou noc. Vzal ho do Vietnamu, když mu byly tři roky.

Pan M. pracoval u jiného hajného, než je současný jeho přítel, bývalý hajný K., který po několika let dělal nočního hlídače v obchodě pana M. Pan M. pracoval na pile v Potoce. Tento hajný je již v důchodu. Obec, v níž pan M. působil v době své práce v lesním závodě, leží je 4 km od Hejnic. Bylo tam v té době hodně Vietnamců. S hajným K. se seznámil přes jeho manželku, která byla na vrátnici ubytovny Vietnamců v Hejnicích. U lesního závodu v Hejnicích pracoval od roku 1986 až do jara 1990 jako lesní dělník. Práce

se mu prý celkem zamlouvala, jiná práce pro něho nebyla, takže neuvažoval o tom, že by mohl dělat v té době něco jiného.

Uklízel klestí, uvazoval stromy, kácel stromy, míval v druhé polovině 80. let 3.500 až 4.000 Kč čistého. V letech 1990 – 1991 dělal 1,5 roku v podniku, který se jmenoval Česana, pak Vlna. Dělal na přadláckém stroji. Bylo tam s ním 10 až 15 Vietnamců. Jeho kolegové z fabriky se pak vrátili do Vietnamu, on zde zůstal z této party sám. Důvod, proč zůstal – byl ženatý, v té době se mu narodilo dítě. A navíc bezproblémově dostal trvalý pobyt. Říká, že mu pro jeho identitu v České republice stačí trvalý pobyt. Má ho již 12 let a 20 let je nepřetržitě v České republice.

Důvod, proč nechce občanství: dříve, když měl rodinu, respektive když byl ženatý, uvažoval o občanství. Zdálo se mu vhodnější vůči synovi, aby i on měl české občanství. Po rozvodu si ale nechává cestu otevřenou, šanci pro návrat do Vietnamu. Rozhodl se synovi poskytnout odpovídající vzdělání, chce (jak se vyjádřil), aby měl *inteligenci*. Říká, že by rád viděl, aby z něho byl doktor nebo inženýr.

O syna se bude starat do 18 let a pak uvidí, jestli bude mít hlavu jako Čech (jeho syn), tj. že bude chtít být samostatný, nestarat se o rodiče a nemít takový vztah, jako mají děti k rodičům ve Vietnamu. V tom případě pan M. prý zváží, zda se vrátí nebo nevrátí do Vietnamu. Ale když se k němu syn bude chovat jako Vietnamec k rodičům, až dospěje, tak zde zůstane. Pak by si možná požádal o české občanství, až to bude definitivní, že zde zůstane a bude moc žít se synem. Jinak pro něho české občanství není záležitost nijak důležitá. Občanství ho nevzrušuje, pouze mu vadí to, že má povinnost žádat o víza, když jede do sousedních zemí, kam Češi nepotřebují víza.

Narodil se v roce 1961. Pochází z jižního Vietnamu z města Dac Lac (ve stejnojmenné provincii). Město leží na náhorní plošině. Jeho otec zde pěstoval kávu. Měl 2 kávovníky. Teď je v penzi.

V roce 1981 dělal pohovory na vysokou školu ve Vietnamu, chyběl mu jeden bod, aby byl úspěšný. Proto ho poslali na zemědělskou školu. Nechtělo se mu, ale zároveň nechtěl čekat další rok.

Pak mu nabídli, aby se šel učit na lesnické učiliště do ciziny – do Československa. V prosinci 1985 přijel na sever do Čech s velkou skupinou Vietnamců. Pak se rozdělili na 3 až 4 menší skupiny. Největší se dostala do Hejnic. Pouze tato skupina Vietnamců se učila v Bechyni v lesnickém učilišti, pak už nenásledovaly žádné jiné skupiny Vietnamců do tohoto odvětví. To znamená, že v lesních závodech v Československu pracovali také další vietnamští imigranti, kteří neprošli bechyňských lesnickým učilištěm.

Podle pana M. učňové byli vybráni z Vietnamu ze 6 krajů (provincií, pan M. uvádí i další jiné počty, než uvádějí ostatní Vietnamci: jen 17 Vietnamců zůstalo v ČR, 6 – 7 odjelo do Německa, zbytek se prý vrátil do Vietnamu. Ostatní Vietnamci tvrdí, že do Vietnamu odjelo 6 – 8 Vietnamců. Zbytek zůstal v České republice nebo se přesunul do jiných evropských zemí). Pan M. uvádí, že z jeho kraje se vrátili tři Vietnamci. Působí v lesnatém kraji Dac Lac. Jeden z nich dělá řidiče, druhý elektrikáře a jenom jeden je lesníkem. Ze 17 Vietnamců, o nichž ví, že jsou nyní České republice, asi 10 nebo 12 zde zůstalo nepřetržitě, aniž by odjeli na nějaký čas do Vietnamu. 5 až 7 se vrátilo na čas do Vietnamu, a pak se nechalo zlákat možnostmi podnikat v českých zemích.

Před odjezdem do Československa se v roce 1982 se učil česky 1 měsíc v Hanoji. Naučil se jen několik slov jako dobrý den, dobrou chuť atd.

Domnívá se (stejně jako přátelé z jeho skupiny), že jsou nejkompaktnější skupinou Vietnamců v České republice, která drží pohromadě, pravidelně se navštěvují nebo si telefonují. Když jako jinoch obdržel písemnou zprávu, že má šanci jet do Československa, reagoval na to tak, že si nejdříve na mapě zjistil, kde je ta země, jak je veliká, jaké je hlavní město atd. Nevěděl o Československu zkrátka nic. Při cestě do Československa ho velice vzrušovala zvědavost z neznámého prostoru a z neznámých lidí.

Nejvíce jej překvapilo, i když se na to připravoval, že zde viděl pouze samé Čechy. I když si říkal, že to je normální a že to očekával, tak byl z toho nejvíce v šoku. Jeho nejistotu v adaptaci v novém prostředí zvyšovaly různé detaily, které byly reakcí místního obyvatelstva na jeho jinakost. Například: jedna paní prý ho opravila, že pantofle se nosí pouze doma, když nosil pantofle venku. Takové podobné rozdíly a opravy od místního obyvatelstva ho prý nutily k tomu, aby si uvědomil, že musí úplně kopírovat to, co zde vidí.

Poznámka: Zvláštní bylo, že všechny tyto rozdíly, které viděl na místním obyvatelstvu nebo mu místní obyvatelstvo dávalo najevo, považoval za vyšší normu, ke které se musel on přiklonit (srov. obdobné rozhodnutí u pana L. z Velimi). Pak uváděl řadu detailů, o nichž si myslel, že je třeba se přizpůsobit českým normám. Např. každý Vietnamec jí velmi hltavě a s otevřenou pusou – učil se jíst, jak to nazval, potichu. Tento jeho přirozený zájem o vlastní přizpůsobení mu pak pomohl při prvním kontaktu a vůbec následné komunikaci s budoucí ženou, kterou poznal na diskotéce v Hejnicích.

Vzpomíná si, že rodiče jeho ženy nesouhlasili s tím, aby dcera chodila s Vietnamcem. Také sourozenci jeho ženy nesouhlasili. Bylo jich celkem sedm. Tři byli malí, kteří se do toho nepletli, ale ti starší, jejich vrstevníci, ti souhlasili, ale přijali Vietnamce „do rodiny“ až po roce. Doslova řekl, že za rok se ta bariéra rodiny vůči němu prorazila. V současné době je to prý obráceně. Po rozvodu rodiče manželky ho mají prý víc rádi než manželku. On dochází za nimi a oni ho navštěvují ve Frýdlantu.

Jeho žena žije ve vlastním bytě v Hejnicích. Spolu byli 11 let. Důvod rozvodu: podle něho už to dál nešlo. Když prý není láska mezi partnery v manželství, tak že to nemá cenu držet násilím. Za chybu však považuje, že se nemůže starat o svého syna jako dřív, ale prý je to pro syna lepší, když nevidí hádky rodičů. Pan M. doslova řekl: „*Ale já na něho myslím a on myslí na mě víc než předtím, když jsme byli jedna rodina.*“

Otázka: Proč jsou častější smíšená manželství Vietnamec-Češka než naopak, kdy si bere Čech Vietnamku? Odpověď: Asi je to prý tím, že tady bylo dříve málo Vietnamek. Podle jeho zkušenosti z vlastního manželství ze zkušenosti Vietnamců ve smíšeném manželství, která poznal, domnívá se, že se většina takových manželství stejně rozpadne. Důvod uvedl v následujícím schématu: partneři spolu chodí, jsou jeden na druhého zvědaví jako mladí lidé na celém světě. Doslova řekl, že nemají z toho kontaktu takový rozum. Láska, která způsobuje vzájemné porozumění, později vyprchává, pak do toho přijde dítě. Dítě umí česky dobře, Vietnamec – otec mluví stále špatně česky. Rozdíl v jazykových dovednostech mezi otcem Vietnamcem a synem, který zná jen české prostředí a český jazyk, se spíše zvětšuje, než by se vyrovnával.

Dospělý Vietnamec, jako například on, už není schopen v češtině pokročit. Dítě se ptá na různé věci, které otec neumí suverénně vysvětlit. Musí nastoupit česká matka. Tím otec – Vietnamec podle pana M. ztrácí svou pozici v rodině. Uvědomuje si, že on jako Vietnamec – cizinec, který sem přišel, se musí přizpůsobovat. *Jeho přizpůsobení musí být vyjádřeno dokonalou češtinou a znalostmi, které by stačily na žáka základní školy.*

Další rozdíl je prý v tom, že Vietnamec je velmi činorodý a nemusí odpočívat. Čech 8 hodin pracuje, 8 hodin odpočívá a spí a 8 hodin se věnuje zábavě. Kdežto Vietnamec to má většinou rozděleno na práci a na nezbytný odpočinek, bez zábavy. Jiný problém vidí v tom, že Vietnamec umí relaxovat v práci, v práci si oddechnout, takže prý umí pracovat vlastně velice dlouho, mnoho hodin. Čech prý potřebuje „rituál“ odpočinku a zábavy, zábavy pro zábavu.

Důležitým problémem pro vietnamsko-český pár je „nevztah“ české manželky k jeho vietnamské rodině ve Vietnamu. Když se s bývalou manželkou vrátili po dvou měsících návštěvy z Vietnamu u rodičů a příbuzných, měl plnou hlavu své rodiny a byl z toho, jak to označil, hotový, stýskalo se mu. Jeho žena tyto reakce špatně chápala. Nenašla vztah k jeho příbuzným. Z toho si dělá vlastní závěr, že jeden z partnerů se musí přizpůsobit tomu druhému, splynout s jeho prostředím. Myslí si, že je nemožné, aby se částečně přizpůsobil jeden druhému. Něco jako *vzájemná integrace se mu jeví jako neproveditelná záležitost.*

Hlavní problém přizpůsobování Vietnamců vidí tak v jazyce, v dokonalé znalosti češtiny. Pokud chce Vietnamec uspět v rodině s partnerkou Češkou v Čechách, musí se dokonale naučit česky. Za další problém u smíšených česko-vietnamských párů v Čechách považuje neshody v sexuálním životě. Ty nastávají v okamžiku, kdy se podnikáním dostane česko-vietnamská rodina na určitou ekonomickou úroveň. Výsledkem je, že česká manželka může opustit původní zaměstnání nebo může s manželem pracovat v obchodě, ale má podle jeho výkladu podstatně menší díl starostí. Většinou zůstává s dětmi v domácnosti. Veškerá tíha odpovědnosti leží na vietnamském manželovi, který přestává vyhovovat sexuálním potřebám své manželky (nestačí to po celodenním pracovním výkonu zvládnout: manželka je odpočatá a on unavený; z praxe manželských poraden je tento problém znám i v české populaci u úspěšných podnikatelů).

Momentálně neví, co bude ve svých jedenačtyřiceti letech dělat. Velmi těžko prý založí znova rodinu. Má sice českou partnerku, ale neplánuje s ní vůbec nic. Na prvním místě je obchod, pak syn, pak další záležitosti. Obchod a syn to jsou prý dvě kotvy, které ho drží v České republice. Jedinou jeho zábavou je kulečník, který chodí hrát ve Frýdlantu. Občas hraje na kytaru. Jezdí na výlety na hrady a zámky. Jeho oblíbená místa: Karlovy Vary, Lednice a Macocha. Je jedním z mála Vietnamců, který se zajímá o turistiku. S partou Vietnamců jezdí občas v létě se stanem. Naposledy byl ve Vietnamu v roce 1996.

Má jednoho kamaráda Vietnamce, s nímž se baví nejen o podnikatelských, ale také o výsostně soukromých záležitostech. Avšak o záležitostech intimních, o kterých se bavil se mnou, nemá potřebu si povídat s nikým dalším, ani s Vietnamcem. Vietnamci prý nemají ve zvyku si takové věci příliš sdělovat. Když se ale stane něco závažného někomu, mají vypěstovanou solidaritu vzájemně si pomoci.

Sdělení pana M. potvrzují, že se každý vietnamský podnikatel spoléhá sám na sebe. Má zažito, že stát se o nikoho nepostarává, protože (jak se vyjádřil) *stát je chudší než nejchudší*

jednotlivec. Když prý vykládal svému otci při návštěvě v roce 1996 o životě v České republice, o tom, že existuje podpora v nezaměstnanosti, otec mu nechtěl věřit. Jak je možné, říkal, že stát dá peníze někomu, kdo už nic nedělá.

Rozděluje české zákazníky, kteří k němu chodí do obchodu, na dvě skupiny. Na ty bohaté, kteří se přijdou podívat a ohrnují nad Vietnamci nos, a pak na chudé, kteří reagují jinak. Jsou vděční, že mohou docela lacino obléknout své dítě do školy.

Vykládal o vztahu k vychovateli v Bechyni, jejíž manžel major byl na letišti v Táboře. Pan M. se s touto rodinou sblížil, jezdil s nimi na dovolenou. Vychovatelka mu jednou řekla: „Ty jsi jako můj syn.“ On prý toto slovo v té době neznal a když se vrátil na internát, zjistil ve slovníku, co znamená slovo syn. Velice ho to překvapilo a lichotilo mu to. Vychovatelka měla dceru o dva roky mladší, než byl tento Vietnamec. Prý žertem mu nabízela svoji dceru za manželku.

Od té doby, od Bechyně, až do rozvodu vlastně žil mezi Čechy a orientoval se na adaptaci do českého prostředí. Prý se o to velice snažil. Po rozvodu se však všechno utnulo a on naopak komunikuje především s Vietnamci. Přesto mu prý Vietnamci říkají: *Ty vypadáš jako Vietnamec, ale hlavu máš českou*.

Tvrdí, že se už přizpůsobil evropské civilizaci a jako důkaz uvádí řadu detailů, že např. nesrká kafe, párátko používá se zakrytím ruky, ví, že v restauraci ochutnávání vína provádí muž, který taky objednává atd. Naučila ho to částečně jeho bývalá manželka a především současná partnerka. On to přijal a nyní se chová „podle českých norem“. Stále má chuť se učit nové věci. Považuje se za člověka velmi zvědavého a tím i přizpůsobivého.

Zajímá se o to, co Češi dělají jinak než Vietnamci. Zdá se mu obecně, že Vietnamci v České republice a vůbec v cizině uplatňují především v komunikaci svůj jazyk, tzn. že se orientují na další Vietnamce. Vyplývá to prý z toho, že nemají chuť k přizpůsobení, nebo dokonce uvedl, že nemají buňky na přizpůsobení. Prý to je proto, že si *nedokáží vědomě* jako on a některé další výjimky říci, že se chtějí *přizpůsobit* a poznávat. Když člověk nechce poznávat, tak není důvodu a podnětů se přizpůsobovat. Prý ho velmi nudí s Vietnamci mluvit pouze o kšeftech. Doslova řekl: „*Než se furt bavíš s Vietnamci o kšeftech, tak raději jdu domů a čumím na bednu*.“ Každý týden jezdí do Liberce do hospody Beránek na večeři a domů. Ostatní Vietnamci prý takové potřeby odreagovat se nemají. Se synem jezdí do Liberce na Babylon, do centra pro děti. Většina Vietnamců prý myslí především na peníze, všechno přepočítávají na peníze. Mají hlavu plnou peněz.

V této souvislosti si stěžoval si na setkání v Dolní Poustevně, neboť ústředním tématem zdejšího abiturientského večírku byla obchodní činnost. V krámě zaměstnává jednoho Vietnamce a jednoho Čecha, kterému je 21 let. Zná rodinu své ho zaměstnance od dětství. Bydlel vedle jeho rodičů v Hejnicích.

Když charakterizoval svého syna, řekl, že je napůl po matce a napůl po něm. Prý v zimě zbledne a je podobný matce a v létě ztmavne. Touha být mezi lidmi je základem k tomu, aby měl dobře vypěstovanou chuť poznávat. Přes potřebu být s lidmi člověk poznává život. Děti ve škole synovi říkaly, že je Číňan. Otec se ho zeptal, jestli mu to vadí. Syn odpověděl: Všichni jsou jiní a já jsem taky jiný. Kšeftování ho moc nebaví, neuspokojuje, ale protože se tím poměrně dobře živí, tak to dělá. Jsou zde ale lidi – Vietnamci, kteří

podnikají a chtějí víc a víc podnikat a mít víc a víc peněz. On si pokládá otázku, proč to dělají? On neví, proč by měl své výdělky stále stupňovat. Chtěl být vždycky obyčejným, normálním člověkem, tzn. prý šťastným.

Otázka: Co si myslí, že člověk potřebuje ke šťastnému životu?

Dlouze o tom přemýšlel a pak odpověděl: „*Já budu šťastný, až budu mít naději, že můj syn bude dobrý člověk. Zatím tu naději mám, že bude dobrý a vzdělaný člověk. Lidi si řeknou: On má tatínka Vietnamce, ale je to vzdělaný hoch – Vietnamec. A to bude moje štěstí.*“

Peníze, které vydělává, považuje za prostředek k dosažení tohoto štěstí. To znamená, že strádá na budoucnost, na studium svého syna. Když prý by slyšel, že syn chodí na diskotéky a bere heroin, byl by to konec. Bylo by pro něho skutečné neštěstí. „*Ted', když mám tuto naději, tak jsem šťastný. Naději, že bude se synem vše v pořádku.*“

Matka se o syna podle pana M. dobře stará. Pan M. naučil syna vietnamsky, ale teď na to již nemají čas a syn zapomíná. Umí už jenom pár věcí jako dobrou noc, mám tě rád... a myslí si, že zapomene úplně. Syn nemá chuť a důvod učit se vietnamsky. Syn se jmenuje Michal. Obchod se jmenuje také po synovi – Michal. Pan M. se při debatách se synem snaží vsugerovat, co by měl syn dělat podle otce. Ptá se ho: Nechtěl bys třeba být doktor nebo něco podobného? Syn by chtěl spíš pracovat se stroji. Má vztah k mechanice. Ve škole mají PC, matka mu také koupila počítač. Když jsou v Liberci v Babyloně, tak mu třeba koupí hodinu nebo dvě, aby si hrál s PC. Respektuje to, že syn si raději hraje s počítači v Babyloně než s malými Vietnamci.

Ve Frýdlantu je asi 6 nebo 7 obchodů, na tržišti bylo 6 stánků za náměstím poblíž pošty. Dohromady zde působí asi 15 Vietnamců. Většina přišla před rokem 1989. Podle pana M. jsou zde maximálně dva Vietnamci, kteří přišli po roce 1990. Pan M. se s těmito Vietnamci nezná. Podle něho – nemá potřebu se s nimi stýkat. Většinou jsou to podstatně chudší krámky než má pan M. On má nejlepší úroveň zboží a nákupního prostředí v celém městě.

Názory pana P., jednoho z hajných na Frýdlantsku, u nichž Vietnamci pracovali: Celkem bylo v závodě Frýdlant podle pana P. 50 Vietnamců. Pocházeli nejenom z Bechyně. Pracovali v těžební skupině, ale v těžbě se moc neosvědčili a ani tu sami moc pracovat nechtěli. Spíš se hodili na pomocnou činnost – sázení stromků, vyžínání trávy.

Bydleli na ubytovně, autobus je svázel a rozvázel na místa. K autobusu si pro ně dojížděl každý hajný s gazíkem, nebo na kratší vzdálenosti se rozcházeli Vietnamci sami. Měl je na starosti v letech 1985 až 1990. Bydleli na ubytovně, veškeré jídlo měli dostávat z hospody, ale Vietnamcům nevyhovovalo, co dostali. Většinu jídel vyhazovali a odmítali to platit. Rýže byla špatná, knedlíky zásadně nejedli. Skupina Vietnamců, kteří přišli z Bechyně, si vařila sama. V českých lesích byli Vietnamci na práci od roku 1980, ale ti do roku 1985 nebyli vyučení, neměli ani žádný kurz. Velká většina z nich byli vojáky z čínsko-vietnamského konfliktu. Hajnému se na těchto vojácích zdálo, že byli vybráni ve Vietnamu z donucení. Na ubytovně s nimi byl tlumočnick – šéf skupiny.

S tlumočnickem měl lesní závod problémy. Podle nich často tlumočil, co se mu hodilo, závod jej nakonec musel odvolat. Pracovní doba se Vietnamcům nelíbila. Chtěli práci určit na každý den, tzn. určitý počet metrů nebo zasazení stromků udělat a pak jít domů. Ubytovny byly v Hejnicích, v Novém městě pod Smrkem, v Bílém Potoku, který je poblíž Hejnic. Místní lidé je prý v té době brali, protože Vietnamci jim mohli sehnat takřka

všechno. Především kola, která byla v té době nedostatkovým zbožím, rifle, různé látky. Místní obyvatelstvo hojně využívalo této vlastnosti Vietnamců sehnat nedostatkové zboží. Má zkušenost, že pokud došlo k nějakému těsnějšímu vztahu mezi místním člověkem a Vietnamcem, tak prý ten vztah trval i přes rok 1990.

Vietnamci, které tam poznal, dobře, kvalitně a levně šili. Dokázali ušít pánské šaty na jedno zkoušení. Měli na ubytovně video, provozovali kung fu. To, co ho na ubytovně upoutalo, bylo to, že v jednotlivých pokojích žili pro sebe – vytvářeli si vlastní komunity. Zvali na své večírky hajné, ale také místní doktory. Uznávali z místního obyvatelstva lidi, v nichž cítili nějaké osobnosti, pak je prý poslouchali. Většinou šéfovi neodmlouvali a vše splnili. Až v okamžiku, když poznali, že např. hajný není jistý ve své funkci a strpí kritiku od českých spolupracovníků, velice rychle pak kritiku takového šéfa kopírovali. Ve srovnání s ostatními hajnými se pan P. domnívá, že ostatní hajní nemají už takový vztah k Vietnamcům a Vietnamci k nim. Hajný P. považoval vietnamskou komunitu za dobrou partu. Líbilo se mu, jak je všechny fascinoval oheň. Všichni „jeho“ Vietnamci jsou ženatí, kromě jednoho, který žije v Mladé Boleslavi. Vietnamci, kteří se usadili na Frýdlantsku, si moc nevydělají, oproti třeba těm, kteří jsou na Karlovarsku, ale prý je pro ně zdejší život klidnější. Někteří z Vietnamců si to uvědomují a pochvalují si to.

Nepamatuje si, že by Vietnamci po roce 1990 zvali k sobě ostatní hajné, jako to dělají v jeho případě. Domnívá se, že Vietnamci, kteří přišli po roce 1990 a neměli žádnou zkušenost se životem v České republice, se daleko více starají jen sami o sebe, než ti, co zde byli například vyučeni.

Manželka pan M. si po rozvodu vzala majitele nějakého malého podniku a zároveň hráče na automatech. Většina místních lidí, kteří znali tento česko-vietnamský pár, se diví této Češce, že se s panem M. rozvedla.

Srbská

Na tomto hraničním přechodu pro pěší je 20 montovaných stánků. Každý z majitelů si stánek postavil sám. Z toho je 8 Vietnamců, zbytek Češi. Jedním z obchodníků je pan Ch., absolvent lesnického učiliště v Bechyni. Na Frýdlantsku působí od roku 1985. Oženil se s Češkou (1991) a žije v Novém Městě pod Smrkem. Do Srbské denně dojíždí. Pozemek je obecní (patří pod obec Horní Řásnice).

V roce 1997 bylo vše postaveno a v dnešním stavu. Dřevěný stánek ho přišel na 300.000 Kč. Vlastně ve stánku podnikají dvě rodiny. Pan Ch. se svojí ženou a jeho švagr. Topí se plynem, v naprosté většině se všechny vietnamské stánky orientují na prodej potravin, především alkoholu pro Poláky. Poláci kupují alkohol, pivo a sladkosti. Přestože je krám psaný na manželku, ona tam nikdy neprodávala.

Mají dvě děti: syna (11 let) a dceru (8 let). V Novém Městě pod Smrkem začal kdysi s podnikáním. Když slyšel, že byl otevřen přechod v Srbské, začal zde prodávat s pojízdným stánkem, resp. obyčejným stolkem. Pak mu z obce oznámili, že si musí postavit stánek. Byl jeden z prvních. Naučil se základní konverzaci v polštině. Ostatní Vietnamci přišli později než on. S ním přišli další Češi. Jeden Vietnamec, který ho následoval, byl jeho kamarád. Ostatní se řetězově dozvídali o této možnosti a obsadili tento

přechod. Více stánků a prodejců prý zde nebude. Podle úřadů jsou pozemky vyčerpány a už nelze stavět další stánky. Důvod je ten, že kapacita inženýrských sítí se podle obecního úřadu naplnila.

Z Bechyně odešel do Nového Města pod Smrkem v roce 1985 a už zde zůstal. Oženil se. Uváděl, že podnikání je v tomto kraji pro Vietnamce poměrně komplikované, kvůli velké nezaměstnanosti a české obchodnické konkurenci. Jeden Čech z Liberce jim prý „dělá“ ceny vybraného zboží. To znamená, že na některém sortimentu pan Ch. při převodu na zlaté prodělává až 11 %, ale zvednout cenu takového zboží nemůže, protože by pak nic neprodal. Musí prodělečné zboží mít, protože musí mít kompletní sortiment, jinak by ztratil svoji klientelu. Se zákazníkem mluvil velmi dobře polsky. Obchoduje tam jen ve zlotých – cenovky jsou jen ve zlotých.

Pan Ch. byl ve Vietnamu v roce 1986 a 1998. Registroval obrovské změny. Politicky se mu zdá, že se nyní může ve Vietnamu mluvit o všech tématech. Dříve se prý nesmělo mluvit ani o vraždách, o korupci. Ekonomicky je možné ve Vietnamu podnikat. To, co mu vadí, je na jedné straně obrovská chudoba a na druhé obrovské bohatství. Neexistuje sociální zajištění – důchod atd. K tomu je velká korupce. Podle něho prý policie pracuje ve Vietnamu dobře. Hned prý chytne zloděje. Vietnamci říkají, že budují socialismus, ale všude jsou jen s. s. r. o. a soukromníci. Pociťoval, že se tam člověku dýchá svobodněji. Kdo má ve Vietnamu peníze, může dělat cokoli. Vůbec svůj zájezd do Vietnamu v poslední době velice chválil.

Pan Ch. pochází z města asi 80 km na sever od Hanoje. Velké průmyslové město se jmenuje Viet Tri. Je tam cukrovarnictví, chemický průmysl a soutok Rudé řeky a Černé řeky.

V roce 1993 se přesunul do Ostrova u Karlových Varů a prodával tam jeden rok. Pak si v Potůčkách koupil stánek. Krátce na to musel obchodnické místo prodat, protože čekali rodinu. Vrátil se definitivně do Nového města pod Smrkem. V Potůčkách působil před celnicí (velmi výhodné místo). V té době se říkalo tomuto místu Hongkong.

Otec pana Ch. zemřel ve válce v roce 1968. Do výběru pro učení v Československu se dostal po absolvování střední školy. Měl velice málo informací o Čechách a o Evropě. Měl pouze obecnou představu, že je zde dobrá životní úroveň, že je zde zkrátka lepší život. Ve Vietnamu neviděl žádný dokumentární film o Československu, viděl pouze několik hraných filmů. Po příchodu do Čech ho překvapily některé věci. Uváděl: sníh, velká jablka, architektura.

Měl touhu vždycky žít ve velkém městě, ale vzhledem k učebnímu oboru musel pracovat v lese. Život ve velkoměstě byl celkem nemožný. V Novém městě pod Smrkem poznal české kamarády. Otázka: Zda má pocit, že mezi ně patří? Řekl, že těžko říci, protože se s nimi intenzivně nestýká, neboť domů přijede pozdě večer a ráno brzo odjíždí. Čte noviny, žádný den nemá volno, ani ve svátek.

Nebere si nikdy dovolenou. Manželka má dovolenou, jezdí s dětmi. Loni s nimi byla v Chorvatsku. On pracoval. Teď má před sebou velký úkol – opravit barák, letošní prázdniny rodina nikde nebyla. On má záliby: rád by se občas dostal na hrady, do muzea. Rád by cestoval po Československu, jak to dělával, když byl svobodný. Jeho žena

pracovala v Textilaně, pak nastoupila do nemocnice jako pomocnice sestry na porodnici. Toto zaměstnání nedávno skončila a je vedená u něho jako podnikatelka.

S manželkou se seznámil tak, že měl kamaráda Čecha, který pocházel z vesnice jako jeho budoucí žena, tzn. Horní Řásnice poblíž Nového města pod Smrkem. Při jedné návštěvě kamaráda Čecha v Horní Řásnici se s ní seznámil. Její rodiče prý reagovali na jeho přítomnost u své dcery velmi dobře, taktéž sourozenci ho bezproblémově přijali, na rozdíl od jeho přítele z Frýdlantu pana M. V roce 1991 byla svatba, které se účastnili jeho vietnamští kamarádi v hojném počtu.

Starosta Horní Řásnice pan B.

Starosta na rozdíl od novináře, který vidí problém na polské straně, chápe situaci jako rivalitu mezi jednotlivými hraničními přechody (srov článek: *Trhovci dobrovolně opouštějí stánky poblíž hranice*. Hospodářské noviny z 30. září 2002). Srbská strádá (a tím podle starosty i obecní pokladna v Horní Řásnici), protože je to přechod pouze pro pěší turistiku. Na celním ředitelství v Liberci se dozvěděl, že podmínkou pro rozšíření přechodu na automobilovou dopravu je zrušení tržnice. On se však „bije“ za zachování tržnice kvůli prospěchu pro obec. Vysloužil si obvinění, že tuto tržnici vlastní jako soukromník. V obci se prý domnívají, že vstupem do EU bude záležitost vyřízena, protože zmizí potřeba hraničních přechodů. Na druhé straně se ale občané obávají, že by dosud klidnou obcí projíždělo plno nákladních automobilů a navíc je silnice na mnoha místech pouze jednoproudá. Místní řidiči jsou na to zvyklí a počkají na místech, kde se mohou vyhnout.

Další problém se Srbskou vidí v tom, že mohou přecházet pouze polští a čeští občané a nikoli například Němci, kteří v programu Phare výstavbu přechodu financovali.

Obava Poláků z českého alkoholu je na české straně nadnesená (viz citovaný novinový článek). Poláci prý bojují spíše proti domácí a domácí výrobě alkoholu.

Vietnamci jsou pro obec přínosem. Chtěli v Horní Řásnici i bydlet. Nabízeli obecnímu úřadu za poskytnutí (úpravu) obecního bytu sto padesát tisíc. Obec volné byty neměla. Vietnamci je našli v Novém Městě pod Smrkem. Podobně jako Potůčky byla Horní Řásnice vesnicí na vymření. Z „vietnamských“ peněz (za nájem v Srbské) obecní úřad opravil střechu na bytovkách, opravil školu, provedl rozvod vody, elektřiny atd. Chtějí vietnamským obchodníkům vyjít vstříc, chápou jejich situaci v zimních měsících, proto se rozhodli snížit nájem na osm tisíc a na první čtvrtletí roku 2003 na pět tisíc.

V současné době prý mají vše v rukou celníci. Mají totiž vyhlášku, podle které na přechodu v Srbské může turista bezcelně převážet půl litru alkoholu. Někteří celníci prý „obchod“ komplikují tím, že považují jedno pivo za vyčerpání limitu. Uváděl pro srovnání známé příklady překládání alkoholu z českého do polského kamionu přímo na přechodech v jiných místech.

Rozhovor s majitelem hospody u Švejka v Srbské (členem obecního zastupitelstva v Horní Řásnici) panem Tř.

Pevně věří v rozvoj této oblasti po vstupu do EU. Bude to cestovní ruch, který pomůže kraji na nohy. Potvrdil mu to přítel z USA, který jej kdysi navštívil. Ví, že si Poláci přejí otevření hranic a společně podnikat v cestovním ruchu. Poláci mají šest kilometrů od hranic velké jezero. Domnívá se, že otevření hranic a podnikání v cestovním ruchu může

zachránit upadající společnost v regionu. Je zde velká nezaměstnanost. Děti dorůstají v rodinách nezaměstnaných lidí, že se dá žít (přežívat) z podpor. Zná plno rodin, které se přímo vyhýbají práci.

Je majitelem pštroší farmy a nabízel takovým nezaměstnaným práci na farmě, neuspěl, řekli mu, že jim podpory stačí. Vietnamci podle něho uvažují opačně. Jsou i z tohoto důvodu pro tuto oblast přínosem. Od nikoho nic nežádají, jsou soběstační a přinášejí pro obce peníze.

Respektuje tyto jejich vlastnosti, avšak z několikaleté zkušenosti s podnikáním v jejich blízkosti si uvědomuje, že se i oni musí v podnikání učit.

Pan Tř. v roce 1988 emigroval do Rakouska. Přes lágr se vypracoval a získal nějaký kapitál, s nímž se vrátil do Čech s hlavním záměrem vybudovat na Frýdlantsku pštroší farmu. Když se mu záměr podařil, všiml si podnikání Vietnamců a také některých Čechů v Srbské. Češi již v roce 1997 odcházeli, protože obchod začal stagnovat, respektive upadat. V době jeho příchodu do Srbské byly vietnamské stánky všelijak poslepované a „dopřistavované“. Pan Tř. si pronajal prostor a postavil obchodní ministředisko, prosklené, luxusní proti ostatním stánkům a krámkům a vybudoval hospodu U Švejka.

Vsadil na to, že kontrast prostředí, v němž mohou Poláci nakupovat a stravovat se, bude prvním magnetem, který přitáhne všechny návštěvníky. Navíc se soustředil jen na sortiment (zvláště pokud se týkalo alkoholu), u něhož nebylo pochyb, odkud pochází. Mohl si tak dovolit zvýšit ceny. Přestože přišel „po sezóně“ v roce 1996, jak mu říkali čeští obchodníci, kteří zde v té době končili, byl úspěšný. Jeho tah s totální změnou nákupního prostředí pro zákazníky vyšel. Předpokládal odezvu u Vietnamců spíše v podobě problémů za tvrdou konkurenci. Ale nakonec jej *překvapili*. Nezahltili se závistí nebo nějakou odplatou.

Jeden z nich, pan Ch., absolvent lesnického učiliště v Bechyni, za ním přišel poptat se na možnosti výstavby obchodu podobné konstrukce, jako vybudoval pan Tř. Během krátké doby byla celá tržnice přestavěna do dnešní podoby ve stylu obchodu a hospody pana Tř.

Pan Tř. se začal s Vietnamci více stýkat a začal se o jejich život a kulturu zajímat. Vietnamci se mu zdají klidní a charakterizoval je jako vyrovnané povahy, z nichž na první pohled číší klid. Vydrží být dlouho v klidu. Vypozoroval však, že konflikty s nimi a mezi nimi bývají nebezpečné. Zaregistroval několik případů konfliktů s polským zákazníkem, který se dopustil toho, že dlouho vybíral a nic nekoupil a šel do jiného krámu a pak se vrátil a opět nic nekoupil po dlouhém prohlížení. Vietnamec jej s křikem vyhodil z obchodu. Na jednoho zákazníka vzal sekeru.

Jejich integraci do české společnosti ale vidí problematicky. Byl by rád, kdyby obohatili českou kulturu o své prvky. Zatím to vnímá jen v jídle. Nesou si ale špatné znamení: občas prodávají nekvalitní zboží, nejhorší je padělaný alkohol různých známých značek (tzv. „bimbr“: v polštině nekvalitní alkohol, často vyráběný z čistících prostředků), dále mu vadí, že posílají peníze do Vietnamu. Jsou sice velmi obětaví, ale také obětavě jdou za zákony České republiky. Nevadí mu, že žijí v ústraní a spíše mimo majoritní společnost, považuje to za normální a vůči většinové společnosti za výhodu.

Dlouholetou zkušeností s Vietnamci zjišťuje, že ačkoli si to rozumově chce spíše rozmlouvat, roste v něm zárodek rasistického postoje vůči nim. V debatě pak odkrýval momenty, které k tomu vedly. Stručně by se daly charakterizovat tak, že vznikly v nerovné konkurenci s Vietnamci před českou byrokracií a hlavně kontrolními orgány státu (několikrát opakoval: Stát na ně nemá). Uváděl příklad uvažování úředníka ČOI: „*Přijde ke mně a řekne si, ten má hospodu, největší zdejší obchod, statek, pěstuje pštrosoy a bůhví co dělá ještě. Určitě něco najdeme a on to určitě zaplatí. Vietnamci nemají nic a nezaplatí nic, protože utečou. Tak osolíme jeho.*“ V těchto ohledech hodnotil Vietnamce, že *ujídají ze společného krajíce* tím, že se všemožně snaží unikat ze zákonných norem. Úkolem bude udělat z nich regulérní obyvatele. Ale upřímně záviděl Vietnamcům obětavé a pracovité ženy...

Literatura (výběr):

- Augé, M.: Pour une anthropologie des modes contemporains. Paris 2001.
- Beaud, S. et Weber, F.: Quide de l'enquete de terrain. Paris 1998.
- Bourdieu, P.: Nadvláda mužů. Praha 2000.
- Brouček, S.: Vietnamské etnikum v lokálním prostředí české majority. Studie pro Vědeckou radu MZV, č. RB 1/1/01, Praha 2002,84 str.
- Brouček, S. a kol.: Základní pojmy etnické teorie. Český lid 78 (1991),237-257.
- Cabin, P. (ED): La communication. Etat des savoirs. Paris 1998.
- Duong Tat Tu a kol.: Tradiční vietnamské zvyky a obyčeje na jaře. Hanoj 1976 (Mua xuan va phong tục Vietnam),330 str.
- Týž: Jaro v naší zemi. Praha 1995 (Mua xuan dat nuoc),150 str.
- Frištenská, H., Sulitka, A.: Průvodce právy příslušníků národnostních menšin v ČR. Praha 1995.
- Geertz, C.: Interpretace kultur. Praha 2000.
- Gellner, E.: Culture, Identity and Politics. New York, Cambridge University Press 1987.
- Géraud, M.O., Leservoiesier, O. et Pottier,R.: Les notions clés de l'ethnologie. Analyses et textes. Paris 2000.
- Giddens, A.: Důsledky modernity. Praha 1998.
- Týž: Unikající svět. Praha 2000.
- Grangeat, P.: Les migrations de travailleurs en Europe. Paris 1966.
- Häufner, V.: Národnostní poměry v České republice (+mapa). Praha 1976.
- Heroldová, I. - Matějová, V.: Vietnamští pracující v českých zemích. Český lid 74,1987, s. 194-203.
- Kastoryano, R.: La France, L'Allemagne et leurs immigrés: négocier l'identité. Paris 1996.
- Levi-Strauss, C.: Rasa dějiny. Praha 1999.
- Mazur, A.: Národnostní vývoj na území ČSSR se zvláštním zaměřením na Slezsko a ostravskou průmyslovou oblast. Ostrava 1969.
- Minces, F.: Les travailleurs étrangers en France. Paris 1973.
- Müllerová, P., Honzák, F., Žáková, M.: Vietnamesische Märchen. Dausien-Aventinum 1991.
- Müllerová, P.: Vietnamese Diaspora in the Czech Republic. In: Archiv Orientální 66,1998, s. 121-126.
- Táž: Vietnamské etnikum v České republice. In: Výchova k toleranci a proti rasismu (Ed: T.Šišková). Praha 1998, s.
- Národnostní otázka v Československu. Opava 1989.
- Národy, národnosti a etnické skupiny v demokratickej spoločnosti. Bratislava-Praha 1991.

- Ngo Van Le: Vietnamští pracující v Československu. Tisk ÚEF ČSAV Praha 1989.
- Nguyen, K. V.: Dějiny Vietnamu. Bratislava 1974.
- Ruano-Borbalan, J. C.: L'identité. L'individu. Le groupe. La société. Paris 1999.
- Secká, M.: Vietnamští pracující ve Středočeské Frutě. Český Lid 74,1987, s. 203-209.
- Seligam, A.: The Idea of Civil Society. New York, The Free Press 1992.
- Simmel, G.: Peníze v moderní kultuře a jiné eseje. Praha 1997.
- Sokolová, G. a kol.: Soudobé tendence vývoje národností v ČSSR. Praha 1987.
- Srb, V.: Změny v národnosti obyvatelstva v ČSSR v letech 1950-1980. ČL 70,1983, č.2, s. 66-76.
- Stav a úkoly výzkumu národnostní otázky v ČSSR. Opava 1975.
- Valášková, N., Uherek, Z. a Brouček, S.: Aliens or One's Own People. Czech Immigrants from the Ukraine in the Czech Republic. Prague 1977,128 str.
- Tíž: Adaptace přesídlenců v české společnosti. Český lid 82,1995,1-17.
- Vasiljev, I.: Vietnamští pracující ve vědomí naší společnosti. In: Etnické procesy v pohraničí českých zemí po r. 1945. Praha, ÚEF ČSAV 1986, s. 153-164.
- Viet Nam Hinh Anh Cong Dong 54 Dan Toc. Viet Nam Image of the Community of 54 Ethnic Groups. The Ethnic Cultures publishing House. Ha Noi 2000.
- Vranovský, P.: K otázce právních nástrojov národnostnej menšinovej politiky v ČR. Obec Slovákov v České republice. Praha 1997.
- World Directory of Minorities (Ed: MGR International). London 1997.
- Zuzánková, N.: Národnostní složení obyvatelstva ČSR. ČL 69,1982, č.1, s. 24-31.

Přílohy

Protokol

Z jednání o odborné přípravě občanů Vietnamské demokratické republiky v Československé socialistické republice.

Ve dnech 18. – 26. června 1973 jednala v Praze vládní delegace Vietnamské demokratické republiky s federálním ministerstvem práce a sociálních věcí Československé socialistické republiky o možnostech a formách odborné přípravy dělníků – občanů VDR.

Jednání se zúčastnili:

z československé strany:

M. Štangeľ, ministr práce a sociálních věcí ČSSR
J. Havelka, náměstek ministra práce a sociálních věcí ČSSR
A. Kohoutek, náměstek ministra práce a sociálních věcí ČSR
A. Kozár, náměstek ministra práce a sociálních věcí SSR
O. Mlynář, vedoucí odboru ministerstva práce a sociálních věcí ČSSR
J. Wiesner, vedoucí odboru ministerstva práce a sociálních věcí ČSR
V. Ducár, vedoucí odboru ministerstva práce a sociálních věcí SSR
a experti

z vietnamské strany:

Nguyen Huu Khieu, vedoucí vládní delegace, ministr práce VDR
Lam Van Sau, pověřený vedením odboru ministerstva práce VDR
Tran Dang Van, zástupce vedoucího odboru Státní plánovací komise VDR
Nguyen Cong Thang, pověřený vedením odboru ministerstva hutnictví a strojírenství VDR
Tran Tho, zástupce vedoucího odboru ministerstva stavebnictví VDR
Le Dinh Hoi, sekretář vládní delegace
a experti.

V průběhu rozhovorů, které navázaly na jednání vládních delegací o ekonomických vztazích mezi ČSSR a VDR z ledna 1973, vysvětlila delegace VDR své současné i dlouhodobější představy o přípravě kvalifikovaných dělníků pro obnovu a rozvoj svého hospodářství. Vietnamská strana s ohledem na pozitivní zkušenosti se zaškolováním 2 100 vietnamských občanů, které se uskutečňuje v ČSSR od r. 1967 požádala, aby v letech 1973 – 1975 bylo přijato na vyučení 12 000 občanů VDR.

Československá strana vyjádřila ochotu zkoumat požadavek předložený vietnamskou stranou a hledat možnosti jeho uspokojení. Informovala vietnamskou stranu i o složitosti otázek, které jsou spojovány se zabezpečením vhodného ubytování vietnamských občanů během jejich pobytu v ČSSR.

Po jednání dospěly obě strany k těmto závěrům:

1. „Ujednání o zabezpečení odborného školení a praxe občanů VDR v ČSSR“ ze dne 28. dubna 1967 je úspěšně plněno a jeho platnost skončí v r. 1974 odjezdem posledních 362 vietnamských praktikantů.

2. V souvislosti s nyní předkládaným požadavkem na zabezpečení odborné výuky 12 000 vietnamských občanů v československém systému odborné přípravy kvalifikovaných dělníků (v odborných učilištích, podnicích a ústavech) je účelné, aby byl uzavřen nový smluvní dokument, který by měl mít charakter mezivládní dohody.

Tento dokument by měl stanovit hlavní zásady československo-vietnamské spolupráce v oblasti odborné přípravy občanů VDR. K provádění Dohody by mělo být uzavřeno ujednání mezi federálním ministerstvem práce a sociálních věcí ČSSR a ministerstvem práce VDR.

1. Vietnamská strana žádá, aby československá strana umožnila vietnamským občanům získání kvalifikace v československém systému odborné přípravy kvalifikovaných dělníků v profesích uvedených v příloze č. I, a to v jednotlivých letech v těchto počtech:

- v říjnu a listopadu 1973	- 2 000 osob
- v roce 1974	- 4 500 osob
- v roce 1975	- 4 500 osob
- v roce 1976	- 1 000 osob.

2. S ohledem na klimatické podmínky při dopravě vietnamských občanů do ČSSR považuje vietnamská strana za krajní termín pro odjezd 1. skupiny počátek listopadu 1973.

3. Federální ministerstvo práce a sociálních věcí ČSSR odhaduje, že bude možno do konce r. 1973 přijmout 1. skupinu vietnamských občanů v počtu cca 1 000 osob. Přitom bude hledat další možnosti zvýšení tohoto počtu. Výběr učebních oborů 1. skupiny bude vietnamské straně sdělen co nejdříve, nejpozději však v průběhu měsíce září. Podmínky odborné přípravy vietnamských občanů vyslaných v r. 1973 se budou až do uzavření nové mezivládní dohody řídit „Ujednáním“ z r. 1967.

4. V průběhu září 1973 sdělí československá strana vietnamské straně rovněž počet a profesní strukturu vietnamských občanů, které bude možno přijmout v r. 1974. Federální ministerstvo práce a sociálních věcí ČSSR předpokládá, že vietnamští občané budou přijíždět do ČSSR ve třech turnusech ročně a odhaduje, že jejich počet v r. 1974 a v dalších letech bude činit 3 – 4 tisíce osob.

5. Do československých organizací budou vysíláni vietnamští občané ve věku 17 – 25 let, kteří mají ukončené základní všeobecné vzdělání. Před jejich vysláním bude ověřen jejich zdravotní stav a způsobilost k odborné přípravě v příslušné profesi. Do ČSSR mohou být vysíláni také občané již vyučení k získání vyšší kvalifikace.

6. Československá strana zabezpečí odbornou přípravu občanů VDR v rozsahu a kvalitě odpovídající československým předpisům pro výchovu učňů v československém systému odborné přípravy kvalifikovaných dělníků.

Doba odborné přípravy občanů VDR v československých organizacích, včetně jazykové přípravy a praxe nepřekročí dobu šesti roků.

Výuka českému nebo slovenskému jazyku bude prováděna intenzivně po dobu šesti měsíců, z toho ve čtvrtém až šestém měsíci v organizacích, kdy se občané VDR seznámí také se svým budoucím pracovištěm a prací.

Federální ministerstvo práce a sociálních věcí ČSSR zabezpečí, aby byly vypracovány učební osnovy pro odbornou přípravu v jednotlivých profesích, určena její doba do složení učňovské zkoušky a doporučena délka praxe v příslušné profesi.

Praxe bude zásadně vykonávána v organizacích, v nichž se vietnamští občané vyučili. Vietnamská strana sdělila, že z celkového počtu vietnamských občanů vyslaných do ČSSR asi 60 – 70 % zůstane po vyučení v ČSSR, aby si dále zvyšovali kvalifikaci a získávali výrobní praxi. Jejich přesný počet bude stanoven diferencovaně podle jednotlivých profesí. Tito občané budou zaměstnáváni v československých organizacích se stejnými právy a povinnostmi jako českoslovenští občané.

x x x

Představitelé federálního ministerstva práce a sociálních věcí informovali vládní delegaci VDR, že podají neprodleně zprávu vládě ČSSR o průběhu a výsledcích těchto jednání spolu s návrhy na další opatření a vyžádají si její direktivy k dalšímu postupu s cílem, aby mezivládní dohoda byla pokud možno uzavřena v roce 1973.

x x x

Jednání probíhala v duchu vzájemného porozumění a bratrské internacionální pomoci Československé socialistické republiky Vietnamské demokratické republiky při obnově imperialistickou válkou zničeného hospodářství a přípravě další socialistické výstavby Vietnamské demokratické republiky.

Vládní delegace VDR v průběhu svého pobytu v ČSSR položila věnce u hrobu Klementa Gottwalda v Praze a u památníku na Slavíně v Bratislavě.

V průběhu pobytu byl vedoucí vládní delegace VDR ministr práce s. Nguyen Huu Khieu přijat místopředsedou vlády ČSSR s. ing. J. Gregorem, místopředsedou vlády ČSR s. Š. Horníkem, místopředsedou vlády SSR s. ing. V. Vačokem, ministrem práce a sociálních věcí SSR s. D. Krocsánym a I. Náměstkem ministra práce a sociálních věcí ČSR s. J. Bayerem.

Vládní delegace Vietnamské demokratické republiky byla v průběhu pobytu informována o organizaci a činnosti ministerstva na úseku práce, mezd a sociálních věcí.

Členové vládní delegace VDR navštívili odborné učiliště ZVIL Škoda v Plzni, odborné učiliště n. p. Slovnaft v Bratislavě a odborné učiliště n. p. České loděnice v Praze.

x x x

Tento protokol byl sepsán ve dvou vyhotoveních, každé v jazyce českém a vietnamském, přičemž obě znění mají stejnou platnost.

V Praze dne 26. června 1973

M. Štancel v.r.
ministr práce a sociálních věcí ČSSR

Nguyen Huu Khieu v.r.
vedoucí vládní delegace
ministr práce VDR